De schaduw van de regen

Inez van Dullemen

bron
Inez van Dullemen, *De schaduw van de regen*. Em. Querido's uitgeversmij, Amsterdam 1960

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/dull003scha01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

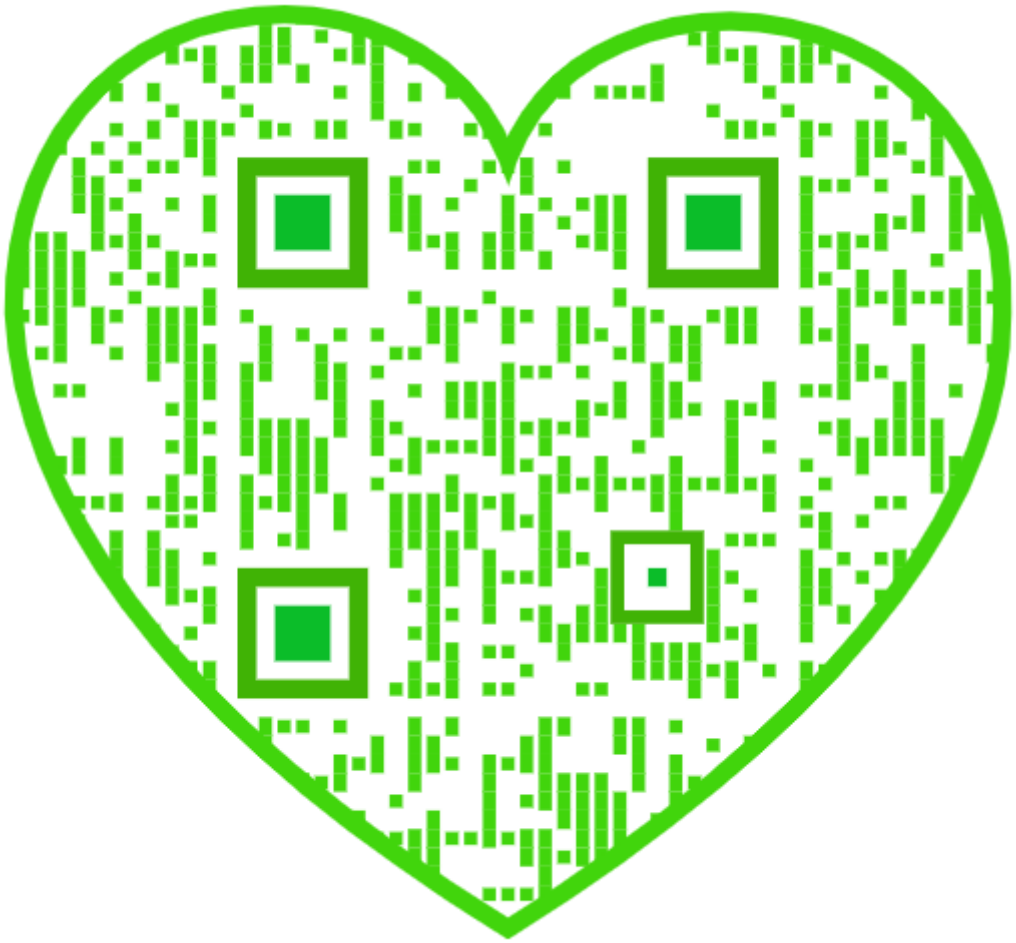

Voor Erik

suppose
life is an old man carrying flowers on his head.
E.E. CUMMINGS

De oude man

I

Na vijfentwintig jaar heb ik Yves terug gezien. Vijfentwintig jaar, en nog trilden mijn handen toen ik een sigaret opstak. Buiten viel er een slagregen en het was zo donker dat men licht had moeten ontsteken midden op de dag. Yves liet lang op zich wachten. Ik zat in de hal van een provinciaals pensionnetje dat in dit herfstseizoen iets onuitsprekelijk triests had. Er hing een verschaalde lucht van sigaren en oude mensen en schimmelig behang; achter een gesloten deur hoestte iemand met een tyranniek en blafferig geluid.

Vijfentwintig jaar, een eeuwigheid of een dag? Een heel vrouwenleven lag tussen toen en nu, en toch was het of het vlees van mijn rijpheid mij van de botten viel en daaronder het kind, dat ik geweest was, vrijkwam. Zolang was ik dat kind vergeten, dat het voorgoed bedolven had geleken onder het aanslibsel van jaren. Maar nu bleek het onverhoeds nog in leven, zittend in de stoel waarin ik zat en glimlachend met iets kwaadaardigs, terwijl het de vingers nerveus ineenvlocht. Het zat daar als een fantoom, en toch van een heviger werkelijkheid dan mijn actuele mevrouwige zelf dat er zenuwachtig van werd.

Ik had me niet dadelijk bekend willen maken en nu voelde ik mijn gezicht strak worden, hoekig van jeugd en mijn ogen groot en verwilderd. Het was ontoelaatbaar en ik zocht haastig in mijn handtasje naar mijn bril, die ik gebruikte bij het chaufferen en waar-

van het montuur de vorm van mijn gezicht zo veranderde dat zelfs kennissen mij op straat voorbijliepen. Waarom liet hij zolang wachten? Was het één van zijn spelregels om zijn zeldzame bezoekers - want veel zouden het er wel niet zijn - te imponeren door te doen alsof hij drukke werkzaamheden had? Hij had zich de moeite kunnen besparen. Maar hij wist niet wie er op hem wachtte, want de naam die ik sinds mijn huwelijk droeg, was hem onbekend.

De regen lispelde in de tuin en ik hoorde de lange keel van de dakgoot slikken. Voorzichtig verruimde ik mijn borstkas en haalde diep adem, en meteen voelde ik mij woedend worden omdat hij mij deze kwelling aandeed. Hij was nog altijd dezelfde... Zou hij verbleken als ik mijn bril afzette en hem aankeek? Of zou hij glimlachen met die onverhoedse tedere intimiteit die iets geniaals had en die in staat was bijna iedere afgrond te overbruggen? Ik wenste dat hij zou verbleken, maar ik was er niet zeker van.

Toen zag ik hem komen, of beter: hoorde ik hem komen, want lang voordat ik hem zag, hoorde ik de trap kraken en het schuifelen van een pantoffelstap door het ruisen van de regen - het naderen van een heel oude man of een geestverschijning. Zijn haar was lang en wit en viel over zijn grote platte oren, zijn mond was naar binnengewelkt tussen de rimpelige ronding van zijn wangen en deed hem op een oude vrouw lijken, een sluwe oude vrouw die berekenend glimlachte. Het verbaasde mij zo dat ik in staat was hem te begroeten als een vreemde.

‘Vergeef mij dat ik u heb moeten laten wachten,’ zei

hij met een zachte hoffelijke stem. ‘Ik meen me te herinneren dat u me heeft geschreven, is 't niet zo? Mijn geheugen wordt slecht. Hebben wij niet gemeenschappelijke vrienden...’ Hij maakte een hulpzoekend gebaar en liet zich neer op een stoel die kraakte. ‘Ja, ik herinner me... u interesseert zich voor toneel...’

Hij speelde met een dik zijden koord dat als horlogeketting dienst deed, zijn overhemd was van een snit zoals ik me niet herinnerde in tientallen jaren gezien te hebben. ‘Laat me eens kijken...’ zei hij peinzend, ‘wat ik voor u doen kan. U moet namelijk weten dat ik het erg druk heb. De uitgevers jagen achter mij aan, jágen, er is geen ander woord voor... Om mijn mémoires in handen te krijgen, en mijn studie over de expressie-mogelijkheid van het gebaar.’

Hij tastte in de binnenzak van zijn stoffig zwart fluwelen jasje en haalde een enveloppe tevoorschijn: ‘Vanochtend nog kwam er een brief van...’ Bijziende knipoogde hij naar de oudachtig uitziende enveloppe. ‘Nu ja, 't doet er ook niet toe. Er zijn tegenwoordig zoveel uitgevers, hun namen kan ik niet allemaal onthouden... Niet belangrijk trouwens, niet belangrijk... Wat van belang is, is dat u hier nu bent en mij wilt spreken. Nietwaar, u wilt mij toch spreken...?

Ik knikte stom.

‘Laat me nadenken... ik heb nu geen tijd. Wat vindt u van morgen... kunnen we morgen niet samen eten? Maar niet hier.’ Hij wierp een blik over zijn schouder en fluisterde: ‘Het eten is hier slecht, waterig... alles smaakt hetzelfde.’

Achter hem kraakte een deur en met een schuldig,

maar weerspannig gebaar liet hij een mesje, dat hij uit zijn zak gehaald had, in zijn open hand op en neer bewegen; zijn rug leek ogen te hebben. Er flitste een grijze juffrouw van deur tot deur, niet snel genoeg evenwel om niet een priemende blik op ons te kunnen werpen, die nog scheen voort te duren toen zij al verdwenen was.

‘Dit mes draag ik altijd bij me,’ zei Yves luid en vol bedoeling. ‘In dit huis is geen enkel mes dat snijdt...’ Ik stond op en stak mijn hand uit: ‘Laat ik niet langer uw kostbare tijd in beslag nemen.’

‘Neemt u mij niet kwalijk,’ zei hij, ‘ik ben wat doof aan mijn linkerkant.’

‘Ik moet nu gaan!’ riep ik hard in het oor dat hij vergroot had met zijn hand, een uitgespannen olifantsoor. Het was onverdragelijk. Waarom was ik gekomen? Mijn medeplichtige, die zoveel jaren mijn dromen onbewoonbaar gemaakt had, was oud geworden, met ogen vol sluwe futiliteitjes als van een oude vrouw die met zichzelf kleine intriges opbouwt, mummelend in haar lege kamers.

Hij liet zijn oor los. ‘Ja, juist... natuurlijk,’ zei hij beminnelijk. ‘Morgen dus, om twaalf uur. Dan komt u mij hier afhalen en wandelen wij naar een eethuisje waar het goed is samen te zijn...’

Aanvankelijk dacht ik er niet over om mij aan deze afspraak te houden. De zelfingenomen dwaas! Hij had mij niet eens herkend. Nee, beter was het deze escapade te vergeten en terug te gaan naar het landhuis van mijn vriendin, waar ik geriefelijk logeerde. Het was

droef genoeg dat ik genoodzaakt was in dit oord te overnachten, tussen klamme lakens in één of ander somber hotelletje.

Maar toen ik daar tussen die klamme lakens lag en niet kon slapen vanwege mijn ijskoude voeten, heb ik mij veel herinnerd. Uit vrije wil was ik naar Yves toegegaan en had daarmee alle pathetische stoffige spooksels van mijn jeugd tot leven gewekt. Yves was de brug van het verleden naar het heden en over die brug kwamen mijn herinneringen aanlopen, haastig hun kans waarnemend, hoewel zij natuurlijk het heden niet betreden konden en hunkerig moesten blijven staan, daar waar Yves in werkelijkheid overging met zijn witte haren en grote oren, waarin het bloed nog klopte. Ik woelde in mijn bed en hoorde de wind bezig buiten mijn raam als een oude tuinman, van wie je niet goed weet wat hij eigenlijk uitvoert. Het kon ook Yves wel zijn, die daar rondliep op zachte muilen, ritselend tussen de bladeren. Misschien had ik koorts.

Wat had ik verwacht? Een herkenning, een milde schrik van een oude man die weet dat hij in veel dingen gefaald heeft? Ik had met hem over Eliane willen praten. Zij was toen precies zo oud als ik nu.

‘Mijn moeder is in Parijs,’ zei ik tegen mijn klasgenootjes wanneer onze moeders ter sprake kwamen. ‘Zij speelt toneel.’

Maar wat is een moeder die zich nooit laat zien, die nooit briefkaarten of cadeautjes stuurt? Ik nam mij voor iets mee te nemen, desnoods iets wat ik voor mijn zakgeld had gekocht, en te zeggen dat Eliane mij dat gestuurd had. Maar ik durfde het niet.

‘Is zij beroemd?’ vroeg een lelijk populair meisje. ‘Heb je geen foto's van haar?’ Even leek het of ik in aanzien zou raken met een toneelspeelster als moeder, er stonden drie, vier meisjes om mij heen - als ik maar een foto had kunnen produceren... Maar op de enige foto die ik van Eliane bezat, stond zij afgebeeld met een poppenwagen. Het was de verbleekte beeltenis van een kind in een tuin, vlak voor een vreemdsoortige bloemenbak van boomschors, waaruit varens waaierden. En naast het kind een poppenwagen, feeeriek koetsje van riet op dunne wielen. Een kinderhand boog de vingertjes rond het handvat en het ganse figuurtje drukte aanvaarding uit, die niet vrij was van een onbewuste ironie tegenover de bedoelingen van de grote mensen die wilden dat zij daar stond, vreemd opgetuigd met oorbellen en een sjaal om de schoudertjes geplooid. Met de voetjes in minuscule lakschoenen naast elkaar, stond het kind stil. Het stond alleen, met de diepte van de donkere tuin rondom; in deze wereld van vreemde verschijningsvormen had het de poppenwagen als enige zekerheid. Eliane aan het begin van haar levensreis.

‘Mijn vader heeft massa's foto's van haar,’ loog ik, ‘met kronen op haar hoofd en lange mantels aan.’

‘Breng ze dan eens mee!’ zeiden de schrille stemmetjes. Ik kon het mijn vader niet vragen, want in ons huis werd haar naam niet meer genoemd. Ik betwijfel trouwens of er ooit foto's van haar met kronen op het hoofd hebben bestaan. Wel is er later een foto in mijn bezit gekomen, waarop Eliane staat afgebeeld met twee jonge mannen, gekleed in zwarte maillots. Eigen-

lijk is het een afdruk van twee opname's over elkaar heen zodat ze allen twee hoofden hebben; het tweede hoofd stijgt als een ballon op uit hun eerste hoofd, maar ze zijn nog goed herkenbaar. Eliane heeft een smalle mond en een zweem van een onderkin, haar ogen lijken de ogen van een vis, vervreemd van zijn element, zielloos. Haar hoofd is gedekt, niet met een kroon, maar met een helm, waar de vissenogen van haar tweede gezicht doorheen staren. Ik begrijp niet goed waarom ik die foto altijd heb bewaard.

‘Heb je de foto's bij je?’ vroeg het lelijke populaire meisje de volgende dag, naar mij toe springend. Op dat ogenblik wenste ik wel dat mijn moeder dood was; het zou gemakkelijker geweest zijn. Maar ik kon niet zeggen dat zij dood was, en nog minder kon ik de waarheid over mijn lippen verkrijgen: dat zij was weggegaan en nooit meer iets van zich had laten horen. Ik zag geen mogelijkheid haar te rechtvaardigen. Ik praatte mijzelf in dat zij mij brieven schreef, maar dat deze werden onderschept. Ik zag haar gezicht verschijnen in de lucht achter het raam, het glimlachte en bewoog de lippen: je moet eens bij me komen logeren, zei het. En ik ademde op het glas en tekende daarin twee poppetjes, de één iets groter dan de ander, en de stokjes die hun armen waren, raakten elkaar aan. Ik had strikken in haar haren mogen knopen toen zij nog bij ons woonde, zij had met mij gefluisterd en gelachen, meer als een vriendinnetje dan als een moeder. Er moest een vergissing in het spel zijn. Eliane kon niet dezelfde zijn als de vrouw, waarover mijn grootmoeder en tantes sisten en smiespelden wan-

neer zij dachten dat ik haar niet kon horen. Ik verhardde mijn hart tegen hen, zij vonden mij dan ook geen beminnelijk kind. En altijd zweepten de fluisterstemmen elkaar nog meer op wanneer ze het over ‘die man’ hadden, dan klonk het als water dat gaat zieden. Ik legde mijn oor te luisteren en al spoedig had ik een naam opgevangen: Yves Borat. Wat mijn grootmoeder en tantes niet wisten, was dat ik Yves kende.

Meerdere malen had ik hem gezien, maar van de eerste keer dat ik hem zag, herinner ik me alleen de omstandigheden en de manier waarop mijn moeder naar hem keek.

Ik zal ongeveer negen jaar geweest zijn en Eliane en ik logeerden in Parijs bij Eliane's jongste zuster. Op een middag toen mijn tante afwezig was, gingen Eliane en ik uit. Eliane, dat weet ik nog, droeg een opwindende hoed die zich ieder ogenblik van haar hoofd wilde verheffen. ‘De Chinese hoed’, noemden we hem. Mijn moeder onder dit hoofddeksel, had iets uitheems, iets ongewoons, zij praatte ook minder dan anders. Wij traden binnen in de vestibule van een statig vervallen huis en Eliane liet de klopper vallen op een deurtje dat onder het trappenhuis was aangebracht. Waarom gaan we in die kast? dacht ik. Toen ging de deur al open en daarachter werd een verlichte ruimte zichtbaar, werkelijk weinig groter dan een ruime kast, en daarin stond een vijftiental mensen rokend en lachend samengepakt. Zich met extatische kreetjes tussen de gasten door wringend, kwam er een vrouw naar ons toe, een al oude vrouw met een ge-

zicht als een maskertje van papier-maché, waarin twee zwarte pupillen leefden. Zij bleek Eliane te kennen, want zij omhelsde haar en tilde mijn gezicht bij de kin omhoog zonder echter naar mij te kijken, onderwijl een stroom van gefluisterde confidenties over mijn moeder uitstortend. Die hand aan mijn kin hinderde me; vreemd droog voelde hij aan, de vrouw was helemaal droog en grijs als een mot, niets dan fladderende energie, gehuld in een handjevol poeierdroog weefsel. Triomfant voerde zij Eliane met zich mee om haar aan de andere gasten te laten zien: ‘La ravissante Madame Arany, ma chère arme Madame Arany...’ Met ernstige ogen keek Eliane uit de omlijsting van de Chinese hoed, vreemde handen schuddend en de kamer rondkijkend of zij iets of iemand verwachtte.

Behalve twee oude dames die aan het oog onttrokken op een lage sofa zaten, stond iedereen, bij gebrek aan plaatsruimte en stoelen, als op een postzegelmarkt in groepjes bijeen. De grijze vrouw dwaalde hier tussen door, een opmerking plaatsend hier, een glimlach lancerend daar, zonder haar aandacht langer dan één oogwenk tot een zelfde onderwerp te bepalen. Eensklaps legde zij haar arm om mijn schouders, terwijl zij wat inéénkromp om haar hoofd op gelijke hoogte met het mijne te brengen.

‘Kom mee, ma petite,’ smoesde ze, ‘ik zal je wat laten zien. Al die domme mensen die maar kakelen, kakelen... wat zeg jij!’

Zij bracht mij naar een ouderwets kabinetje in de gang, waaruit bij het openen een kamferlucht naar

buiten sloeg, en ging er op haar knieën voor liggen als een stokoud klein meisje dat haar vriendinnetje gaat inwijden in haar geheimenissen. Haar handen bewogen van het ene voorwerp naar het andere - witte bevende vlinders die nauwelijks ergens aan raakten en weer opvlogen voor zij zich hadden neergezet.

‘Tiens, voilà!’ zei ze met een diepe stem. ‘Heb je ooit zoiets gezien? Het is een wonder... ik zal je tonen hoe je doen moet.’

Uit een doos haalde zij een instrumentje. Er lagen langwerpige kartonnetjes naast, waarop tweemaal hetzelfde prentje stond afgebeeld. Met haar hals gestrekt, of zij daardoor het onderwerp van beschouwing dichterbij kon halen, hield zij het kijktoestel voor haar ogen.

‘Prachtig!’ zei ze. ‘Prachtig, prachtig! Maar je moet er mee in het licht gaan, hier is 't te donker...’

Zij sloot de deurtjes, maar scheen getroffen te worden door een bliksemflits van pijn zodat zij zich zacht jammerend aan de rand van het kabinetje moest optrekken. Beduusd raapte ik haar tasje op, een buideltje van verteerde lila zijde, waaruit een brilletje tevoorschijn was gevallen, dat eerder een mug dan een mens scheen te kunnen dienen. ‘Zo'n oud skelet...’ zei ze, zichzelf kleine pathetische klopjes op de borstkas gevend. ‘Zo'n oud skelet...’

Mij de doos met het kijktoestel in de hand gevend, duwde ze me voor zich uit de kamer in, waar zij ogenblikkelijk met iemand in gesprek raakte en mij vergat.

Binnen de lichtkring van een schemerlamp, ging ik

met het vreemde ding op de grond zitten en keek gespannen door de glazen: de kamer, de rook, de mensen die ik niet kende, en Eliane die daartussen stond, alles verdween, de kamermuren klapten open en ik keek in een diepe groene laan, waarlangs een groep ruiters naderde, terwijl een wielrenner op een fiets met gigantisch voorwiel, in snelheid met hen trachtte te wedijveren. Beurtelings kneep ik mijn ogen dicht zodat het beeld versprong en de figuurtjes bewogen: de wielrenner trapte en trapte, en de sluiers van de hoeden der amazones wuifden...

Ternauwernood was ik me meer bewust van het gepraat rondom, dat een onsamenhangende begeleiding vormde van mijn visuele experimenten, toen ik Eliane's stem herkende en die van de grijze vrouw.

‘Verwacht u hem nog?’ hoorde ik mijn moeder vragen.

Ik bleef door de stereoscoop kijken zodat Eliane en de oude vrouw niets dan twee stemmen zonder lichaam waren, fluisterend in de groene diepe laan.

‘Zeker, zeker...’ gaf de hese stem ten antwoord. ‘Ik begrijp niet dat hij er nog niet is. Ik heb hem verteld dat u zou komen, hij was zeer belangstellend...’

Meer kon ik niet verstaan aangezien een derde stem, dichtbij, uitbarstte in gelach. Ik schoof andere prentjes in de stereoscoop, maar mijn aandacht was er niet langer bij; misschien ben ik wel even in slaap gevallen, daar in dat benauwde kamertje.

Door een geluid, waarschijnlijk van de klopper op de deur, schrok ik op en zocht onwillekeurig met mijn blik Eliane. Zij stond niet ver af, maar lette niet op

mij. Haar gezicht was anders dan ik ooit gezien had, zozeer verstrakt dat het leek of ze boos was of heel verdrietig zonder het te willen laten merken. Plotseling werden haar wangen rood. Ik keek om me heen, maar ontdekte niets dat Eliane's veranderde gezicht kon verklaren. Even later kwam er een meneer naar haar toe, die haar de hand kuste en glimlachte.

De tweede keer dat ik Yves zag - en die keer zag ik hem veel beter - was op een dag zó wonderbaarlijk dat het me altijd heeft toegeschenen of die ene dag niet tot de werkelijkheid heeft behoord. Het moet ongeveer een half jaar na mijn eerste ontmoeting met Yves geweest zijn. Weer waren Eliane en ik in Parijs. Een heel warme middag was het in de nazomer. Ik herinner me dat er in de métro een vrouw flauwviel, die door twee mannen naar een groen geschilderde bank op het perron gedragen werd; haar hoofd hing naar voren en iemand raapte haar hoed op en bracht haar die achterna. Maar de trein floot en reed verder. Eliane lachte naar mij en zei dat ik me straks heel stil moest houden en alleen maar kijken. Met opeengeklemdelippen knikte ik van ja. Ik was erg opgewonden. Toen we kwamen waar we zijn moesten, leken alle dingen die ik zag, voortekenen van een op handen zijnd, vreemd en feestelijk gebeuren.

Achter elkaar klommen Eliane en ik een brandtrap op. Je kon steeds tussen twee treden door kijken, want de trap bestond alleen uit staal en lucht, en ik begreep dat de plek, waar Eliane en ik naar toegingen, niet voor gewone mensen bereikbaar was.

Wij kwamen door een donkere gang en hoorden een vreemd geruis van licht bonzende voeten en ongearticuleerde kreten. Eliane stond even stil om te luisteren en ik greep haar hand, om me heen kijkend in de gang, waarin vreemde dingen rondlagen alsof we het domein van een goochelaar waren binnengetreden. Zwarte bolhoeden hingen aan een kapstok. Opeens liep Eliane weer verder en wij gingen een deur door, die toegang gaf tot een grote zaal. Er stonden veel stoelen, niet netjes in het gelid, maar verspreid en hier en daar met de zittingen naar elkaar toegedraaid of zij een buurpraatje hielden. Achterin de zaal zaten op de rand van een podium vier, vijf jongemannen, luisterend naar een man die schrijlings op een stoel gezeten, met de rug naar ons toe, tegen hen praatte. De man onderbrak zichzelf door met een houten voorwerp rythmisch op de stoelleuning te roffelen. De jongemannen echter volgden met hun ogen onze nadering door de zaal en daardoor hield de man plotseling op en keek over zijn schouder. Hij sprong van zijn stoel en kwam naar ons toelopen met lange schreden, want er was nog een grote afstand tussen hem en ons. Ik zag zijn wijde broekspijpen wuiven. ‘Ma chère Eliane...’ zei hij.

Het klonk nauwelijks als een begroeting, eerder als het einde van een lang gesprek, een soort plechtig besluit. Het duurde even voor hij naar mij keek.

‘Is dat je dochter?’

Met haar vingertoppen gaf Eliane me een duwtje in mijn rug zodat ik naar voren liep en mijn hand in de zijne legde. Toen zag ik dat hij mij echt aankeek, iets

wat volwassenen zelden deden; zijn ogen keken nieuwsgierig en indringend alsof hij mij in dat ene ogenblik helemaal wilde leren kennen. Hierdoor voelde ik mij bijzonder vereerd en bloosde hevig. Hij glimlachte daar echter niet om, liet ernstig mijn hand los om zich weer tot mijn moeder te wenden. Ik keek naar de jongemannen die pratend en lachend op de rand van het podium zaten. Eén van hen had trommelstokken langs zijn blote benen in zijn schoenen gestoken, een ander met dikke wangen, hield een sigaret tussen onderlip en kin gekneld alsof hij daar een tweede mond had. Toen hij mij zag, kneep hij olijk een oog dicht en liet de sigaret een sprongetje maken waardoor deze in zijn echte mond terecht kwam. Ik moest erom lachen.

Toen gebeurde er iets vreemds, want terwijl mijn moeder naast Yves plaats nam, gebaarde ze naar mij dat ik een van de lege stoelen in de zaal moest nemen. ‘Ga daar maar zitten,’ zeiden haar lippen tegen mij, bijna zonder geluid.

Besluiteloos liep ik tussen de stoeltjes door, kijkend van het ene naar het andere, en tenslotte ging ik zitten naast een grote potkachel die midden in de zaal stond - zo leek het toch ik of naast iemand zat. Maar de potkachel was koud, zonder leven. Eliane zat vlak voor het podium en Yves liep heen en weer, gebarend en pratend tegen de jongemannen die allen waren opgestaan. Tot mijn verbazing zag ik dat hij blote hielen had - onder zijn wijde broekspijpen droeg hij sandalen die zijn hielen bloot lieten. Gedurende enige tijd kon ik mijn ogen er niet van afhouden, ik had mijn vader nooit met blote hielen zien lopen.

Toen hoorde ik hem roepen: ‘Camille! Waar is Camille?’

De klanken golfden door de warme dikke lucht in de zaal, en opeens wist ik op wie hij leek: hij leek op Mozes. Lange haren had hij, en blote hielen in sandalen, waarmee hij door de woestijn kon wandelen, en zijn stem was de stem van Mozes. Wanneer die stem je riep, moest je komen.

Degene die geroepen werd, kwam dan ook snel; een jongen in een geruite blouse, die een fluit in zijn hand droeg en die ik nog niet eerder had gezien. De jongens klommen het podium op, en terwijl zij dit deden, draaide Eliane zich naar mij om. Ze had haar Chinese hoed niet op, maar ze had hem op kunnen hebben, zo wonderlijk en ver zag zij er uit. Zij wuifde even naar mij, maar ik wuifde niet terug. Ik had de stem van Mozes gehoord en zat vol plechtige ernst naast de koude potkachel. 0p het podium begonnen de jongens te bewegen. Er viel echter een bundel zonlicht dwars door de zaal zodat ik hen achter dat trillende stofjesgordijn niet scherp zien kon. Ik begreep ook niet wat ze deden en daardoor had dit iets bijzonder fascinerends. Verbeten fluittoontjes doorstootten de zware atmosfeer.

Eerst begonnen de hoofden te bewegen, dan de armen, de handen, de voeten, vreemd zwaar of ze van lood waren. Het moesten poppen zijn, tinnen soldaten die voortbewogen met de starre pijnlijke bewegingen van mechanieken. Ik had eens een kleine ijsbeer bezeten, die, wanneer hij werd opgewonden, kon gaan lopen. Ik had gegild de eerste keer dat ik hem

zag naderen, heen en weer wrikkend met zijn kop, dichterbij komend zonder dat ik hem kon doen stilhouden. Zo bewogen ook zij met een starre onontkoombaarheid, zij schouderden een onzichtbaar geweer en begonnen rond te tollen, steeds sneller in razernij. De fluit snerpte. Toen zag ik er een vallen, en daarna nog één alsof een grote kinderhand de tinnen soldaatjes neermaaide. Er stond er nog één in de donkere diepte van het toneel, misschien zou de hand hem laten staan. Heel heldhaftig stond hij; toch hadden zijn mechanische gebaartjes al iets futloos zoals ook mijn ijsbeer steeds wezenlozer voortschommelde naarmate de veer in zijn lijf aan spankracht inboette. Ik bevochtigde mijn lippen met mijn tong, wachtend tot het laatste soldaatje zou worden neergemaaid. Even plotseling als het zonlicht was binnengebroken, doofde het nu weer uit, en een vuilgele schemer kroop snel de zaal binnen. Allen praatten. De jongemannen waren opgestaan en Yves onderhield zich met Eliane die haar hoofd licht achterover hield om naar hem op te kijken.

Nu volgde een spel met witte stokken, maar ditmaal speelden de jongemannen, in plaats van op het podium, in de zaal waar ze over meer ruimte beschikten. Zij wierpen elkaar de witte stokken toe, vormden figuren. Yves trad tussen hen in met opgeheven armen zodat zij verstijfden, met de stokken in hun handen, om naar hem te luisteren. De zon leek te zijn ondergegaan. Het werd snel donker en er stootte een windvlaag tegen het huis, waardoor een bovenraam rinkelend openviel. Weer keek Eliane naar mij en ditmaal

knikte ik terug om haar gerust te stellen. De spelers moesten het zeer warm hebben, zweet glinsterde op hun gezichten, terwijl ze naar Yves staarden. Ik luisterde niet naar wat hij zei, maar opeens zweefden zijn woorden over de lege stoeltjes naar mij toe, en van verbazing hield ik mijn adem in.

‘Je speelt met vuur...’ hoorde ik hem zeggen. ‘Het moet je tussen de handen branden!’ Met open mond bleef ik nog luisteren, maar er kwam niets meer. Ik stond op van mijn stoel. Ik zag hem zijn handen openen en twee stokken aanvatten, die hem aangereikt werden. Toen richtte hij zich op, de jongens weken van hem weg. Ik voelde dat er iets gebeuren ging. Met zijn naakte voeten in sandalen op de grond geplant, hief hij zijn armen omhoog. In mijn kinderbijbel stond een afbeelding van Mozes die zijn God aanriep. Zo alleen stond ook hij, met zijn armen omhooggestrekt. Toen voer er een siddering door zijn lichaam en het scheen of er twee vlammen uit zijn armen schoten; de stokken veranderden in levende bliksems die weg wilden schieten, de ruimte in... Het vreemde was dat ook de hemel buiten begon te seinen met geluidloze lichtflitsen die zich vertakten in de witte stokken zodat de ganse ruimte doorkruist leek van bliksemschichten. De hele troep leek geëlectrificeerd, lichamen sprongen de schichten tegemoet en wierpen ze verder van hand tot hand. Ze speelden met vuur. En ik mocht er bij zijn. Yves trad terzijde, hij had het vuur ontstoken en nu leek hij vermoeid, verwezen toekijkend, met zijn armen hangend langs zijn zijden.

Toen staken de jongemannen hun stokken als trompetten de lucht in om een onhoorbare fanfare aan te heffen, maar plotseling liet degene die Pierre genoemd werd, de zijne vallen met een kletterende slag. Opeens was de spanning verbroken, ze lachten, riepen elkaar toe; zweet gutste van hun naakte bovenlijven. Het was voorbij, Yves was tevreden.

In de schemerige zaal stond ik tussen de lege stoelen. ‘Moeder!’ riep ik zacht. Maar ze hoorde mij niet. De jongemannen verdrongen zich voor de ramen om te kijken naar het vals groene licht dat boven de huizen hing. Ze leunden op elkaars schouders, de koppen bijéén. Niemand lette op mij. Yves had zich opnieuw over mijn moeder heen gebogen.

II

Nog één keer nam Eliane mij mee, daarna niet meer. Toen zij voorgoed van ons was weggegaan, vertelde ik aan niemand dat ik Yves kende. Ik begreep dat zij bezweken was voor die wonderlijke stem waarmee hij geroepen had; zij leefde daar nu, waar de jongemannen met bliksems jongleerden. Maar wat ik niet begreep, was waarom zij mij niet had meegenomen, of tenminste een teken had gegeven om mij te laten weten dat zij daar was en dat ik haar daar vinden kon. Eigenlijk geloof ik nog, tot op de dag van vandaag toe, dat zij mij geschreven heeft, maar dat mijn vader of mijn grootmoeder haar brieven verscheurde of weg borg.

Vanaf de dag dat zij verdwenen was, viel er een hiaat in mijn bestaan. Ik ging naar school en ik at en mijn rokken moesten verlengd worden. Mijn grootmoeder, een niet onvriendelijke plichtsgetrouwe vrouw, bestierde ons huishouden dat als een schip zonder stuurman was achtergebleven. Mijn vader was veel op reis, meer nog dan in de tijd dat Eliane bij ons woonde, hoewel hij toen ook al veel reisde.

Maar de jaren, waarin ik opgroeide tot een jong meisje, zijn voor mijn verhaal van weinig belang. Wel van belang is de leegte die al die jaren bleef bestaan, en ook de verwachting alsof die leegte plotseling weer kon worden opgevuld. Ik werd geobsedeerd door Eliane's verdwijning en ik verlangde ook naar haar, hoewel dat verlangen in de loop der jaren vager en meer omvattend werd zodat het tenslotte niet langer

alleen Eliane gold, maar ook het wonderlijke leven waaraan zij deel had.

Toen ik zestien jaar was, hertrouwde mijn vader en ruimde mijn grootmoeder het veld voor de nieuwe meesteres van het huis. In die algemene verwarring werd er weinig aandacht aan mij besteed, en die omstandigheid deed in mij het plan rijpen naar Parijs te gaan en mijn moeder te zoeken. Ik vertelde de leugen dat ik in de vacantie bij een vriendinnetje was uitgenodigd en mijn vader en zijn vrouw schenen dit maar al te graag te geloven. Ik bezat het adres van mijn tante, de zuster van Eliane, bij wie wij vroeger herhaalde malen gelogeerd hadden en het leek mij zo goed als zeker dat zij mij zou kunnen vertellen waar Eliane nu woonde. Ik kreeg ruim zakgeld mee voor de vacantie en cadeautjes voor het vriendinnetje bij wie ik zou gaan logeren.

Zo ging ik naar Parijs. Maar het adres van mijn tante was verouderd. Een half jaar geleden was zij verhuisd naar de rue Legendre nummer 130, vertelde de concierge en hij duidde mij uit hoe ik gaan moest.

Ik herinner mij dat het regende, maar dat ik toch ging lopen omdat ik mij niet vertrouwd voelde in de métro. Vredig en gedwee gonsden de auto's in de zachte regen die over de enorme stad viel. De stad leek niet vijandig, wel groot, maar meer als een grote moeder die de hele dag bedrijvig was; ik hoorde haar praten met honderden kleine stemmen. Toen ik in de rue Legendre kwam, voelde ik voldoening dat dit ook werkelijk de rue Legendre was. De

deur van nummer 130 ging zelfs automatisch open en ik trad in een schemerige vestibule. Aan de rechterkant blonken de verlichte ramen van een conciergewoning en achter kanten gordijnen kon ik een kamerscherm zien staan, waarover verfrommelde kleren hingen. Op mijn herhaald kloppen kwam eindelijk een gebogen man tevoorschijn met kleine kwaje ogen.

‘Woont Madame Verry hier?’

Met een botte beweging schudde hij het hoofd: ‘Nee. Niet hier.’

Ik hield de deur open die hij reeds wilde sluiten

‘Heeft zij hier dan misschien gewoond? Nee? Of hier naast... Weet u ook of ze misschien hier naast woont? Ze heeft rossige haren, ze is klein, tenminste niet erg groot...’

De deur ging verder dicht, de concierge mompelde iets door de spleet. ‘Weet u het zeker?’ riep ik, met mijn hand tegen het matglas duwend, maar er kwam geen antwoord meer. Langzaam liep ik terug naar de straat, waar ik op het trottoir bleef staan om langs de percelen omhoog te kijken alsof ik verwachtte dat mijn tante zich uit een raam zou buigen. Ik besloot van huis tot huis te gaan, eerst langs de even nummers boven de honderd, daarna de oneven, vervolgens de nummers onder de honderd.

Opnieuw een vestibule, bitter ruikend als een kelder. Langs mijn benen sloop een schonkige hond mee naar binnen. In de woning van de concierge lag in een hoog ledikant een oude vrouw met haar grauwe haren in vlechtjes, twee rattenstaartjes over haar nachtjak. Zij

gebaarde naar de kamerdeur om mij te beduiden dat er dadelijk iemand komen zou. Er kwam toen een kind, een jongetje van een jaar of acht, dat mij met een hoge stem heel beleefd te woord stond, maar door mijn vraag raakte het in de war en keek hulpzoekend naar de oude vrouw die haar hoofd schudde en begon te hoesten in een zakdoek.

‘Nee juffrouw,’ zei het kind, ‘die dame kennen we hier niet.’

In sommige huizen werd ik bejegend op een manier die me het gevoel gaf iets buitensporige te vragen, dan verwarde ik mij in de beschrijving van mijn tante. Madame Verry - hoeveel malen wendde ik me niet met deze naam op de lippen naar gezichten die me verstoord, argwanend of onverschillig aanstaarden. Verry, Verry, het werd een klank die nergens meer betrekking op had, een klank waarmee ik nog automatisch, zinloos voortging.

‘Madame Verry,’ zei ergens een concierge, ‘vijfde verdieping links.’ Hij las verder in zijn boek, maar hief het hoofd weer op omdat hij mij niet de trap op hoorde lopen.

‘Vijfde verdieping links,’ herhaalde hij en bleef me bevreemd aankijken. Ik draaide me om en klom langzaam omhoog - nu werd de klank weer een mens die de deur voor mij zou openen en mij zou aanstaren, verbaasd en dan herkennend... Mijn vingers begonnen te trillen terwijl ik de kraag van mijn jas neersloeg en de haren uit mijn gezicht streek.

‘Kan ik Madame Verry spreken?’ vroeg ik aan een bebejaarde juffrouw in mouwschort.

‘Wie bent u?’ vroeg ze, me onderzoekend aanziend.

‘Zegt u maar Titia... Titia Arany. Dan weet zij het wel.’

‘O ja, natuurlijk!’ zei de juffrouw alsof ze mij herkende, maar bij mijn weten had ik haar nooit gezien. ‘Loopt u maar mee. U moet niet van haar schrikken, hoor. U weet misschien wel... na die laatste aanval is ze erg vaag.’

Ik hield mijn ogen op het knoedeltje grijs haar gevestigd, dat voor mij uit deinde door de gang; mijn tante moest zwaar ziek zijn.

In de kamer die wij binnengingen, zat een oude dame in een leunstoel met haar hoofd op haar borst gezakt zodat haar kin op een smoezelig servet rustte, dat met zilveren knijpertjes aan haar japon was vastgemaakt. Mijn tante was nergens te zien. De juffrouw was naar de oude vrouw toegegaan en had vlug het vuile servet van haar afgetrokken.

‘Kijk eens wie er voor u is...’ zei ze als tegen een kind. ‘Ziet u wel? Dat is Titia. Ti-ti-a...’

De oude vrouw hief het hoofd terwijl haar kin achterbleef op haar borst zodat haar mond steeds wijder openging, en keek met bleke ogen naar de juffrouw. ‘Titia,’ herhaalde deze maar steeds, ‘Ti-ti-a.’

Langzaam trok de oude vrouw haar kin op en bemerkte mij, en terwijl zij mij aankeek, kwam er een vreemde schittering in haar ogen. En plotseling begon haar lijf te schudden en te deinen, haar handen krampten zich om de stoelleuningen en er kwamen onverstaanbare blafferige geluiden uit haar keel.

‘Stil maar, stil maar...’ suste de juffrouw, en naar mij

opkijkend, voegde zij er zachtjes aan toe: ‘Het wordt steeds erger.’

‘Maar waar is mijn tante, Madame Verry?’ vroeg ik wanhopig.

‘Dit is Madame Verry!’ zei de juffrouw, en richtte zich op en keek mij ontdaan, niet begrijpend aan. Ik wierp nog een blik op de oude dame die als een verontrust dier maar steeds doorging met blaffen, maar mijn tante kon niet zo onherkenbaar veranderd zijn.

‘Ik zoek mijn tante,’ prevelde ik met droge lippen, ‘dit is mijn tante niet...’

‘Ik dacht dat u een van de kleindochters was’, zei de juffrouw, en nu keek ze wantrouwig en nam mij van hoofd tot voeten op.

‘Nee,’ stamelde ik terwijl ik achteruit schuifelde naar de deur, in 't oog gehouden door de juffrouw in mouwschort, ‘ik ben geen kleindochter...’ De geluiden van de sinistere oude vrouw hamerden nog in mijn hoofd terwijl ik de trap afholde. Ook in de straat bleef ik nog een hele tijd hollen. Het regende hard, maar er ging van de regen iets bevrijdends uit, de hele wereld werd dampig en de riolen snikten met mij mee.

Eindelijk stond ik stil en keek om mij heen. De rue Legendre lag ver achter mij in een wirwar van straten; ik wilde niet meer teruggaan. Het water vloeide uit mijn haren over mijn gezicht, maar de mensen die langs kwamen, keken niet naar mij en gingen snel voorbij. Ik liep weer verder en zag toen op een deur het woord: Tearoom geschilderd staan. Het leek een grote wit en rose bonbonnière, waarin ik binnentrad,

met theedrinkende dames als pralines gebed in witleren zeteltjes. Voorzichtig, uit angst iemand met mijn kletsnatte jas aan te raken, schuifelde ik naar het achterste tafeltje en vroeg aan de dienster een kop koffie. Het water lekte uit mijn jas en vormde een plasje onder mijn stoel, maar ik durfde niet meer weg te gaan nu ik al om koffie gevraagd had. Om mezelf een houding te geven, haalde ik een potlood en een papiertje uit mijn tas en begon daar iets op te schrijven.

- Het regent, het regent, het regent, schreef ik, en daaronder: mijn moeder bestaat niet. Al die jaren had men haar bestaan bij ons thuis zo hardnekkig genegeerd alsof men mij wilde doen geloven dat ik nooit een moeder bezeten had. Maar ik had gemeend beter te weten, ik had het portretje waarop zij afgebeeld stond met haar poppenwagen, steeds opnieuw verstopt op geheime plaatsen, waar ik dacht dat niemand het zou kunnen vinden. Soms had ik haar een week, een maand vergeten, maar wanneer ik dan in de geheime bergplaats tastte, dan was zij er nog en keek mij met verbleekte ronde ogen eindeloos geduldig aan. Er was zo'n grote intimiteit tussen ons gegroeid dat ik met haar praten kon binnen mijn huid en dat zij mij antwoordde met mijn eigen gedachten.

Langzaam dronk ik mijn koffie en zag de eigenaresse van de theesalon langs de tafeltjes wandelen als een minzame generaal die zijn troepen inspecteert. Haar dubbel parelsnoer strelend, wierp zij blikken naar links en naar rechts, en hief haar hand ter attentie van de serveuse: ‘Madame hier, wenst nog gebak, Marcelle!’

Zoet zaten de dames hun taartjes te verorberen, langs de muren brandden zacht rode schemerlampjes en achter een gebloemd doorzichtig gordijn was een wit geschilderd modelkeukentje zichtbaar.

- De koffie is goed, schreef ik op mijn papiertje, ik heb geen zin om weer naar buiten te gaan - Er sloeg damp van mijn jas af.

'Help me onthouden dat ik om koffie telefoneer, Marcelle...' zong de minzame generaalse, en zij ging aan een tafeltje aan de andere kant van het looppad zitten en begon met een mollige pink opgeheven, een stuk vruchtencake te eten. Toen de dienster voorbijkwam, hief ik gauw mijn hand en vroeg om een slagroompunt. Mijn verdriet begon iets onwezenlijks te krijgen alsof het geen stand kon houden tegenover deze beminnelijke realiteit van zachte geneugten; ik kon me ook niet voorstellen dat de dames die hier met lepeltjes tinkelden, verdriet zouden hebben. De tearoom was een kleine wereld op zichzelf, onaantastbaar voor het leven daarbuiten. Achter de ramen schuifelden zwarte haastige gestalten voorbij en ik kon de regen zien vallen; het was of de wereld huilde omdat zij niet binnen kon komen in dit kleine paradijs van suikergoed, maar zij was te groot, zij kon haar hoofd niet diep genoeg buigen om de deur binnen te gaan. Wij die hier binnen zaten, waren veilig. Wij hadden uitstel gekregen.

Ik geloof dat ik daar heel lang zat, want tenslotte begon de generaalse van tijd tot tijd vorsende blikken op mij te werpen. Zelfs het water dat uit mijn jas was gelekt, was al weer opgedroogd. Er zat bijna niemand

meer in het salonnetje, en ongemerkt had de straat achter de ramen een verandering ondergaan en was vreemder, leger geworden. Nadat de generaalse even met de dienster had gefluisterd, kwam deze naar mij toe, scheurde een papiertje van haar blocnote en legde dat voor mij neer - zij bleef er bij staan wachten. Ik besefte dat ik verdreven werd uit het paradijs van suikergoed, dit was de wit en zwarte engel met het bevel.

III

Misschien zou ik nog wel dagen achtereen rondgezworven en in café's gezeten hebben in een toestand van verdwazing, die iets tijdeloos had, wanneer ik niet ergens een affiche had zien hangen, waarop voorstellingen stonden aangekondigd in de studio van Yves Borat. Ik herinner me dat het een groot gelig papier was, waarop de letters met de hand geschilderd leken te zijn.

Weer begon ik te lopen als een mechaniekje dat men opnieuw heeft opgewonden, en de straten, de pleinen, autolichten en métrotunnels vormden één koortsvisioen waar ik doorheen jachtte. Maar plotseling was daar de ijzeren brandtrap. Dezelfde waarlangs Eliane en ik samen omhooggeklommen waren op die zomermiddag, jaren geleden. Maar dit keer was het laat in de avond, en de trap was zwart en zijn leuning glinsterde in het maanlicht als iets vaag huiveringwekkende. Bijna ziek van spanning scharrelde ik in het donker omhoog langs de gevel waarin geen licht meer brandde. De studio was verlaten en ik voelde me opgelucht alsof ik de realisatie van mijn dromen nauwelijks meer wenste.

Beneden viel lichtschijnsel uit een open deur over de binnenplaats, en blijkbaarzag iemand mij in dat schijnsel staan, want er kwam een vrouw naar me toe met een kind op de arm, die vroeg wat ik zocht. Ik noemde toen de naam van Yves. Zij wiegde het kind dat met grote zwarte ogen naar mij staarde, en wees hoe ik lopen moest. De straten waar ik door ging, behoorden

al tot het domein van de nacht, want er mompelden stemmen en er werd geschermutseld tegen de huismuren. Ik liep zo snel en onhoorbaar mogelijk.

Yves was niet thuis. Maar ik was zo moe en afgestompt dat ik eenvoudig boven aan de trap ging zitten, vlak voor zijn deur, want ééns zou hij toch thuis moeten komen, en zo niet, dan was ik hier tenminste veilig voor de nacht.

Ik moet in slaap gevallen zijn, want plotseling hoorde ik stemmen met elkaar praten en toch had ik het gevoel of dat gepraat al geruime tijd aan de gang was. Mijn hoofd wiegde als een ballon en mijn ogen wilden zich niet openen; toen kwamen er handen rond mijn bovenarmen en ik geloof dat ik schreeuwde, er klonk tenminste een vreemde galm in het trappenhuis. Iemand bracht zijn hoofd vlak bij het mijne en maakte zachte sussende keelgeluiden tot ik bij machte was mijn ogen te openen: ik keek in het gezicht van Yves. Het waren dezelfde nieuwsgierige indringende ogen, hetzelfde koninklijke voorhoofd en de grote aartsvaderlijke handen, waarvan ik altijd gedroomd had. In dat ene ogenblik werd Yves het vangnet voor mijn sprong door de duisternis van droom naar werkelijkheid - ik was nu waar ik wezen moest.

Hij stond enige treden lager op de trap dan ik, zijn hoofd op gelijke hoogte met het mijne, en haalde een zakdoek uit zijn zak om het zweet van mijn gezicht te vegen. Aandachtig streek hij langs mijn slapen en over mijn bovenlip, en glimlachte toen naar mij.

‘Wie ben je?’ vroeg hij, de zakdoek weer opbergend. Die vraag verbaasde me.

‘Ik ben Titia,’ antwoordde ik, ‘Titia Arany...’

Yves week iets van mij terug en wierp een snelle blik op iemand die achter me stond.

‘Wat zegt ze?’ vroeg een vrouwenstem.

‘Hoe heet je?’ vroeg hij met een zachte, maar toch enigszins andere stem dan daarvoor. Ik herhaalde mijn naam. Opnieuw keek hij naar degene die achter mij stond. Er klonk geritsel en een gesmoorde kreet, ik werd bij de schouder gevat en keek in het ontsteld gezicht van een vrouw, van Eliane, want zij was het. ‘Mijn God...’ fluisterde ze eindelijk, haar handen voor haar gezicht slaande alsof zij verwachtte dat ik daarna als een visioen weer verdwenen zou zijn. Het had iets gênants om daar zo te staan, terwijl die vrouw die mijn moeder was, niets zien kon met haar handen voor haar ogen. Aarzelend keek ik naar Yves die mij met zijn wimpers een teken gaf, terwijl hij zijn hand op mijn moeders schouder legde. Toen keek ze op. Het was Eliane, en toch was zij het niet; het was of er een stand-in op haar plaats was neergezet om mij te misleiden, een stand-in die wat ouder was, wat harder geschminkt, maar die overigens sprekend op haar leek. ‘Hoe kom je hier?’ zei ze met moeite sprekend. ‘Wat is er gebeurd... Is er iets met je vader?’

‘Nee,’ stamelde ik, ‘nee... er is niets met vader.’

Zij had me dus niet verwacht, zij had niet geleefd met de verwachting van dit ogenblik zoals ik er mee geleefd had.

‘Wat kom je hier doen?’ vroeg ze, en verbeeldde ik het me of klonk er wantrouwen in haar stem alsof ik een spion kon zijn uit het vijandelijke kamp?

‘Niets,’ antwoordde ik, en ik wist ook absoluut niet wat ik hier kwam doen.

‘Wat ben je groot geworden...’ zei ze en trok een zonderlinge grimas in een poging tot glimlachen. ‘Ik herken je haast niet meer... mijn kleine meisje... en nu al zo groot.’ Zij maakte een beweging alsof zij me wilde omhelzen, maar ik kwam aan die beweging niet tegemoet en haar handen dwaalden terug en klemden zich om haar handtasje.

‘Zullen we naar binnengaan, Eliane?’ zei Yves, terwijl hij sleutels uit zijn zak haalde. ‘Het kind is doodop.’

Achter elkaar betraden wij een kamer waar, onder het aanspringend licht, een opengeslagen bed en een tafel met etensresten zichtbaar werden. In het zwarte glas van de onbedekte ramen konden wij onszelf zien bewegen.

‘Ga zitten,’ zei Eliane, terwijl zij ondergoed en kousen verstopte onder een beddekussen. Ik ging aan de tafel zitten en keek naar een vlieg die tussen de kruimels rondwandelde en zijn gezicht waste met zijn voorpoten. Snel moest ik mijn ogen afwenden omdat mijn maag zich wilde omdraaien.

‘Weet je vader dat je hier bent?’ vroeg Eliane, een sigaret aanstekend en de rook inhalerend met achterover gebogen hoofd, door haar wimpers naar mij kijkend. ‘Nee,’ antwoordde ik. Ik vond het een onzinnige vraag.

‘Rook je?’ vroeg Yves, mij een sigaret presenterend. Ik nam de sigaret aan hoewel ik nog nooit gerookt had, en blies grote rookwolken uit, pogend mijn maag op zijn plaats te houden.

‘Zo,’ zei Yves, zijn voeten voor zich uit strekkend - maar ditmaal had hij geen blote hielen. ‘Dat is leuk dat je ons eens komt opzoeken.’

‘Ik heb vacantie,’ zei ik, ‘eigenlijk zou ik bij een vriendinnetje gaan logeren...’

Ik rookte een sigaret, ik bracht een bezoekje bij iemand die ik vroeger gekend had. Was het niet zo? Voortdurend bewoog Eliane heen en weer, wijn, brood en kaas aandragend en vuil serviesgoed wegruimend van de tafel. Om niet naar haar gezicht te hoeven kijken, hield ik mijn blik op haar handen gericht. Fijn gevormde handen waren het met paarlmoer gelakte nagels en enigszins ruwe huid. Nerveus fladderden zij over de tafel, krabden aan een wijnvlek in het tafelkleed, vlogen weer weg, verbijsterd. Terwijl ik naar deze handen staarde, was het of wij met elkaar praatten op een intiemere wijze dan onze monden. - Je bent niet blij, zei ik tegen haar handen, je bent mijn moeder niet. - Waarom ben je gekomen? vroegen ze, en toonden hun doorgroefde droge palmen. Begrijp je niet dat je zoiets niet doen kunt, zo maar in levende lijve voor me komen staan? Je bent zo groot geworden, ik herken je niet. Wat wil je...? Ze klemden zich vast rond het aardewerk en droegen het weg alsof ze haastig iets in veiligheid moesten brengen. Eliane's hakken tikten over de vloer de kamer uit. Mijn voeten stonden onder mijn stoel, brandend van het eindeloze lopen, mijn keel was dik en pijnlijk.

Toen zag ik dat Yves zachtjes zat te lachen, of misschien lachte hij niet met zijn mond, maar er hing iets van een lach rond zijn kaken waarop doorkomend

baardhaar glinsterde in het lamplicht. Het was of hij in de regen had gelopen en een geur van regen en zomernacht had meegenomen in zijn kleren. Zich uitrekkend, verbreedde hij diep ademend zijn borstkas.

‘Dat zou jij ook moeten doen,’ zei hij, en ik zag nu toch duidelijk dat hij glimlachte. ‘Diep ademen... zo... Zie je, dan zouden die tranen van jou wel loskomen. En ze moeten toch eerst loskomen voor je aan iets anders kunt beginnen.’

Een hete blos steeg tot onder mijn haarwortels. Ik wilde de sigaret aan mijn lippen brengen, maar mijn hand trilde te hevig.

Toen kwam Eliane weer binnen.

Misschien heeft ze in de jaren dat wij van elkaar gescheiden waren, toch naar mij verlangd, maar waarschijnlijk had ook zij geen rekening gehouden met de metamorphose die de tijd ons had doen ondergaan. Zij moet aan mij gedacht hebben als aan een kind dat onder haar oksel kon staan zonder het hoofd te hoeven buigen, een kind, al iets vermagerd door de groei, maar nog met korte rokjes en een stemmetje vol onbezonnenheid. Een beeltenis had zij gekoesterd, gefixeerd in de tijd en onverbrekelijk verbonden met een gevoel van weemoed om alles wat onvervuld was gebleven; een weemoed die nauwelijks bitter werd, maar zacht bleef als de herinnering aan een lentedag, aan iets teders dat nooit door de werkelijkheid achterhaald zou worden.

Wat heeft zij die nacht gevoeld en gedacht? Ik weet het niet, hoewel ik mij talloze malen in gissingen heb

begeven. Zij was een vrouw zonder eer, zonder zekerheden, zij had alle schepen achter zich verbrand. Naast elkaar lagen wij in het dubbelbrede bed, beklemd door deze noodgedwongen te grote intimiteit, overgevoelig voor elkaars geringste bewegingen. Yves was weggegaan om in de studio te gaan slapen. Samen hadden ze nog even staan mompelen buiten de kamerdeur, maar ik had niet kunnen verstaan wat ze zeiden. Rechtop in bed zittend, rookte Eliane een sigaret. Soms liet zij de as op het laken vallen en dan kwamen haar handen weer en klopten de as weg. Tenslotte keek ze opzij met een hulpeloze glasachtige blik en vroeg: ‘Vertel eens wat... Wonen jullie nog steeds in hetzelfde huis? Hoe gaat het met je grootmoeder...?’

Het scheen haar veel moeite te kosten om deze vragen te bedenken, en hoewel ze ingespannen naar mijn gezicht keek, had ik het gevoel of zij niet luisterde, maar verstrikt bleef in een eigen spinsel van gedachten. Vaak knipperde zij met haar oogleden of ze daarmee dat starre glasachtige uit haar blik kon verdrijven. Ik zag dat het vel van haar hals te ruim was geworden, en wendde snel mijn blik af. Besefte ze plotseling oud te zijn geworden nu haar kind al kleine borsten had en zacht haar in de okselholten? Voelde zij in de duisternis van haar bloed de rivaliteit tussen vrouw en vrouw, al was die andere vrouw haar eigen kind, verraderlijk grootgewonden buiten haar medeweten?

‘Ben je niet moe?’ vroeg ze. ‘Ga maar slapen. Morgen kunnen we nog genoeg praten...’ en ze knipte het schemerlampje uit. Ik voelde echter dat ze rechtop

bleef zitten, en van tijd tot tijd hoorde ik het geluid van een lucifer die werd aangestreken. Onbewegelijk lag ik te wachten. Later flitste het licht weer aan en voelde ik aan de deining van het bed dat zij zich naar mij overboog. Ik had grote moeite om mijn wimpers stil te houden. Heel lang keek ze naar mij. Tenslotte wist ik niet meer of ik nog wakker was of droomde van die onbewegelijke blik op mijn gezicht.

Eliane keek naar haar kind. Zij had haar kind verlaten en zou in het oog van de mensen niet gauw genade vinden. Maar zij had deze misstap duur betaald. Nooit zal ik weten hoe diep, hoe onherstelbaar zij vernederd is geworden, maar wanneer ik naar de foto kijk, waarop zij met de twee jongemannen in zwarte maillots staat afgebeeld, en haar zielloze ogen zie onder de koperen helm, dan weet ik dat zij zich belachelijk moet hebben gevoeld, iedere keer wanneer zij het podium betrad. Yves zal haar trouwens alleen gebruikt hebben in kleine rolletjes die niemand anders spelen wilde. En zij was een goedkope kracht die ook costuums naaide en attributen schilderde.

Het is een wrede natuurwet dat een vrouw die in het leven, in de liefde overwint, nieuwe overwinningen tot zich trekt, terwijl haar vernederde zuster al haar charmes verliest. Voordien was Eliane nauwelijks een mooie vrouw te noemen geweest, maar zij had de bekoring bezeten van het ongerepte, onafhankelijke. Nu had ze iets onderdrukts, broeierigs, wat ongezond aandeed.

Wanneer ik haar aard probeer te reconstrueren, daarbij ook denkend aan mijzelf, bloed van haar bloed,

dan geloof ik dat zij niet gelukkig kan zijn geweest in een dergelijk bestaan waarin men van de hand in de tand moest leven. Zij behoorde niet tot de luchthartigen, tot de koorddansers van dit leven, maar leed onder een heimelijke zwaartillendheid die geleidelijk, naarmate zij ouder, kwetsbaarder werd, uitgroeide tot melancholie. Zij moet geleden hebben onder het verlies van eigen aanzien zowel als onder de schulden, de verguizing en het onbegrip, de wisselvalligheid van het succes. Zelfs betwijfel ik of zij onvoorwaardelijk geloofd heeft in Yves' genie. Zij was een bourgeoise en wie weet of zij niet een ondermijnend scepticisme gevoeld heeft ten opzichte van het bizarre, het uitzonderlijke van zijn kunst. Zij heeft alleen geloofd in de liefde met een grote naïveteit en een drang naar absoluutheid. Op een dag moet zij een noodsein hebben opgevangen uit de eeuwige onvervulbaarheid van Yves' wezen, en aan dat appèl is zij ten gronde gegaan. Zij dacht te kunnen vervullen wat niet te vervullen was, en heeft te laat ontdekt dat Yves niet van plan was zijn droom op stal te zetten in de geborgenheid van huiselijk geluk. Want Yves is één van die mensen die hun kracht putten uit het onbereikbare, en die neerslachtig en onrustig worden wanneer het geluk of het succes tekenen geven zich te bestendigen. Het is de bestemming van deze mensen om eeuwig op doortocht te zijn, wegen zoekend waar geen wegen zijn, want het zijn pioniers, en het is de ontdekking die hen in vervoering brengt, niet de voltooiing.

In zijn kunst, de mime, zocht Yves ook nooit iets te perfectioneren, dat liet hij aan anderen over, maar hij

heeft wonderlijke ontdekkingen gedaan, waarmee zijn navolgers hun voordeel hebben kunnen doen. Ook hierin zullen zij verschild hebben, Eliane en Yves, want Eliane met haar meer conventionele zwaartillende aard zal gehoopt hebben dat hij zijn scheppingen vervolmaakte en pasklaar maakte voor het publiek. Wonderlijk dat ik het woord: zwaartillend gebruik in verband met een vrouw die man en kind in de steek heeft gelaten. Misschien komt dit omdat ik haar steeds zie als een verdoolde die nog met pijnlijke nauwgezetheid de kleine dingen behartigde, die aan haar zorg waren toevertrouwd. Zo was zij tenminste in haar laatste dagen. Maar zij moet anders geweest zijn in de tijd toen zij haar huis verliet. Wat weet ik van haar af, ik die deze veronderstelling neerschrijf? Ik weet alleen nog haar aanwezigheid naast mij, die eerste nacht dat wij bij elkaar waren. Ik voelde haar adem op mijn gezicht wanneer ik wakker schrok uit een doffe halfslaap. Overzag zij met bitterheid alles wat zij verspeeld had? Zag ze mij als een groot geworden verwijt? Of hoopte ze op een winst, een toenadering tussen ons beiden? Misschien heeft ze even met ingehouden adem afgewacht of het leven haar nog iets te bieden had...

IV

Voor de derde maal in mijn leven beklom ik de brandtrap naar Yves' studio. Aanvankelijk had Eliane niet gewild dat ik meeging. Het vriendinnetje, dat ik als voorwendsel had gebruikt om naar Parijs te kunnen gaan, was weer ter sprake gekomen, maar ik zei haastig dat het vriendinnetje nu aan de Loire vertoefde en dat ik bovendien niet was uitgenodigd. Ik keek mijn moeder aan en mijn ogen zeiden: om jou ben ik naar Parijs gekomen - het was de waarheid, en het leek een leugen. En toch, terwijl wij naar elkaar keken, kwam er iets tussen ons van vroeger, van de Chinese hoed en van ons hand in hand lopen.

‘Kan ik niet mee?’ vroeg ik.

‘Je hebt er niets aan,’ zei ze, nog weerstand biedend.

‘Er is niets te zien.’

‘Dat hindert niet,’ zei ik.

Ze stond in een vettig glimmende peignoir bij het raam en verkruimelde een brioche tussen haar vingers. In de ochtend is altijd alles tederder, lichter, weerstanden zijn nog te overwinnen, angsten zijn nog nauwelijks geboren. Eliane richtte haar hoofd op; tegen de morgen moest ze even geslapen hebben, en die slaap had haar ziel wat glad gestreken.

‘Nu goed,’ zei ze en veegde met haar vingertoppen zorgvuldig de kruimels die ze had laten vallen, van het kozijn. Toen kwam ze naar de tafel lopen en leek even op de Eliane van vroeger, die geglimlacht had, wandelend met haar geheim. Maar toen ze dichtbij was gekomen, zag ik weer dat haar ogen beslagen wa-

ren, met een ziekelijk zilverig vlies over de pupillen zoals men wel ziet bij mensen die voortdurend sterke medicijnen gebruiken. Ook haar Chinese hoed had zij niet meer op.

Maar Eliane's verlangen was geboren, en dat verlangen maakte haar besluiteloos. Ze wilde me wegsturen, en hield me bij zich. En ik wilde blijven, ik wilde zijn daar waar de jongemannen met bliksems jongleerden en waar Yves liep als een zeeman over het dek van zijn schip. Daarom glimlachte ik naar mijn moeder. En om die glimlach zou zij me bij zich houden, de ene dag na de andere...

Brandtrappen zullen voor mij altijd toegangswegen blijven tot een wereld van verbeelding. Soms vraag ik me wel eens af wat een nuchter mens gezien zou hebben inplaats van het geëxalteerde kind dat ik was. Niet meer waarschijnlijk dan een verveloze ruimte met geelgrauw gesausde muren en een minuscuul toneeltje, ruikend naar schmink, oude lappen en zich in het zweet werkende lichamen, het geheel gestoffeerd met houten stoelen, een rammelige piano, kartonnen dozen, puilend van verwelkte en ondefinieerbare zaken: het domein van een armzalig komediantentroepje. Wanneer echter die nuchtere mens de mimespelers bezig zag, zou hij misschien weer denken: nee, geen komediantentroep, eerder een soort veredeld gymnastiekclubje, want de bewegingen, maillots en dansschoentjes deden deze veronderstelling recht wedervaren. Spreken, in de zin van een rol zeggen, deden deze acteurs nooit.

- Woorden zijn ballast, placht Yves te zeggen. Het menselijk lichaam is welsprekender dan enig woord. Maar het moet zijn oorsprong terugvinden, zijn goddelijke oorsprong. Toen God de mens schiep was hij schoon, het eerste menselijke gebaar was mooi. Wij moeten dus teruggaan naar dat oergebaar, naar die oerbeweging, waar alle bewegingen uit voortgekomen zijn...

Hoewel woorden volgens hem ballast waren, praatte Yves zelf veel. Zijn sonore stem kon langdurig en melodieus over de hoofden van zijn leerlingen golven, die met open ogen starend zich zachtjes op die golfslag lieten deinen. En ook hijzelf scheen af te drijven op de stroom van zijn eigen woorden. Dan was het of zijn droom hem meenam, en of hij een visioen had van zijn kunst in zijn puurste, onbestaanbare vorm. Misschien was daarin zijn kracht gelegen en zijn zwakte tegelijk: dat hij zich liet meeslepen door zijn verlangen naar het ideale, naar de perfectie van een onderdeel, waardoor hij ieder gevoel voor de praktijk kon verliezen. Met tomeloze energie onderzocht hij dan de mogelijkheden van een enkel gebaar, driftig kon hij de arm van een acteur betasten, dan weer als een blinde om de vorm te leren kennen. Steeds vermoedde hij, bijna achterdochtig dat de beweging niet goed was, te snel, te schichtig of te weinig bezield. Hij scheen de natuur haar geheim te willen ontfutselen, een geheim waar hij zich buitengesloten voelde, maar waarvan hij het bestaan wist.

En even plotseling als zijn rage tot onderzoek was opgekomen, verdween deze, en liet hij zich afleiden door

geluiden van de straat, door het kloppen van kleden, geroep van een kinderstem op de binnenplaats. Ineens werd men gewaar hoeveel verschillende geluiden er bestonden, en zo snel als zijn aandacht verslapt was, kon deze weer opflakkeren. Urenlang konden geluiden hem intrigeren en kon hij zoeken naar voorwerpen die een primitieve klank in zich schenen te bergen. De leerlingen rezen op hun voeten en trokken met hem de jungle der verborgen klanken binnen. Op de vreemdste voorwerpen werd getikt, getrommeld, geslagen, op glaasjes, houtjes, deurknoppen en raamkozijnen. Met bijna devote aandacht werd het oor te luisteren gelegd bij het zachtjes heen en weer schuiven van een oude tandenborstel over de zachtleren zool van een balletschoentje. Zelfs wanneer al dit voortgebrachte geruis op zichzelf niet in staat zou zijn geweest om de verbaasde toeschouwer te boeien, dan was alleen de aandacht van de meester en de hem omringende leerlingen voor dat teer geknars en geklop, reeds voldoende om ieder die dit merkwaardig schouwspel mocht gadeslaan, te vertederen.

Hoe wonderlijk was zijn oor alleen al, dat grote oor dat als 't ware elk geluid trachtte te omvatten. Soms leek het alsof het op zichzelf ging leven, of het wegzweefde van het hoofd van de meester en zich welfde rond iedere bron van geluid om het kleinste geritsel op te vangen en terug te dragen naar het hoofd dat al die tijd geduldig had zitten wachten op de terugkomst van het oor. - C'est ça, c'est parfait, zei de diepe stem, en een ogenblik leek de meester gerustgesteld, verzadigd.

In deze wereld van vreemde bezetenheid, in dit land waarvan de bewoners elkaar seinen gaven met voeten en armen en met houten stokjes die ze op stoelleuningen lieten dansen, trad ik binnen.

Aanvankelijk was ik een buitenstaander, ik zat op de punt van een stoel en maakte me klein om niet te storen. Het duurde wel één of twee dagen voor ik een detail kon onderscheiden, een bedoeling vatten. Maar de geelgrauw gesausde muren, de stoelen, de potkachel werden mij snel vertrouwd. Ook leerde ik de namen van de spelers bij de gezichten passen; wanneer er een deur openging en iemand binnenkwam, zei ik de naam zachtjes voor mezelf. Bij het bleke, nerveuze, met sliertjes donkerblond haar, hoorde de naam Pépé, bij het katergezicht, groenogig en breed: Jean. Offra was de naam voor lange zwarte haren waarvan de uiteinden op twee borsten kronkelden, voor een mond die spotziek lachte. Zo had ieder gezicht zijn eigen naam. Wat kwamen deze jonge mensen zoeken bij Yves? Een inspiratie, iets nieuws? Of alleen maar een goede lichaamstraining?

Zéro, un, deux... De benen strekten zich, blote voeten bonsden op de vloer, de spelers floten zacht tussen de tanden bij lange glijdende bewegingen.

‘Hoe gaat het met Titia?’ zei de stem van Yves aan mijn oor. ‘Denkt ze nog steeds dat ze droomt?’

Hij pakte de knoop van mijn stijvig jurkje beet en hield die even tussen twee vingers alsof het een bloem was in de tuin. Ik droomde en ik droomde niet. Ik zag maskers die op stoelen te drogen stonden, wit en wimperloos. Ik hoorde een stem die zei: ‘Ah, mijn

paarden, mijn mooie paarden...' En toen ik opkeek, zag ik vier jongemannen staan in zwarte maillots met witte lijnen afgezet, die de contouren van hun lichamen accentueerden: de benen, de gespierde dijen, de gewelfde borsten met daarboven de jonge triomfantelijke koppen die toch verstrakt waren door een grote ernst. Een beweging ging door deze groep, niet meer dan een siddering, beginnend bij de voorste en eindigend bij de achterste gestalte. Mijn mooie paarden... Een onhoorbare gongslag rolde aan van ver, kwam nader, trilde door mij heen; er deelde zich iets aan mij mee, iets oneindig ouds, sinds Eva levend in ons bloed.

Langzaam, met een holle hand streek Yves zich over het gezicht. Hij had een te kleine badjas aan, die het middendeel van zijn borst onbedekt liet, hij leek zelfs enigszins hooggeschouderd, zijn wangen waren diep geplooid. Nooit heb ik iemand gezien die zo snel tien, twintig jaar van zich af kon schudden, die zo'n waardigheid kon verlenen aan het belachelijkste costuum. Er hoefde slechts een deur open te gaan om een bezoeker, een nieuwe leerling of slechts de vrouw van de concierge binnen te laten of zijn badjas begon als een toga te ruisen, wanneer hij die ander naderde met onvergelijkelijke tred. Zo was hij jaren geleden Eliane en mij tegemoetgetreden toen wij de eerste maal zijn studio binnenkwamen, zo trad hij thans de nieuwe bezoeksters tegemoet, die broosjes en eerbiedig, maar door ontembare nieuwsgierigheid gedreven, op de drempel verschenen. - Ma chère Corine, ma chère Françoise... Hij kuste ze de hand. De ene

keek blozend aanbiddend, de andere overmoedig schalks als een kind dat iets buitensporige gaat doen. Eén herinner ik me was zeer chic gekleed en praatte met een stem die geen twijfel liet aan de absoluutheid van haar woord. Zij sprak met Yves als een man met een man en legde haar zwartgehandschoende hand op zijn arm. ‘Mon cher,’ zei ze. ‘Je bent een genie. Het wordt tijd dat de wereld er kennis van neemt.’ Mijn moeder bracht haar een kop koffie en de chique nam het kopje aan zonder naar haar te kijken, slechts een glimlach uitzendend in de ruimte.

- Ah, le maître, zeiden de leerlingen, en in dat ene woord lag een geheel gamma van gevoelens besloten van spot tot vertederde bewondering toe. De repetities duurden altijd lang. Yves' uitroepen: Comme c'est beau! C'est parfait! werden afgewisseld door meewarige minachtende gefluisterde of geschreeuwde kreten van afkeuring. Hij was in deze troep als gist in deeg, alles werd levend, werd groter, het kleinste zwol op en werd belangrijk. Alleen mijn moeder, vreemd genoeg, scheen hierdoor niet te worden aangeraakt, zij werd niet levend en belangrijk, in tegendeel, ze werd nietiger, nederiger, van een soort bedwongen irriterende nederigheid die iets onechts had. Zij speelde niet mee, misschien stond zij alleen daarom al buiten die magische cirkel. Men zag haar hier en daar, in altijd dezelfde verbleekte bloemenjurk, in de gang, de kleedhokjes, de keuken, tussen de coulissen, men zag haar lichaam bewegen achter het gordijn. ‘Cette vieille poule,’ hoorde ik iemand mompelen. ‘Ze loopt je voor de voeten...’

Eliane, mijn moeder. Ik keek naar haar en zag haar als een vieille poule op magere benen, wezenloos, zenuwachtig heen en weer lopen. Soms keek ze naar mij en sprongen er barstjes in haar gezicht, terwijl zij naar mij glimlachte. ‘Kan je dit even voor me vasthouden?’ vroeg ze, mij iets in de hand gevend, dat gelijmd of geverfd moest worden. Altijd had ze iets in haar hand, vuile kopjes, kleren, soms ook een lijst van requisieten. ‘Wil je in die doos kijken of alles er in zit?’ Ik ging op mijn knieën liggen en tastte met mijn handen tussen het papier. ‘Een wereldbol,’ zei haar stem, ‘een brood van hout, een nachtgewaad, twaalf epauletten, een spons, een urn van karton, een zwaard dat kan breken...’ Zakelijk, toonloos prevelde haar stem, ze stond buiten de magische cirkel en de dingen bleven dingen. Alleen wanneer ik een uitroep slaakte van verrukking of verbazing, hield ze even op en keek naar mij omdat ik haar kind was.

Ik echter wilde wel vergeten dat ik haar kind was; zodra we in de studio waren, schaamde ik mij voor haar. Er waren trouwens zoveel andere sterkere emoties die beslag op me legden. Ik keek naar de zachte lippen van Offra. Op een dag zouden die lippen me een geheim vertellen, nu glimlachten ze nog plagend. Maar ik was het geheim op het spoor, ik had ogen en oren tekort om de tekenen op te vangen, die het geheim aan zichzelf vooraf liet gaan. Ik zag een benige gebruinde jongenshand die de schouder van Marise lief koosde, en nooit meer heb ik een hand beleefd op die wijze - ik kan het nauwelijks beschrijven omdat er gewaarwordingen zijn onbenaderbaar voor woorden, maar ik

voelde die verterende weemoed die later door de sensaties van het werkelijke liefdeleven wordt overspoeld en vergeten.

Zéro, un, deux... Iedere dag beklom ik de brandtrap. Soms al vroeg in de ochtend, vóór de spelers kwamen. Dan veegden Eliane en ik de zaal schoon en wasten de kopjes af. Yves lag meestal nog in bed in het kamertje naast de kleedhokjes. Eliane bracht hem sterke thee. Herhaaldelijk echter stuurde ze mij in die uren weg; naar een meneer in Montmartre, die acrobatenschoenen maakte - maar die meneer had de schoenen nog niet klaar - of naar een juffrouw die kunstbloemen fabriceerde, of gewoon naar de markt om vlees en artisjokken. Ik liep door Parijs. De zeiltjes boven de stalletjes werden uitgespannen, de verse vissen, de vruchten blonken, mannen lachten naar mij, riepen me na. Ik zag mezelf lopen in de winkelruiten. Parijs was vol van mij en van dat andere, van lippen, van handen.

Maar tot tweemaal toe had Eliane dikke roodbehuilde ogen toen ik terugkwam, en een schorre stem alsof ze tegen de wind in gepraat had. Dit enerveerde me. Ik was geen tranen gewend, in het huis van mijn vader werd nooit gehuild.

V

Ik was alleen in het appartement in de rue de Gergovie. In een bistro tegenover de studio hadden wij iets gegeten, of beter: ik had gegeten, Eliane had gerookt en Yves naar de vissen in het aquarium gekeken. Naar de vissen, de volmaakte mimespelers in de volmaakte stilte. ‘Die zijn stom,’ zei Eliane, ‘die kunnen je niet tegenspreken.’ Ditmaal zag ze er niet nederig uit, eerder strijdvaardig, hoewel enigszins verward alsof haar onzichtbare veren in een bries omhoogstonden. Yves glimlachte troostend naar mij en sloot de ogen alsof hij vermoeid was.

‘Ga maar vast naar huis,’ zei Eliane. ‘Ik kom straks wel.’ In het appartement ging ik op het bed liggen, dat nog niet opgemaakt was en waarvan het donsdek op de grond was gegleden. Mijn arm, die ik buiten het bed liet hangen, raakte een schoen, en ik nam hem op en keek er naar: een oude ivoorkleurige schoen, scheefgelopen en met de vormen van tenen zichtbaar in het zachte leer. Ik rilde opeens - misschien omdat de oude schoen nietprettig rook - en liet hem op de grond vallen. Ik stond op van het bed en ging op het balconnetje staan, dat niet meer dan een halve meter diep was, In de straat was niets te zien behalve een oude vrouw op sloffen, die haar hondje uitliet. Ik trad weer terug in de kamer, en opeens was het of de straat, de kamer, mijn eigen lichaam te klein voor mij werden. Ik werd zo groot dat ik mijn armen moest strekken en zuchtende geluiden maken.

Toen was daar de spiegel, en alles wat er te veel in

mij was, kon naar de spiegel stromen en zijn intrek nemen in die ander. ‘Jij, jij,’ zei ik tegen mijn spiegelbeeld. ‘Jij en ik.’ Dit dubbelzijn maakte mij sterk, triomfant, want die ander had meer mogelijkheden dan ik ooit bezeten had. Mijn spiegelbeeld maakte zich de lippen rood en de wangen bleek met Eliane's makeup-artikelen. Raadselachtige, raadselachtige andere. Zij glimlachte naar mij; haar halsje was minder schraal, haar ogen waren dieper, glanziger dan de mijne. Zij was sterk, zij scheen een macht te bezitten, die mij bijna klein maakte. Ik probeerde binnen te kijken in de wereld die ze wilde laten zien. - Zie je me wel? zei ze. Ik ben mooi. Je hebt me nog nooit eerder gezien? Kijk, ik wandel door de nacht in de zomer. Er zijn handen om me heen, die me willen aanraken. Ik kan ze pijn doen, wanneer ik dat wil. Langzaam knoopte het beeld in de spiegel haar kleren los en liet ze vallen de één na de ander. -Ik kan pijn doen, zei ze, enik voelde die pijn in mijn eigenlichaam. Toen was die andere opeens verdwenen, en het was mijn eigen gezicht dat mij met verschrikte ogen, de tanden in de onderlip gebeten, aanstaarde. Ik was klein, de andere had de macht meegenomen.

Langzaam draaide ik me om en keek de schemerige kamer in. - Eliane heeft magere benen, dacht ik. Haar haar wordt grijs, dat kan je zien onder het geverfde... Ik keek naar het bed.

Ik had het wel geweten, maar het had geen betekenis voor me gehad dat Yves daarin geslapen had met mijn moeder. Ik stond daar maar en staarde naar het bed dat als een onttakeld schip met neerhangende zeilen door de schemer dreef, door de donkere poel van de

kamer, waarin nog vaag voorwerpen zichtbaar waren als verdronken, half ontbonden dingen. Een onnoembaar gevoel van fataliteit besloop me, de liefde was niet langer een schampen van lippen, een jongenshand die een schouder lief koosde, maar iets zo hevig en duister dat ik geen gevoel of gedachte bezat, die dit zou kunnen benaderen.

Op dat ogenblik kwam Eliane binnen. Ik had haar niet de trap horen opkomen, ik stond opeens in het helle schijnsel van het electrisch licht dat zij aangeknipt had. Mijn jurk van de grond grissend, hield ik die voor mijn naakte lichaam. Verwilderd staarde ze mij aan, haar hoed scheef op haar hoofd, ze zag er uit of ze hard gelopen had.

‘Wat doe je?’ vroeg ze.

‘Niets... ik kleed me uit.’

Ze zette haar hoed af en kwam langzaam naderbij.

‘Wat is er met je?’ Met enigszins bijziende blik bracht ze haar hoofd bij het mijne en staarde naar mijn mond, mijn wangen. Haar gezicht werd grauw, om haar lippen kwam een vulgaire trek van weerzin, en een ogenblik dacht ik dat ze me wilde slaan, de jurk wegrukken van mijn lijf.

‘Doe die rommel van je gezicht,’ zei ze.

‘Goed,’ zei ik.

Plotseling ontwaakte er een lust in mij tot kwetsen; het was of die donkere poel aan welks rand ik gestaan had, buiten zijn oevers trad en mij overspoelde met een kwaadaardige lust. Ik liet de jurk, die ik voor mijn borst gekneld hield, vallen. De macht van die andere om pijn te doen, bezat ik nu zelf.

VI

Toen kwam de dag dat Offra niet op de repetitie verscheen en ook geen bericht zond omtrent de reden of duur van haar absentie. Men wachtte vergeefs, Yves zond iemand naar haar kamer, maar daar was zij niet. Men begon lichtelijk ongerust te worden. En ik begreep wel waarom, want over drie dagen zou er een uitvoering gegeven worden met de première van enkele nieuwe nummers. Nu had Offra hierin niet veel te doen. Marise, niet Offra, was de vrouwelijke ster van het gezelschap. De mime was trouwens een kunst voor mannen, zei Yves altijd. De mime vereiste grote bewegingen van uit het centrum van het lichaam, en niet de popperige gebaartjes van uit de gewrichten zoals vrouwen geneigd zijn te maken. Daarom, denk ik, speelden in zijn troep vrouwen zelden een rol van enig belang. Ook Marise, die lange fijne ledematen had, bijna als een knaap, een pierrot, had geen enkel solonummer zoals verscheidene van de jongens. Toch zou, wanneer Offra wegbleef, de mise en scène van sommige delen veranderd moeten worden en dat was drie dagen voor de uitvoering een penibele zaak. Iedere keer wanneer er een deur sloeg of er voetstappen klonken in de gang, riep Yves: ‘Is Offra daar?’ maar steeds was het iemand die naar de kleedkamer of het toilet ging. In de middag was ik het, die nog een keer naar Offra's kamer gestuurd werd. Ik had niet veel moeite om het huis te vinden, waarin zij woonde. Er was daar een klein schemerig tuintje tussen de hoge huizen van Parijs en ik was verbaasd

dat Offra bij zo'n koel geheimzinnig tuintje woonde, bijna verwachtte ik haar te horen lachen achter de heesters. Maar zij was nergens te zien.

‘Zij is er vandoor met haar Arabier!’ zei Jean, toen ik het hijgend gezegd had. En ik knikte bevestigend want ik had de bel horen verklingelen in onzichtbare leegten.

‘Dit is misdadig,’ zei Yves, en iedereen werd stil of dempte zijn stem tot gefluister, en kwam rond de meester staan. Alleen Pierre bleef achter de piano zitten en wiegelde met zijn hoofd en glimlachte naar mij toen ik langs hem drentelde.

‘Gaat de voorstelling nu niet door?’ vroeg ik hem fluisterend.

‘Jawel...’ zei hij en haalde, steeds glimlachend, zijn schouders op. Ik begreep hem niet. Ik ging naar het raam en leunde mijn voorhoofd aan het glas. Achter mij werd gepraat; misschien waren ze mij vergeten of dachten ze dat ik hen niet horen kon. Zij spraken over Eliane. Wonderlijk, ik zelf had er ook geen ogenblik aan gedacht dat zij de rol van Offra kon overnemen; zij kende immers het vak, of tenminste, ze wist er genoeg van...

Ik ademde op de ruit en tekende een poppetje in het bewasemde deel, daarna nog een poppetje, zoals ik vroeger gedaan had wanneer ik naar Eliane verlangde, het was een oude gewoonte. Nu keek ik er even naar, maakte er nog een poppetje bij, het viel wat groter uit, met een groter hoofd, toen veegde ik ze allemaal weer weg.

Misschien zou het publiek niet erg op Eliane letten.

Hoe zou ze er uitzien in een maillot? Haar borsten hingen laag, misschien zou ze iets om zich heen draperen. Weer ademde ik op het glas en tekende ditmaal een gezicht.

Plotseling was er iets in de stilte, die hoorbaar was geworden in de zaal, dat me deed opkijken.

‘Kom eens hier!’ zei Yves, de wenkbrauwen gefronst onder het leeuwenhaar. Hij keek naar mij alsof ik niet mijzelf maar een ander was. En toen gebeurde het wonderbaarlijke: hij liet mij bewegen. Nauwelijks hoorde ik wat hij zei, zijn gedempte stem scheen mij op een andere manier te bereiken dan via mijn gehoororgaan. Ik herinner me dat ik daar stond en dat zij allen naar mij keken, ook Pierre die zijn hoofd wat scheef hield als een lobbes van een hond. Ik was in paniek, ik kon mijn ene voet niet voor de ander krijgen, mijn armen waren van hout, maar Yves ging door met tegen mij te praten.

Een dier zonder rede moet zo de stem van zijn meester horen, sussend, almachtig. En die almachtige stem zweefde naar me toe en vroeg me dingen te doen, en ik deed die dingen, ik gaf me over; blindelings volgde ik de stem. En allengs werd ik minder van hout, ik hief mijn armen omhoog in de lucht. Ik keek niet naar de anderen, ik kon trouwens niets duidelijk onderscheiden, zo zeer waren mijn zintuigen gericht op het volgen van die stem. Er was een wonderlijke intimiteit tussen die stem en mij alsof we alleen waren als twee trapezewerkers hoog in de lucht, ik was op le stem aangewezen.

Opeens naderde hij mij en voelde ik zijn handen rond

mijn hoofd. Hij tilde mijn kin op en vingerde snel, licht tussen mijn haren, nam de spelden er uit zodat de krullen losvielen.

‘Hoe lijkt ze zo?’ vroeg hij aan degenen die toekeken. ‘Adorable...’ riep iemand.

Plotseling gebeurde er iets - Eliane kwam de zaal binnen met haar armen vol kledingstukken, maar nadat ze enige stappen gedaan had, bleef ze staan en keek naar ons.

‘Ga door!’ zei Yves tegen mij. ‘Waarom richt je je hoofd op?’

Maar ik keek naar Eliane en zij keek naar mij. Ze zag me met loshangende haren, er kwam een zelfde trek om haar mond als toen ze mij betrapt had, naakt voor haar spiegel.

‘Wat betekent dit?’ vroeg ze met onherkenbare stem, de kleren in haar armen.

‘Zij kan de rol van Offra spelen,’ zei Yves, ‘als die niet terugkomt.’ Eliane liet de kleren vallen; langs haar armen vielen ze naar beneden op de grond en zij struikelde bijna in de verwarde massa, terwijl ze naar ons toeliep. Zij greep me bij mijn arm, zonder echter naar mij te kijken; zij keek naar Yves.

‘Ik wil niet dat ze meedoet,’ zei ze.

Haar nagels sneden in mijn arm toen ik me probeerde los te wringen, ik schaamde me verschrikkelijk, tranen sprongen in mijn ogen - ik was hoog in de lucht geweest, een trapezewerkster. ‘Adorable’ had iemand gezegd.

‘Maar ik wil het!’ riep ik uit. ‘Ik wil het zelf!’

Wat had ik met haar te maken? Nu keek ze naar mij.

Van binnen uit scheen een oplaaiend vuur haar te verbranden, haar ogen lichtten hel in haar gezicht dat rood werd en opzwol zoals dingen, die je in het vuur gooit, soms angstwekkend kunnen opzwellen. Zij liet me zo plotseling los dat ik haast viel, of misschien ook stootte zij mij van zich af.

‘Je gaat terug!’ zei ze. ‘Onmiddellijk! Ik zal je vader schrijven dat hij je komt halen.’

‘Mijn vader is er niet,’ zei ik. ‘Hij is op huwelijksreis.’ Perplex keek ze mij aan en achter ons begon een zenuwachtig onderdrukt gegiechel. Dit deed ons beseffen dat er naar ons gekeken werd, alsof we twee tegen elkaar opgehitste dieren in de arena waren: een leeuwin en haar welp die elkaar niet meer herkenden en toch één ogenblik hun samenhorigheid speurden bij het horen van dit hitsende snikkende lachgeluid. Een fractie van een seconde keek Eliane opzij, het gelach scheen haar even te verwarren, maar onmiddellijk daarop hernam ze zich.

‘Je gaat naar huis, onmiddellijk!’ beet ze mij toe, en wilde me opnieuw vastgrijpen, maar ik ontweek haar. ‘Ik laat je hier weghalen! Je bent minderjarig. Ik waarschuw de politie!’

Ik slipte weg en zocht dekking achter Yves die zijn arm ophief om tussen beiden te komen. Alsof ze hierop gewacht had, alsof ze in hem een grotere vijand erkende, wendde mijn moeder zich naar hem. Van elke schroom scheen zij zich nu bevrijd te hebben, ze leek geduchter dan Yves die kennelijk gehinderd werd door de aanwezigheid van de spelers. Zij opende haar rode mond, rekte zich strijdbaar, hoewel haar

pols gevangen was in Yves' greep; het deed er niet toe, haar stem had niets met haar lichaam te maken, haar stem siste: ‘Van haar blijf je af!’ Een vreemde rauwe stem, komend uit afgronden: ‘Van haar blijf je af. Haar zul je niet vernederen zoals je mij gedaan hebt. Zijn er niet genoeg? Kan je er niet genoeg krijgen?’ Met een arm, als een vleugellamme vogel rondwiekend, zich wegtrekkend van Yves, herhaalde ze maar steeds: ‘Niet genoeg, nog niet genoeg...?’ Ze begon te lachen, hoog en ijskoud, haar lichaam kromp een beetje ineen en scheen het lachen niet te kunnen tegenhouden.

‘Je bent ziek,’ zei Yves bezwerend, ingehouden woedend. ‘Stil! Je bent ziek.’

Ik beet me op de lippen om niet te huilen en wreef mijn arm waarin ze haar nagels had gezet. Hoe belachelijk, afstotelijk zag ze er uit in haar gebloemde jurk met zweetplekken. Iedereen kon haar horen, en de woorden, die ze zei, maakten dat alles vulgair werd, vuil, beduimeld. Ik voelde mijn benen onder mij trillen. Ik wierp een blik opzij naar de spelers en zag ze staan als schapen met de koppen in de richting waaruit de wind kwam, Marise met een verdwaasd dom lachje op haar gezicht, Offra met half geloken ogen, spottend. Ik hoorde niet bij hen. Bij wie hoorde ik?

Mijn moeder had zich van Yves losgerukt en liep fladderend tussen de stoelen door, soms steunde ze haar hand even aan een leuning, ze scheen een lange weg af te leggen, en niemand deed iets. Misschien verbeeldde ik het me slechts dat dit zo vreselijk was, het was niets: een vrouw die wegliep tussen stoelen.

We zagen alleen nog maar haar gebloemde rug, bloemetjes, wegkruipend in haar hals, in haar okselholten, maar zelfs die verbleekte bloemen wogen haar te zwaar. Haar rug boog door, steeds meer blindelings tastten haar handen naar de stoelleuningen. Eindelijk zonk zij neer op een stoel, als een oude vrouw.

VII

In mijn herinnering zie ik een kleine kamer voor me, heet en schemerig achter neergelaten gordijnen, en in die kamer twee mensen, een vrouw in een bed met geverfde haren over de kussens, en een meisje. Twee vrouwen, drijvend op de stroom van het leven, langs elkaar heen, de een stroomafwaarts en de ander stroomopwaarts. Ze konden elkaars stemmen verstaan, zo dicht waren ze elkaar genaderd in dat kamertje onder het gloeiende zinken afdak. En Parijs rondom, een stad in de hitte, liggend op haar rug in de zon, een enorme stad, ondergronds murmelend, het leven teruggetrokken van haar peripherie, het asfalt van haar wegen zacht geworden, maar zelf grimmig, onverzettelijk, een steenwoestijn. Ik zie het meisje opstaan en zachtjes de gordijnen opzijschuiven om naar buiten te kijken in de hete stille straat. Ze kijkt lang en ziet veel dingen die er niet zijn. De vrouw in het bed kijkt naar de schemerige kamer en ook zij ziet dingen die er niet zijn. Soms zien zij hetzelfde, maar op geheel andere manier. Zo glijden zij langs elkaar heen. Eliane en ikzelf, vijfentwintig jaar geleden. ‘Denk er aan dat je niemand opendoet,’ zei Eliane, en ik herinner me dat ze dat steeds herhaalde: ‘Ik wil niemand zien, niemand, hoor je me!’ Ik ging naar haar toe en vroeg: ‘Voel je je wat beter? Wil je iets hebben?’

Zij schudde het hoofd. Ik ging op de stoel bij haar bed zitten. ‘Als je wilt,’ zei ik, ‘ga ik morgen weg, of over een paar dagen als je wat beter bent...’

Ze gaf geen antwoord. Ik staarde naar haar rug die ze

mij had toegewend en steunde mijn ellebogen op mijn knieën. Toen vroeg ze, zonder mij aan te zien: ‘Wat is dat voor een vrouw, waarmee je vader hertrouwd is?’

‘Gewoon...’ zei ik, ‘nog jong. Ik ken haar eigenlijk nog niet.’

‘En je grootmoeder, hoe vindt die haar?’

‘Dat weet ik niet. Grootmoeder heeft nooit iets over haar gezegd. Ze zien elkaar niet veel...’ De zinnetjes gingen over en weer, kleine zinnetjes die nauwelijks betekenis schenen te hebben.

‘Zien ze elkaar niet veel?’

‘Nee.’

Eliane lachte een onprettig lachje: ‘En jij, ga jij ze vertellen dat je bij me bent geweest?’ Nu keek ze me wel aan. Ik voelde me rood worden.

‘Natuurlijk niet,’ zei ik.

‘Waarom niet? Vertel het ze maar, vertel het ze maar gerust!’

‘Ze hebben er niets mee te maken.’

‘Je bent een merkwaardig kind...’ zei ze en lachte. En toen zag ik dat ze huilde. Ze huilde op een hopeloze manier, als een drenkeling die zijn mond opent en zich overgeeft aan een macht, groter dan hijzelf. Niet wetend wat te doen, knielde ik bij het bed en drukte haar hoofd tegen me aan. Ik zag haar handen die in het laken grepen, ik zag de schuwe moedervlekjes op haar magere armen; een onverklaarbaar radeloos gevoel greep mij aan.

‘Ik blijf bij je,’ stamelde ik, ‘altijd, altijd...’

Onhandig zat ik met haar hoofd in mijn armen, haar

tranen maakten mijn jurk nat. Eindelijk nam ze de zakdoek die ik haar reikte, en snoot haar neus.

‘Zou je bij me willen blijven?’ vroeg ze, haar ogen verzonken tussen de gezwollen leden.

‘Ja,’ zei ik, al iets minder oprecht, omdat ik haar wilde troosten.

‘Wil je dan niet terug naar je vader?’

‘Nee, ik blijf liever bij jou...’ Er ontbrandde hoop in mij dat ik zou mogen blijven, in die wereld boven aan de brandtrap, dat ik op het toneel zou mogen staan zoals Offra. Misschien zag ze iets op mijn gezicht, ik zag haar kijken naar mijn huichelachtige mond, en ik wendde mijn ogen af.

‘Nee,’ zei ze opeens weer achterdochtig, bitter. ‘Ik wil niet dat je blijft. Ik wil dat je je school afloopt, dat je een gewoon normaal leven leidt... Aan mij is niets verloren... laat mij maar...’

Ik stond op uit mijn knielende houding en wreef mijn knieën die rood waren van de mat.

‘Laat me slapen,’ zei ze. ‘Zorg dat er niemand binnenkomt.’

Ik reikte haar de slaaptabletten en liep de kamer uit. In het zijkamertje ging ik op een stapel boeken zitten, er hing een geur van oud papier. Gedachtenloos nam ik een boek van de grond en sloeg het open. Op de voorpagina stond een embleem: een Y en een B, met een handje er tussen en binnen een cirkel samengevat. Y.B. Yves Borat. Ik liet het boek zakken, denkend aan Yves. Twee vrouwen drijvend op de stroom van het leven, de een stroomopwaarts, gretig uitkijkend naar de nieuwe landschappen, de ander stroomafwaarts...

VIII

Als een poes, die opeens terug is alsof zij nooit is weggeweest, was Offra de volgende dag weer aanwezig, en er werd zelfs niet meer over haar verdwijning gesproken. Nu weldra de nieuw ingestudeerde fragmenten getoetst zouden worden aan de smaak van het grillige Parijse publiek, maakten alle kleine onderlinge onenigheden plaats voor een algehele nerveuze eensgezindheid.

Alleen Eliane hield zich ver van elke bedrijvigheid, zeggende dat zij zich ziek voelde. Marise kwam haar nog vruchten brengen, pogende haar te overreden, want er moest nog veel genaaid en gestreken worden. Bovendien was het Eliane's taak op de avond van de voorstelling de programma's te verkopen. Zij liet zich echter niet vermurwen, vervallend in een morbide passiviteit na haar uitbarsting.

Zo was ik het, die de programma's moest verkopen een minder briljante taak dan ik mij gedroomd had, maar het was toch iets.

Men gaf mij een zwarte jurk van Marise om aan te trekken, en er werd nog even geëxperimenteerd met een kanten mutsje op mijn hoofd.

‘Hoe vinden jullie dit?’ vroeg Offra, mij naar voren duwend in het kleedkamertje vol kleren en halfnaakte lichamen. Er hing een geur van schmink, zweet en sigaretten.

‘Ze lijkt op mijn grootmoeder!’ riep Jean, zijn hoofd uit de kluwen van menselijke lichamen omhoogstekend. Pépé duwde hem in de rug, reikte langs hem om iets te grijpen.

‘Met zo'n grootmoeder zou jij anders wel naar bed willen!’ zei hij, gepreoccupeerd in de spiegel kijkend. ‘Nou dan niet...’ zei Offra, het mutsje weer van mijn hoofd trekkend, nieuwsgierig, spottend naar mij kijkend van uit haar ooghoeken. Ik voelde me vreemd.

Eliane had ik zwaar ademend achtergelaten, slapend met haar mond open; ze had mij niet horen weggaan en moest dus weer een slaapmiddel hebben ingenomen. Hoewel dit mij het weggaan had vergemakkelijkt, voelde ik me niet blij.

De zomeravond viel schoorvoetend, nog bleef het licht treuzelen in de lege zaal, waarin de stoelen keurig in rijen stonden. Als de weerschijn van een brand, gloeide er rossig licht tegen de wand, en doofde uit, de ruimte lichtloon latend.

Offra installeerde zich met een tafeltje bij de ingang voor de kaartenverkoop, er was een voortdurend geloop en gefluister achter het toneel en het achterdoek bolde iedere keer van voorbijhollende lichamen. Pierre arrangeerde zijn muziek op de piano.

‘Doe het zaallicht toch op!’ riep iemand. Yves, op adelaarsvleugels, was hier en daar, sprekend op gedempte onheilsvolle toon. Het woord ‘catastrophe’ was herhaaldelijk hoorbaar en ik haastte me om samen met Pierre de gordijnen voor de ramen te sluiten.

Toen kwamen aarzelend de eerste gasten binnen - het leek of zij een woestijn binnenwandelden, zo verdwaasd keken zij naar de rijen lege stoelen. Met mijn programma's vloog ik naar ze toe.

Dit alles speelde zich af in een tijd dat er nog talloze invloedrijke adellijke dames bestonden, verarmd, stoffig, als relikwieën die lang in een museum hebben gestaan, maar toch nog invloedrijk. Sommigen hadden fijne dunne neuzen als hazewinden, anderen een veren boa of een hoed vol vergrijsde wuivende bloemen, waarmee ze imponeren konden. Glimlachend namen zij hun programma in ontvangst zonder daar voor te betalen, en lieten zich naar de fauteuils de balcon voeren, die achter in de zaal op een plankier stonden opgesteld.

Geleidelijk kwamen er meer mensen door de deur naar binnen dwalen: robuuste heren in zomerse sportcolberts, die ik voor impresario's aanzag, maar ook exotische meisjes en fijne jongemannen die door een zachte frisse geur omwolkt werden, en mannen met baarden en flambards, die luid lachten en lang bij Offra's tafeltje bleven. Een grote opwinding maakte zich van mij meester, in trance verkocht ik de programma's, mijn wangen gloeiden.

Van het eerste deel van de voorstelling herinner ik mij niets dan warme rokerige lucht waarin donkere lichamen deinden en kuchten; er waren laatkomers die de deur binnenglipten en met onzekere krakende pas langs de rijen schuifelden. Eén keer dacht ik dat het Eliane was, die binnenkwam.

Na enige tijd begon ik te zien wat er op het toneel gebeurde, ik hoorde weer de fluittoontjes, het pianospel van Pierre, en zag Offra zitten met haar haren los. Ik herkende alles, maar het was verder weg, raadselachtig, een wereld van een andere orde, waarin mensen

vissen werden, stom en wuivend met hun vinnen in een onderwater-melancholie.

Even snel echter veranderde dit weer, en nu kwamen Pépé, Jean en Yves opdraven als vreemde burgers met zwarte bolhoedjes op hun hoofd, zingend. Ik keek naar Yves. Hij was groter en breder dan de jongens. - Hij is te zwaar! had ik ze horen mompelen. Hij is te oud, hij blaast in mijn nek als een postpaard... Ik vond het niet prettig om hem te zien met dat kleine bolhoedje boven zijn groot leeuwengezicht - ik zag nu ook dat hij oud was.

Daarna echter speelde hij samen met Pépé ‘Het Duel’. Vreemd, maar hier leek het juist alsof zijn iets tragere bewegingen Yves een zekere adel gaven, alsof zijn schijnbare loomheid krachten verborg die zijn tegenstander niet scheen te vermoeden. Hoewel wij, vanuit de zaal, beide figuren in fel schijnwerperlicht scherp afgetekend zagen tegen het duister van het hen omringende toneel, werd toch de suggestie gewekt dat de vechtenden elkaar niet zien konden. De kaars in de kandelaber was gedoofd. Zij riedden elkaar, tastten het duister af met ingehouden adem, beluisterdenelkaars geluiden, achtervolgden elkaar langs wenteltrappen. En terwijl de belager en de belaagde als twee blinden elkaar ontweken en bedreigden, ontstond een bijna abstract gevecht, waarbij het soms leek alsof een haast tedere noodlottigheid de vechters aan elkaar verbond, hen isolerend van al het bestaande - één van hen moest de ander de dood geven.

Een mes flitste en viel kletterend op de grond, en een hand, een vreemde manke spin, begon over de vloer

te tasten op zoek naar het mes. Ook de voet van de tegenstander bewoog behoedzaam zijwaarts en naar voren; rakelings gingen hand en voet langs elkaar heen, maar de voet schampte het mes en wendde zich bliksemsnel en werd stil, terwijl de hand bleef verder tasten over de lege vloer. Hij, aan wie de hand behoorde, was verloren, want de voet zat op het mes, doodstil...

Eindelijk schoven piepend de gordijnen dicht en begon de zaal te klappen. Iemand draaide de schakelaar van het electrisch licht om zodat het publiek zichtbaar werd, starend met knippende ogen naar de gesloten gordijnen totdat deze nogmaals piepend gehaald werden. Sommige toeschouwers staken hun hoofden bijéén en maakten gebaren die als weergave van het zo juist geziene, bedoeld schenen. Op het plankier zaten broosjes en verdoold de adellijke dames en trokken glacé handschoenen over haar vingers. Er waren al mensen weggegaan toen Yves de zaal binnenkwam, met zweet nog glinsterend op zijn gezicht. Hij had een korte jekker over zijn collant aangetrokken en liep geluidloos op zijn soepele dansschoenen naar het midden van de zaal. ‘Het is afgelopen, vrienden...’ zei hij met een vertrouwelijkheid in zijn stem als richtte hij zich tot ieder der aanwezigen in het bijzonder. Mensen dromden tussen de lege stoelen naar hem toe, ik zag een vrouw die haar hoofd zo dicht bij het zijne bracht, dat ook dit overhuifd werd door de rand van haar enorme zomerhoed.

‘Onruststoker!’ riep ze uit. ‘Je laat de mensen niet met rust... Ik slaap er weer niet van, vannacht...’

‘Dank je wel, Louise,’ hoorde ik Yves antwoorden. ‘Je weet niet hoe goed me dit doet...’

Meer mensen kwamen naar hem toe, en met licht gebogen hoofd luisterde hij naar wat ze hem zeiden, maar zijn ogen bleven door de zaal zwerven. Er lag een verwachting op zijn gezicht te lezen, die iedereen wel moest beschamen. Hoe overbekend, hoe waardeloos klonken hun termen van waardering. Wie zou het woord vinden, het woord dat Yves' wezen zou treffen in de roos, en dat die zwervende blik vol en warm zou maken...?

Eén voor één waren ook de andere spelers binnengekomen; als behoorden zij tot een ander mensenras, zo vreemd en sierlijk stonden zij in hun zwarte collants tussen de zoveel aardser, in vormloze kledingstukken gehulde omstanders. Zij schenen nog niet ontkomen aan de wereld van hun eigen fictie.

En terwijl ze allemaal stonden te praten en te roken, liep ik de donkere gang in, die naar de kleedkamers leidde. Er hingen maskers lachend aan de muren en er stonden dozen, puilend van vloeipapier, zijden lappen en kunstbloemen. Ergens daartussen leunde een stokpaard met gebogen kop en echte wimpers over de glazen ogen. In het licht dat door de bovenruit van de deur in de gang viel, zag ik het mij toegewende oog star glanzen en ik stak mijn hand uit en voelde het harde gladde vel - zou het paardenhuid zijn, eens geweest van een levend paard? Ik hoorde de stemmen in de zaal gonzen, er viel een stoel, er werd gelachen... Het stokpaard had geen lijf, niets dan een kop op een stok. Ik stak mijn vingers tussen de ma-

nen en liet ze naar beneden glijden en streelde de arme naakte stok. Verwarde gedachten dreven in mij binnen aan verminkte en dode dingen...

De voorstelling was afgelopen. Ik moest naar huis gaan, ik moest de jurk van Marise uittrekken en mijn eigen rok en blouse aandoen, maar ik bewoog me niet. Plotseling ging de deur open en er viel een lichtstraal door de gang, die mij aanraakte.

‘Hé...’ zei de stem van Pierre, ‘wat voer jij hier uit?’ ‘Niets!’ zei ik, en liet het stokpaard los zodat het langs de muur schoof en voorover viel met zijn kop in een doos. ‘Laat maar liggen!’ zei Pierre, dichterbij komend. ‘Huil je?’

Snel liep ik langs hem heen en ging een der kleedkamertjes binnen, de deur achter mij dichttrekkend. Langzaam trok ik de jurk van Marise over mijn hoofd en hing die zorgvuldig over een stoel en streek de kreukels glad; de mouwen kromden zich nog een beetje, maar er zaten geen armen meer in.

Ik stond met mijn blouse in de hand toen Yves binnenkwam. Hij vroeg niets, nam een zakdoek uit zijn jekkerzak en droogde daarmee mijn gezicht zoals hij het gedroogd had die eerste avond toen ik op de trap in slaap was gevallen. Maar ditmaal beefde ik tussen zijn handen. Ik stond daar en huilde zonder geluid en in mijn droefheid sloop een zoet verraad dat mijn wilskracht ondermijnde.

‘Huil maar, huil maar...’ murmelde Yves, en ving een traan van mijn wimpers op een van zijn vingertoppen. ‘Zie je hoe rijk je bent?’ zei hij. ‘Met één traan zeg jij meer dan ik met zo'n hele avond...’

Hij glimlachte bitter en vertederd. Hij was eenzaam. Mozes was ook eenzaam geweest in de woestijn, temidden van zijn volk. Mijn tranen werden milder omdat ze nu ook vloeiden voor hem, maar ik durfde hem niet aan te zien; voor 't eerst voelde ik mij een vrouw, maar ik had geen beweging, geen woord om dit uit te drukken, het gevoel verschroeide me, terwijl ik daar stond. Misschien dacht hij niet eens aan mij, hoewel hij mijn hand vatte en die tegen zijn borst hield, alsof die hand hem kon verwarmen. Zo stonden wij in elkaars aanwezigheid, in dat bedompte kleedkamertje, alsof het al jaren geleden voorbeschikt was dat wij zo zouden staan...

Een ritselen van kleren die langs elkaar schoven, deed ons opzien: Eliane stond in de deuropening. Ik dacht nog dat Eliane altijd in deuropeningen verscheen - het leek bijna gewoon. Zij had een regenjas over haar nachtpon aan, maar het vreemde was dat zij glimlachte en met haar hoofd knikte, als ter bevestiging van iets wat zij voor zichzelf had uitgedacht. Opeens besefte ik dat ik in mijn onderjurk stond. Yves liet mijn hand los en ik wist niet wat ik met die hand moest doen. Eliane leek niet verbaasd, niet angstig of boos, eerder ontspannen, glimlachend alsof zij nu zekerheid omtrent iets had.

‘Eliane...’ zei Yves. Zijn stem klonk of hij een geestverschijning aansprak.

Zij hief haar hand. ‘Nee, nee, nee...’ zei ze, bijna met iets samenzweerderige in haar toon. ‘Ik zal je niet storen...’

En ze was verdwenen. Het duurde even voor Yves de

deur opentrok en ‘Eliane!’ riep door de gang die leeg scheen, maar waarin aan de andere kant nog iets lichts bewoog. Er ontstond enig tumult, Pépé kwam verbaasd de gang in en werd door Yves opzij geduwd zodat hij tegen de muur aanviel. Yves draaide zich om en pakte mij bij de pols.

‘Vlug!’ zei hij. ‘Ga haar achterna. Breng haar naar huis. Ik kom direct!’

Ik moest echter mijn blouse nog pakken. De deur naar de stalen wenteltrap stond al open, even klapperend in de wind, en de leuning glinsterde in het maanlicht. Ik holde over de binnenplaats, maar zag de lichte schim niet meer. In de straat keek ik naar links en naar rechts, rende willekeurig ergens heen door een onbegrijpelijke paniek bevangen. Eén keer dacht ik dat ik haar zag onder het licht van een lantaarn, maar zij leek opgelost in de lucht.

Raadselachtige dode. Nog zie ik haar glimlachen alsof ze een goochelaarstruc volbracht had... Nooit zal ik weten of zij haar dood gezocht heeft, of dat zij in een ogenblik van verdwazing het slachtoffer geworden is van een ongeluk. Hieromtrent heeft zij mij geen zekerheid gegund...

IX

Vijfentwintig jaar later ben ik ontwaakt in een pensionnetje in de provincie en ben ik naar het huis gewandeld, waarin de oudgeworden Yves woonde. Ik ben naar hem toegegaan, hoewel ik mij de vorige avond had voorgenomen hem vergeefs op mij te laten wachten. Wat dreef mij? Na al die jaren toch nog een gevoel van medeplichtigheid, van samenhorigheid...?

Het regende niet langer toen ik het huis naderde, alleen vielen er druppels hier en daar met heldere tikken op het grint, de zon begon door te komen. Ook Yves zag er jonger uit. Hij kwam meteen naar beneden met een flambard op zijn witte haren en een wandelstok in zijn hand. De grijze juffrouw die ik de vorige dag had zien voorbijschuiven in de hal, stond toen al bij mij om een praatje te maken.

‘De barometer is vooruitgegaan...’ zei ze, ‘het wordt een mooie dag... U komt zeker uit Parijs?’ en zij zal zelf niet geweten hebben hoe fel observerend zij mij aankeek.

‘Kom,’ zei Yves en vatte mij bij de arm zonder acht op haar te slaan.

‘Moet u uw overjas niet aan?’ vroeg ze hem, haast smekend.

‘Het is te warm,’ zei Yves, en kneep mij ongeduldig in de arm ten teken dat wij geen acht op haar moesten slaan.

‘Praat niet met haar,’ beet hij me fluisterend toe en wij wandelden weg over het knersende grint, terwijl ik

het absurde gevoel had dat de grijze juffrouw ons met felle naijver nakeek.

‘Ze is onmogelijk,’ zei Yves toen we buiten haar gehoor waren. ‘Ze vermoordt me met haar eeuwige domme gepraat.’

In zijn drift had hij zo hard gelopen dat hij nu stil moest staan en met zijn hand onder zijn fluwelen jasje over zijn borst moest wrijven....

‘Ik kan zo hard niet meer,’ zei hij vol bitterheid. ‘Soms ben ik zo moe dat ik wel eens denk: nu ben ik te moe om verder te leven...’ Misschien ving hij mijn blik op, want plotseling veranderde zijn gezicht; zijn stem kreeg een bezwerende klank: ‘Maar zeg het niet... zeg tegen niemand dat ik me soms moe voel. Trouwens over 't algemeen voel ik me nog fit genoeg, alleen mijn benen zijn een beetje stijf geworden, dat is alles...’

Inwendig moest ik lachen; aan wie zou ik moeten vertellen dat hij moe was, wie interesseerde zich nog voor hem?

‘U hebt vroeger een troep gehad in Parijs, is 't niet?’ zei ik en vond zelf dat mijn stem vreemd klonk, maar hij scheen het niet te merken.

‘Ja, ik heb een troep gehad,’ zei hij. ‘Bestaat die nu niet meer?’

‘Nee, dat is een trieste geschiedenis. Ik houd er niet van om er over te praten. Ze zijn weggegaan, de één na de ander... Ze hebben zelf overal scholen en ensembles opgericht, over de hele wereld, in Genève, in Italië, in Amerika... Ze doen of ze alles zelf bedacht hebben, misschien denken ze dat ook wel...’

‘Hoort u nooit meer wat van ze?’ vroeg ik, hem bespiedend van achter mijn brilleglazen; nog steeds herkende hij mij niet.

‘Wat zegt u?’ zei hij en stond weer stil om tijd te winnen en zijn oorschelp te vergroten.

‘Hoort u nooit meer wat van ze.’

Zijn adamsappel bewoog in zijn tanige hals en zijn ogen gleden snel weg. - Nu is het jouw tij dom te lijden, oude man, zei ik tegen hem in mijn gedachten.

‘Zo nu en dan,’ mompelde hij. ‘Zo nu en dan... Ze hebben weinig tijd natuurlijk. Maar ze begrijpen het niet... ze begrijpen niet dat ook een kort briefje, een paar woorden me plezier zouden doen.’

‘Ik heb iemand gekend die in uw troep speelde...’ zei ik. Ik keek naar hem, maar hij stond half van mij afgewend, naar de heuvels te kijken die als geduldige dieren in het landschap lagen met lage nevels rond hun flanken. Bleekjes scheen de zon op de betraande wereld.

‘Dit is een mooi punt,’ zei hij, ‘dit is het mooiste punt hier in de omgeving... Als ik geld had, zou ik hier een toren laten bouwen, met drie, vier kamers boven elkaar. Dan hoefde ik niet meer in dat vervloekte pension te wonen. Maar dan zou ik ook iemand bij me moeten hebben, ik hou er niet van alleen te zijn...’

Van uit zijn ooghoeken keek hij naar mij, de oude Don Juan; in zijn ogen was ik nog een jonge aantrekkelijke vrouw.

‘Een secretaresse,’ zei hij, ‘die tegelijk een vriendin zou kunnen zijn. Als ze behoorlijk zou kunnen koken, des te beter...’

‘Zulke secretaressen zijn zeldzaam,’ zei ik. ‘Maar als ik er eens een tegenkom, zal ik haar naar u toesturen.’ Hij hief zijn wandelstok en hield die gericht, zwart tyranniek ding, door het zachte verbijsterde herfstlandschap.

‘Daar zou de toren moeten komen... precies daar, met ramen alleen op het zuiden en het oosten...’

Met dezelfde verslondenheid waarmee hij vroeger naar de toneelopening had gekeken, staarde hij nu in de ruimte en bouwde zijn toren in de lege lucht. Zijn witte haren piekten onder zijn hoedrand uit, de neusvleugels van zijn magnifieke gebogen neus sperden open als van een oude ontembare hengst. En daaronder de snelle val naar zijn vrouwenmond waar ontelbare rimpeltjes samenkwamen in verdroogde bedding. Jarenlang had ik van hem gedroomd. Hij was mijn slaap binnengeslopen, zachte fatale doem over mijn leven. Soms had hij mij geroepen met smekende bezwerende stem, soms had hij gezegd: het is mijn schuld, en was neergeknield aan de voet van de stalen trap. Dan werd ik wakker met wijdopen ogen en dacht: morgen, morgen ga ik naar hem toe... Waren wij niet gedoemd bijeen te blijven, wij die getekend waren door Eliane's dood? Maar ik werd bewaakt, ik werd in het oog gehouden, mijn vader had mij naar een kostschool gebracht en had lang gesproken met de directrice achter gesloten deuren. Ik was een gevangene, en geen stem, geen wenk kwam uit de leegte maar mij toe.

Nu - de verdwazing van mijn jeugd lang voorbij - stond ik naast hem en staarde langs zijn zwarte stok

naar zijn denkbeeldige toren met ramen alleen op het zuiden en het oosten. Ik had het gevoel op een ongelofelijke manier te worden beetgenomen. Ik haakte mijn bril af. - Oude man, dacht ik, nu zal ik je iets anders laten zien dan je toren...

Hij liet zijn wandelstok zakken, en terwijl wij naar elkaar keken, kwamen er lichtjes van hilariteit in zijn ogen.

‘Nu moet u me toch eens vertellen,’ riep hij uit, terwijl hij de rand van zijn flambard neersloeg, die door de wind omhooggeklapt werd, ‘waar ik u eerder heb gezien!’

Maar nog voor ik een woord kon uitbrengen, klonk er een vreugdevolle groet van een andere oude man die vendelzwaaiend met zijn stok langs het pad omhoogklom. Yves draaide zich om.

‘Zo, ouwe schobbejak!’ riep de andere oude man verheugd uit. ‘Zie ik je weerr eens? Waar heb je al die tijd gezeten?’

‘Ik heb gewerkt,’ zei Yves waardig. ‘Mag ik je mijn vriendin voorstellen?’ De andere oude man had een Engelsman kunnen zijn, schraal, gedistingeerd, met op het hoofd een vormloos linnen hoedje met ventilatiegaatjes. Waarderend keek hij me aan.

‘Je hebt dus gewerkt...?’ zei hij zich weer tot Yves wendend, glimlachend met oudemannen dubbelzinnigheid. ‘Ik zie dat je al je orgelpijpen nog hebt.’

Hij tikte met een bruine benige vinger tegen Yves' vestzakje waaruit een rijtje van vier, vijf vulpotloden omhoogstak: ‘Zijn het er wel genoeg?’

Yves gaf geen antwoord, maar liet mij met een snelle

blik van verstandhouding weten dat ik de ander, babbelzieke oude, niet ernstig hoefde te nemen.

‘Waarom doe je dat toch, dat werken...’ zei de vriend.

‘Denk je dat iemand zal lezen wat je schrijft? Doe zoals ik. Ik kijk wat rond en ik amuseer me... Dat is de beste manier om je voor te bereiden op je begrafenis...’

Yves tikte hard met zijn wandelstok op de stenen.

‘Dat kan jij doen,’ zei hij. ‘Maar mijn uitgevers willen me nog niet dood laten gaan...’

Langzaam, met iets doorgebogen knieën, hun wandelstokken in de maat bewegend, liepen zij voort. Ik hoorde hun versleten stemmen. En plotseling schoot de herfstwind tevoorschijn en gooide een handvol bladeren op hun schouders, in hun hoeden, de bomen schudden zich als honden die uit het water komen en de druppels vielen op ons neer.

Twee schimmen waren het, die daar wandelden, de wereld had hen al vergeten, zij waren al gestorven... Wat kwam ik zoeken bij een schim? Ik had een huis, ik had kinderen wier gretig ongeduld mij opeiste, ik had een man die 's avonds naar huis kwam en in de warme kamer trad met nog een vleug van kilte in zijn jas. Wat kwam ik zoeken bij een schim? Maar op een dag had ik beseft dat ik net zo oud was als Eliane toen geweest was. Ik begreep haar nu veel beter, want wij waren als twee zusters geworden van gelijke leeftijd. Iets van haar eenzaamheid was in mij binnengeslopen, terwijl ik de kinderen hoorde joelen in de tuin. Kinderen konden je verraden, kinderen konden je met heldere ogen veroordelen... Ik kon aan Eliane niets meer goed maken.

- Wij zijn schuldig, zei ik in gedachten tegen de oude man die Yves was, jij en ik zijn schuldig. Jij hebt haar weggelokt met wat dromen, met wat fluittoontjes als een rattenvanger, je hebt haar weggelokt en je hebt haar alleen gelaten. Je zult je moeten verantwoorden...

‘Weet je dat ik geld heb gekregen?’ hoorde ik Yves zeggen. Hij wendde zich naar mij: ‘Ik heb mijn bibliotheek moeten verkopen. Een zeldzame bibliotheek... Ik had gehoopt dat de Bibliothèque Nationale de collectie zou nemen, in z'n geheel, begrijpt u. Ze hebben me heel lang aan het lijntje gehouden. Jij weet hoe lang...’ zei hij tegen zijn vriend. ‘Maar ik kon niet langer wachten... De boeken worden nu afzonderlijk verkocht, op veilingen...’

‘Dan kan je eindelijk eens een gebit kopen!’ zei de vriend en grinnikte zijn ironische versleten schimmenlachje. ‘Ah, je hebt al nieuwe schoenen aan!’ en hij prikte met zijn stok naar Yves' voeten.

En omdat hij toch op adem wilde komen, bleef Yves staan en keek naar zijn schoenen.

‘Die heb ik verleden week gekocht,’ zei hij met voldoening. ‘En morgen ga ik met mademoiselle Marie naar de stad om sokken en overhemden te kopen, misschien ook een jas...’

‘Wilt u niet even gaan zitten?’ kwinkeleerde de vriend. ‘Het is hier heerlijk zonnig!’ En hij spreidde zijn zakdoek op een vochtige bank en bood mij die zitplaats aan. Ik ging zitten en zij zetten zich aan weerskanten van mij, leunend op hun wandelstokken, zij poogden hun wazige blik nog een zekere scherpte, een mannelijkheid te geven.

Ik schaamde me dat ik naar Yves' oude vrouwenmond had gekeken, en naar de randen van zijn fluwelen jasje, die keurig waren omgeboord - was dat werk van de grijze juffrouw, van mademoiselle Marie?

‘Rookt u?’ vroeg de vriend en bood mij een sigaret aan. Ook Yves nam een sigaret.

‘Ik bewaar hem nog even...’ mompelde hij, ‘tot na het eten.’

Omstandig deed hij zijn wandelstok tegen de bank leunen, tastte in zijn zak en haalde er een blikje uit dat hij tussen zijn geaderde handen hield. Op de deksel van het blikje, zag ik, was het embleem geplakt dat eens zijn boeken had gesierd: een Y en een B, met een handje ertussen en binnen een cirkel samengevat. Hij deed het blikje open en zijn hand trilde even van inspanning om de sigaret er in te passen. Ik kon mijn ogen niet afwenden van die trillende hand met levervlekken in de huid, van het blikje met het papieren embleem... Hij sloot het dekseltje met de omzichtigheid van iemand die iets kostbaars wegsluit, en toen hij het blikje had weggeborgen, kwamen zijn handen terug en vatten de stok en vouwden zich rond de benen knop. Zij hadden niets anders meer te doen dan zich rond de knop te vouwen. En terwijl hij daar zo zat, was het of een lichte slaap hem aanraakte, hoewel zijn ogen open bleven naar de nevelige leegte van het herfstlandschap. De rand van zijn flambard ging in de wind weer omhoogstaan, maar hij merkte het niet. Hij leek al haast onbereikbaar geworden, zijn grote platte oren konden het fijnste geritsel van bladeren al niet meer opvangen.

Hij zat hier nog, maar niemand wist meer dat hij hier zat. Niemand wist dat het blikje gesierd was met zijn embleem...

En plotseling was het of zijn oude handen heimelijk begonnen te beven; zij beefden heftiger, werden groter en vervloeiden, maar het waren mijn tranen die zijn handen deden beven. Ik wendde mijn blik af en ik hoorde hoe de andere oude man ongeduldig met zijn stok over de grond schraapte.

Een eiland in de wind

I

Zij kwam naar de oppervlakte als iemand die diep gedoken heeft, bijna fataal diep en die opeens, star met zijn hoofd boven water weet: ik ben er - Het lichaam speelt nog geen rol, alleen het hoofd is er met open mond en ogen die een glasachtig beeld opvangen van de werkelijkheid. Melkblauw was de werkelijkheid met witte wanden, en ook zijzelf lag onder iets wits. Ze meende zich te herinneren dat haar mond iets gemompeld had en ze had een vaag medelijden met haar lichaam.

Toen dacht ze er over om iets te bewegen, een hand of een voet, alsof ze toch nog een bevestiging verlangde van haar terugzijn. Maar ze bracht haar plan niet ten uitvoer, want ze zag de maan of iets wat op de maan leek: een melkwitte bol die door de blauwige schemer dreef. Hij scheen dichterbij te komen en keek koud en doordringend haar hoofd binnen. Zij staarde naar hem terug, het scheen of zij elkaars krachten maten, maar hij bleek sterker en stak witte naalden in haar hoofd zodat ze haar ogen moest sluiten. Achter haar oogleden was ze echter niet alleen, want de maan was mee naar binnengeslipt en danste en werd groter, ondragelijk groot zodat er voor haar geen ruimte meer overbleef. Ze opende weer haar ogen en zag hem terugdeinzen en huichelachtig klein worden.

Toch wist ze dat ze niet droomde, ze was wakker en desondanks kon die maan door haar heen wandelen,

ze was er wel en niet. ‘Hallo...’ riep ze en hoorde zelf het geluid.

Het gevecht was begonnen, het gevecht van de zwemmer om naar de wal te komen.

Er klonk geritsel en een witte gestalte trad door het bleke schijnsel naar haar toe. Warme vingers sloten zich rond haar pols en de verschijning haalde iets glinsterends uit haar schortzak en keek daarop. Deze verschijning was machtiger dan de maan, want zij was groot en levend en rook naar gesteven katoen, haar ogen waren koolzwart onder zware wenkbrauwen die dreigden samen te groeien boven haar neuswortel; daardoor leek het of ze boos was. Zij stopte het glinsterende ding weer weg en legde de pols terug op het laken.

‘Niet weggaan...’

De zware wenkbrauwen rezen in de hoogte en de ogen daaronder glinsterden nieuwsgierig, de mond kwam een beetje openstaan, rond en kinderlijk, en er groeide zwart dons op de opwippende bovenlip.

‘Water...’ zei ze.

De zwarte ogen sloten zich even alsof ze vermoeid waren, en er werd een vinger tegen de lippen gelegd. Toen probeerde ze rond te kijken. Waar was Mark? Waarom was hij niet hier? Onmiddellijk echter stak de zwarte zuster haar hand uit en drukte haar hoofd in het kussen, daarbij dat wonderlijke hooghartige gebaar makend, met het hoofd achterover in de nek gebogen, waarmee Grieken hun weigering gepaard laten gaan: ‘Ochi...’

Ze mocht dus niet bewegen. Maar het was al te laat,

ze had bewogen en die beweging scheen zich binnenin haar voort te zetten, alsof je een tik hebt gegeven tegen de slinger van een klok; de slinger gaat van je weg, komt terug... Zij sloot haar ogen. De golfslag binnenin haar zoog haar weg en bracht haar weer terug, en ze moest haar mond openen om te braken. Iets kouds en hards werd tegen haar kin gelegd en de zwarte zuster kwam tussen haar en de lamp staan, en keek ontstemd en oplettend toe. Iedere keer wanneer zij haar hoofd wilde oprichten, werd het neergedrukt. ‘Niet doen, niet doen...’ fluisterde ze wild, en er kwamen meer woorden uit haar mond als luchtbellen van een vreemde dronkenschap. Zweet brak uit op haar gezicht, ze moest vechten om onder de druk van die hand uit te komen, vechten met die zwarte vrouw aan haar bed. Alle dingen werden heel klein, angstaanjagend, alleen het emaille van het spuugbakje was hard en goed.

Eindelijk kwam er verandering, de kamer vulde zich met in het wit geklede, fluisterende en ritselende mensen die in het bed keken, waarvan de zwarte zuster nu was teruggeweken. Zij voelden haar pols, terloops glimlachend alsof ze eigenlijk vonden dat een glimlach op dit ogenblik aan haar verspild was, ze deden dingen met haar, staken een injectienaald in haar arm, opnieuw glimlachend, ditmaal verontschuldigend hoewel ze de prik nauwelijks gevoeld had.

‘You are a brave girl,’ zei iemand.

Ze sloeg haar ogen op. ‘My husband,’ vroeg ze.

‘Ah, he is not here, he is sleeping...’ Ritselend trokken de witte mensen weer weg, en de zuster ging naar de

deuropening om hen na te kijken zolang hun voeten nog hoorbaar waren in de gang. Tenslotte kwam ze teruggedrenteld met haar armen voor haar borst gevouwen, gapend - ook die armen waren met dichte donkere haartjes bedekt, omhoogklimmend tot onder haar korte mouwen. Waarschijnlijk was ze liever met de anderen weggewandeld door de gang, want ze keek knorrig, nam een stoel en ging naast het bed zitten, op en neer wippend in lijdzaam verzet.

Het licht kwam met het dunne kraaien van hanen. Eindelijk werd het dag. Ze ademde diep of ze de dag kon indrinken. Het blauwe nachtlicht brandde nog, maar schimmiger omdat het licht van de dag door de kieren van de blinden naar binnen kwam kruipen - zij had het nachtlicht overleefd.

De zwarte zuster, die met het hoofd op de borst had zitten snurken, rekte zich uit zodat onder haar oksels de ronde vlekken van haar zweet zichtbaar werden, en stond op om met luid geratel de blinden op te trekken. Van alle kanten kwam er antwoord van andere blinden in de gevel - met een knetterende salvo werd de dag begroet. De zuster ging voor het raam staan en wuifde naar iemand aan de overkant; zonder geluid te geven, stond ze een hele tijd te knikken en te wiegelen voor het open venster. Tenslotte draaide zij zich om naar de spiegel boven de wastafel en begon naar haar spiegelbeeld te kijken. Ze keek naar zichzelf met een ontevreden uitdrukking op haar gezicht alsof wat zij zag haar maar matig behaagde.

Plotseling zag ze in de spiegel die andere ogen op zich gericht en haar blik werd onbewegelijk, twee duistere

argwanende karbonkels die via het spiegelglas naar de vrouw in het bed staarden. Ze kenden elkaar niet. De Griekse had de zieke vrouw alleen gezien als iets dat worstelde om weer tot leven te komen; zo had ze er velen gezien, sommigen haalden de eindstreep, anderen niet, maar allen gingen ze weg, dood of levend, en de bedden werden weer vol, nieuwe handen plukten aan de lakens, ander zweet brak uit op de gezichten...

De zieke vrouw had de donkere alleen gezien als een cipier aan de grens van haar narcosedroom.

Maar het werd dag, de hanen kraaiden. Hun blikken in het glas bleven in elkaar hangen. Omdat ze niet op directe wijze naar elkaar keken, was het of ze elkaar observeerden op een andere verborgen manier, anders zou het welhaast onwelvoegelijk geweest zijn een onbekende zo lang te fixeren. De donkere keek brutaal, nieuwsgierig, haar ronde borsten bolden zich onder het stijf gesteven katoen, zij behoorde tot de levenden, zonder de geringste moeite bewoog ze zich, de grond tredend met haar krachtige voeten. De andere vrouw keek verwonderd, tastend met haar ogen naar die vitale vormen. De donkere, dochter van de zon, staarde terug naar het platte wezen in bed, dat het nachtlicht overleefd had en nu aarzelend weer begon te leven; ze had sproeten, haar kleffe haren waren blond, ze kwam uit een ver land.

En hoe het gebeurde zou geen van beiden hebben kunnen zeggen, maar er ontstond een lach tussen die twee gezichten die elkaar in het spiegelglas ontmoetten, een geamuseerde kleine lach, krullend in hun

mondhoeken en vliegend over de grenzen die hen gescheiden hielden.

De zwarte zuster draaide zich op haar hielen rond en kwam voor het bed staan, haar buik leunend tegen de rand.

‘Ik,’ zei ze, parmantig met een vinger op haar boezem wijzend, ‘Ik: Stavroela. Jij...?’

‘Mary.’

Lachend proefde de zwarte de vreemde naam op haar lippen: Mary, Mary... Blijkbaar vond ze het een gekke naam. Toen wendde ze zich af, haar belangstelling plotseling weer gedoofd.

‘Adio Mary!’ zei ze nog, met de deurknop in haar hand.

‘Adio Stavroela...’ De witte deur sloot dicht, Stavroela was het leven van de dag binnengegaan.

Het scheen Mary toe dat de morgen bijna ten einde was toen Mark eindelijk kwam - haar lichaam was één uitgerekt uitgevezeld wachten. Maar het was pas negen uur. Zo licht en snel kwam hij binnen dat hij verjongd leek in zijn verlangen om bij haar te zijn.

Zij glimlachte hoewel zijn aanraking haar bijna teveel was, de geur van zijn gezonde zwetende huid en de prikkeling van zijn baardhaar, die haar anders altijd deed lachen. In zijn kleren bracht hij de wereld met zich mee; door straten vol mensen, claxons en zomerhitte was hij naar haar toe gehold - misschien kwam het daardoor dat zij zich van hem vervreemd voelde, doordat zijn hart zo snel en heftig bonsde. Ze glimlachte verzoenend, schuldbewust haast, wetend dat het voorbij zou gaan, dat ze alleen tijd nodig had.

‘Ik heb zo lang gewacht...’ zei ze naar hem opkijkend.

‘Ik mocht niet bij je blijven,’ zei hij. ‘Er was geen gevaar meer, zeiden ze. Je was zelfs al even bij bewustzijn geweest, herinner je je dat niet meer?’

‘Nee,’ zei ze.

‘Hoe voel je je?’

‘Goed.’

‘Geen erge pijn?’

Ontkennend schudde ze het hoofd en sloot haar ogen. Hij keek om zich heen naar een stoel, en moeizaam manoeuvrerend tussen al die smalle witte dingen, ging hij zitten, turend op haar gesloten vreemd gezicht dat de structuur van de schedel liet zien door de huid heen. De blonde haren lagen in een verslonst toefje naast haar op het kussen - zij leek hem wonderlijk superieur.

Zich met de hand over het gezicht strijkend, besefte hij dat hij zich in dagen niet geschoren had, zijn ogen waren branderig.

‘Slaap je?’ fluisterde hij. Ze opende haar ogen en keek naar hem. ‘Ben je erg alleen geweest vannacht?’

‘Ja... maar er was een nachtzuster bij me, een zwarte met een snorretje. Stavroela heette ze...’

Er gleed een schaduw van een lach over haar gezicht en verrast boog hij zich voorover om die glimlach op te vangen.

Achter de gesloten deur gonsde het ziekenhuis zachtjes in ochtendbedrijvigheid, de sirene van een ambulancewagen joeg naderbij en werd stil onder het raam.

‘Is er een binnenplaats onder mijn raam?’ vroeg ze.

Hij stond op om te gaan kijken, blij zich even te kunnen bewegen. ‘Ja, je kamer ligt boven de binnen-

plaats,' zei hij zich vooroverbuigend. 'Er wordt iemand uit de auto gedragen.'

'Mark!' zei ze.

In een oogwenk was hij bij haar terug.

'Wat hebben ze eigenlijk met me gedaan...? Misschien kan ik nooit meer een ander kind krijgen...'

Ze zag zijn blik verstarren en zijn gezicht langzaam rood worden.

'Dat mag je niet zeggen,' fluisterde hij. Zijn stem brak af en zij zag zijn stevige gedrongen jongemannenlijf krimpen alsof een pijn het van binnenuit samentrok. Toch hield hij het nog rechtop, stijf rechtop alsof hij achter een lessenaar zat, haar laken wringend tussen zijn handen.

'Huil maar,' murmelde ze, 'huil maar...'

Er moest gehuild worden, iemand moest er huilen... Zij wilde haar hand heffen om hem aan te raken, zijn warmte, zijn droefheid...

Hij huilde echter niet, veegde zich alleen het zweet van het voorhoofd en keek verdwaasd het kamertje rond.

'We mogen niet zoveel praten,' zei hij.

Enige tijd spraken ze niet. Mary hield haar ogen dicht en hij blies zachtjes op haar voorhoofd om het te verkoelen. En in die luchtstroom gleed ze soms even wegze dacht dat ze weer op het eiland was en dat het de wind was, die haar haren bewoog, de wind van het eiland. Er was daar iets in de lucht, dat haar wilde weglokken, wegzuigen. Het had gemakkelijk geleken, verleidelijk zelfs om zich daaraan over te geven, maar ze had, diep in zich, een korrel leven bewaard. Al haar wilskracht had ze gebruikt om die kleine korrel vast te houden.

II

Zij hadden op een eiland gewoond, een klein hard eiland in de blauwe Egeïsche zee, een eiland dat hen verlokt had vanaf het eerste ogenblik dat zij de naam ervan uitspraken, en zij waren er heen gereisd, slapend op het dek van een boot. Zij hadden de donkere schimmen van andere eilanden - van gestorven eilanden scheen het - in de nacht over de reling zien kijken, maar ze wisten: dit is ons eiland nog niet, De lucht was langzaam verbleekt en een straffe wind was wakker geworden. Toen was hun eiland verschenen, bleek, afwerend haast alsof het nog niet zichtbaar wilde zijn voor de ogen van mensen. De luiken voor de huizen waren nog gesloten, slechts een enkele donkere gestalte stond op de kade. Ze waren de geluidloze voetstappen van een gids gevolgd, die hen door het slapende stadje leidde, dat sneeuwwit was. Even had Mary een beklemming gevoeld alsof ze zich te ver buiten de werkelijkheid waagden, maar die was ogenblikkelijk weer uitgewist toen zij het huis betraden en Mark de luiken opendeed zodat de opkomende zon de vensterbank kleurde. Hun huis, het eerste huis van hun leven. Voordien hadden ze in een bedompte kamer gewoond, waarvan de ramen uitzicht boden op een brede straat, waarin verkeer circuleerde. Maar ze waren weggegaan, er was niets wat hen bond aan de kamer in de straat, zij konden op het eiland zelfs goedkoper leven en Mark zou er kunnen schilderen.

Zij hadden de gids voor zijn diensten beloond en de

deur achter hem gesloten. Toen waren zij het huis gaan verkennen. De andere huizen, die zij voorbij waren gekomen, hadden er uitgezien als witte dobbelstenen met diepliggende ogen, soms ook lijkend op uitgebeten fossielen, boven en naast elkaar gestapeld; dit huis echter had een westerse allure door het dak dat met pannen gedekt was, en door de veranda die met bochtjes en uitstulpingen rond de gevel liep. Het huis maakte de indruk herhaalde malen te zijn verbouwd, want het had warhoofdige trapjes en opstapjes, onregelmatig gevormde vertrekken, en het toilet, een soort vogelhuisje, was tegen de buitenmuur aangebouwd en alleen via een afzonderlijke opgang te bereiken. Het maakte een verwaarloosde indruk, het had wellicht een jaar of wat leeg gestaan. Er stonden een paar stoffige biezen stoelen, en in een kelderruimte, half onder de grond, bevond zich een zwart geblakerd fornuis dat met houtskool en twijgen gestookt zou moeten worden. Behalve nog enkele waterkannen en twee beddetijken, met droog wier gevuld, was dit het enige meubilair. Ze waren verrukt. Ze traden op de veranda en keken naar de zee. Het huis stond als het ware met zijn voeten in het water; de pilaartjes, waarop de veranda rustte, werden met zilt schuim bespat. Er was een voortdurend breken van golven hoorbaar. Zo begonnen zij een nieuw leven. Mark deed zijn schilderkist open, drukte verf uit op zijn palet en begon koortsachtig te werken om het onbekende te benaderen als een jager zijn wild, en te vangen binnen het canvas van zijn doeken. Maar gemakkelijk te vangen was het niet. De techniek die hij zich eigen had

gemaakt in een land met kleikleurige gronden en grauw water, voldeed hier niet. Hij moest zich helemaal leeg maken, zelfs de herinnering aan de grijzen, de dooisneeuwkleuren en het weldadige groen, moest uit hem worden weggewist. Wit, blauw en okerkleurig was dit eiland; maar het was méér... De kleuren op zijn palet waren niet toereikend, want God toen Hij de wereld schiep, had oneindig meer kleuren op Zijn palet gehad. Mark keek naar het eiland en het eiland keek naar hem. Wanneer hij het donker van huizen binnenblikte, zag hij daarin het wit van ogen schitteren, kinderen traden in de deuropening, oude vrouwtjes gluurden van onder hun zwarte hoofddoeken, geiten staarden onbeschaamd met nieuwsgierige amandelvormige ogen boven een eeuwig bezige bek. Mark voelde dat het eiland hem uitdaagde. Hij klemde zijn kaken opeen en tekende al die ogen, al die handen die een hem onbekend leven leidden, hij tekende de visnetten en de kaïks die in de haven aan hun touwen trokken, de bleekblauwe, groene en rode, wier houten huid was uitgebeten door de zon en het zout van de zee.

Misschien zou Mary zich alleen gevoeld hebben, terwijl Mark dit langzame gevecht leverde, wanneer niet het nieuwe leven zich ook in haar lichaam had aangekondigd. Zij verwachtte een kind. Dit maakte alles anders. Haar lichaam had nu een eigen bezetenheid gekregen, het wilde groter worden, zich uitbreiden, en zij liet het gebeuren.

Heimelijk, zonder het Mark te zeggen, begon ze met

de gedachte te spelen dat het kind hier geboren zou worden, dat zij het baren zou op deze harde heidense grond, dat de zon het zou bakeren en dat ze de luiers zou ophangen in de wind boven de schitterende zee. Wanneer het kind later in een klein land moest wonen met huisjes onder een zachte regen, dan zou toch het eerste wat hij hoorde het ruisen van de golven zijn, en het eerste wat hij zag de blauwe vlam van de lucht. Maanden gingen voorbij en haar lichaam werd zwaarder, ze werd een grote witte koninginnebij tussen de kleinere Griekse vrouwen, donkere werkbijen. Wanneer ze terugkwam van de put, droeg ze evenals de anderen een aarden amfoor op haar schouder, en dan was het of ze twee amforen droeg. Ze boog zich moeilijker over het fornuis dat als een geblakerde tyran onmiddellijk verkoeld was wanneer er niet genoeg aan hem geofferd werd. Soms moest ze gaan zitten op de biezen stoel omdat het kind zich bewoog in het bassin van haar schoot. Dan glimlachte ze naar dat oude zwarte monster, het fornuis, en kietelde hem met haar pook tot ze de hitte voelde groeien tegen haar huid. Ze was gelukkig. Ze zat op de veranda en keek uit over de wereld. Donkere stippen groeiden aan de horizon en veranderden in vogels en schepen die landwaarts keerden. Ze zag de barken de haven binnenlopen, met tientallen bevende tentakeltjes uitgestrekt naar het land. Dat waren de handen die het land begroetten, en ook op de kust begon een gewuif en gewemel. Een oude boot met haar romp vol levende have als de ark van Noach, kwam iedere week van een naburig eiland de haven binnen en liet een stroom van

baardige kerels, geiten, vrouwen, zuigelingen en kippen wegdruppelen over haar reling. En dan waren er de kleine jongens die inktvissen vingen, dicht onder hun huis, in hun notedopjes deinend op de golven, kwetterend met schrille stemmen boven het zeegeruis uit. Soms zag ze Mark aan de kade zitten met gebogen rug en zijn hoofd naar voren gestrekt, bezig met zijn doek en penselen. Toen ze hier pas woonden, waren er altijd kinderen om hem heen, maar later niet meer. Hoewel bijna alles van het havenleven hem boeide, had de oude bark van het naburige eiland zijn voorliefde. Hij tekende en schilderde haar talloze malen. Steeds was zij anders, maar haar geheim behield zij voor zichzelf.

Mary glimlachte naar dat poppetje op de kade. Daar zat hij met zijn voeten ferm op de grond geplant, en met zijn brede boerse handen die een wonderlijk geduld hadden, meer geduld dan zijn ogen die zich verdonkeren konden van drift. Soms zag ze hem terugwandelen naar het huis door de witte zon van de middag, of door de avondschemer die uit de kale heuvels te voorschijn kroop; hij liep ietwat wijdbeens, zijn nek gebogen alsof hij iets op zijn rug droeg: zijn voeten vonden vanzelf de weg, want hij was vervuld van een idee. En hier zat zij met het kind in haar schoot. De zwangerschap maakte haar dromerig en zelfgenoegzaam, want het scheen haar toe of zij het leven begreep, of het eigenlijk heel simpel was. Haar wereld was klein geworden. In haar geluk, in haar wordend moederschap leefde ze als in een schelp, beschut, onaantastbaar voor wat zich daar buiten bevond. Maar

net als een schelp die door onderstromen wordt voortbewogen en altijd omspeeld wordt door het grote ruisen, stond zij in direct contact met de elementen, met de zon en het water, en het eeuwige wordingsproces van de natuur. Zo was haar wereld heel klein, en ook heel groot, en niets scheen haar natuurlijker toe dan dat het zo zou zijn.

Maar op een dag begon het te waaien. De meltémia stak op, de harde cirkelende zeewind die gevreesd werd door matrozen en vissers. Al eerder hadden Mark en zij het woeden van de meltémia meegemaakt, zij hadden toen alle luiken moeten grendelen. Maar deze keer woei hij feller en langer achtereen.

Het was vreemd gesteld met het eiland. Meer dan eens hadden zij zich verwonderd over de plotselinge veranderingen die het kon ondergaan. Soms was het argeloos blauwogig met scholen kleine roeiboten, rijdend op de vriendelijke golven. Dan tripten er zachtneuzige ezeltjes voorbij, wuivend met hun oren bij iedere stap. Dan zaten de moedertjes voor hun huizen met gaffel en spinrokken en riepen hen opgewekt goedenavond toe wanneer zij voorbij wandelden. Liefelijk was dan het eiland, onaards met zijn koepels en kapelletjes - sneeuwwitte dagdroom van een gigantische suikerbakker - en als zij wandelden was er altijd wel een visser of zo'n notenhouten toverkolletje, die Mary een bloem van de gardénia of een purperen amaril aanboden. Zij glimlachten naar haar, zeggende dat zij mooi was en streken hierbij ter verduidelijking over hun eigen zongeteisterde gezichten; zij schenen

zich gelukkig te prijzen dat zij op het eiland wilde wonen.

Maar eensklaps op onnaspeurbare wijze veranderde het eiland. Alsof een oude ongetemde heidense geest, die zich al die tijd in rotskloven verborgen had gehouden, zich uitstrekte en in één ogenblik zijn heerschappij over het eiland hernam. De zon werd vijandig, de huizen sloten hun luiken en werden blinde stulpen, een rusteloze flakkerende wind, komend uit de leegte, ranselde de golven. Plotseling viel het op hoe kaal de heuvelflanken waren, die door de wind gestriemd werden. Alleen een enkele agave wrong zich uit de korsten van de verdroogde aarde recht omhoog, met vreemde pralerige triomf, getuigend van een ontembare drift onder het levenloos aardoppervlak. Geiten en ezels, die in kleine karavanen door de heuvels werden geleid en het verschroeide gras knabbelden, werden rebels en bokten, weigerend verder te gaan. Schaarse jonge boompjes moesten met touwen aan de huizen worden vastgebonden en stonden daar te fladderen en te buigen alsof zij gebaarden naar die oude rebelse eilandgeest om hen toch te bevrijden en mee te voeren hoog de lucht in, de kale heuvels voorbij...

Behalve rusteloosheid bracht het waaien ook een verlammende apathie teweeg: de Phoenicische molen, die het donkere graan maalde, werd stilgelegd, de netten werden binnengehaald, geen schepen deden de haven meer aan en de vissers zaten werkeloos in de kafenéions aan de haven en zongen met zonderlinge rauwe stemmen, wiegende met hun zware hoofden als in

trance. Ze begeleidden zichzelf op een santóuri, een plat snareninstrument, en in hun openhangende hemden was zweet zichtbaar, glinsterend in hun hartkuil. Het gezang was even martelend eentonig als het waaien.

Op een dag kwamen de zigeuners, die boven in de heuvels sliepen, naar beneden om beschutting te zoeken. Zonder dat iemand ze had zien komen, waren ze opeens neergestreken rond de waterput op het plein. De vrouwen zaten daar de ganse dag, gehuld in oude dekens, temidden van beroete ketels en zuigelingen; hun mannen waren zelden te zien en de grotere kinderen zwermden in groepjes van drie of vier door het havenplaatsje, geluidloos lopend op blote voeten. De wind hield aan. De zigeuners bleven bij de waterput als wilde dieren die door nood gedreven naar bewoonde streken zijn gekomen. De uitdrukking van hun ogen was schuw en wantrouwig. De eilandbewoners bleken niet op goede voet met hen te staan en weerden hen uit hun huizen.

Mark werd echter door de zigeunerkinderen gefascineerd en gaf hen drachmes om ze te laten poseren. Misschien kwam het daardoor dat ze steeds in de nabijheid van hun huis te vinden waren, wachtend. Mary daarentegen kon de voortdurende aanwezigheid van de kinderen nauwelijks verdragen. Tevergeefs hield zij zichzelf voor dat het onschuldige verwaarloosde stakkertjes waren - haar afgrijzen bleef en groeide iedere keer wanneer zij het pletsen van hun blote platte voetjes achter zich hoorde. Want de zigeunerkinderen hadden voor haar juist een grote belangstel-

ling. Soms rezen zij opeens naast haar uit de grond, de litanie van hun bedelzangetje murmelend; hun hoofden waren groot en ouwelijk met slordige sensuele monden, waarin prachtige tanden flitsten. De kaalgeschoren koppen boven de dikke kinderbuikjes hadden iets tegennatuurlijks, iets gevaarlijks ook, alsof het eigenlijk geen kinderen waren, maar perverse dwergen. Wanneer zij langzaam liep of met haar zwanger lichaam stilstond, stonden zij ook stil; zette zij zich weer in beweging, dan kwamen ze als schaduwen met haar mee. Soms droeg er één een nog kleiner exemplaar, roerloos tegen zich aangeplakt zodat ze twee aanééngegroeide koboldjes leken Zij gaf hen drachmes als losgeld, maar ze waren onverzadigbaar. Lachend met een grote vreugdeloze tandenlach, gristen zij de munten weg en bleven wachten op meer, starend naar haar met zelfvergeten animale aandacht. Eén van hen klemde het munstuk in zijn oog en keek naar haar met één raadselachtig levend, en één hard metalen oog, dat het zonlicht ving en op haar terugkaatste. Een onmenselijk, een boos oog...

‘De meltémia zal lang aanhouden,’ zei Mark die het van de vissers had gehoord. ‘Wel een dag of twaalf, zeggen ze. Misschien wel meer. Het is de tijd van 't jaar.’

Ze keek naar hem. Onder hun huis was een voortdurend gebrul van water hoorbaar en zij dacht aan de pilaartjes onder de veranda. ‘We moeten naar huis,’ zei ze. ‘Ik ben in de achtste maand...’

Getroffen keek hij op en zag haar staan. Haar gezicht leek kleiner geworden, nauwelijks in staat zich te

handhaven boven haar lichaam dat rechten wilde doen gelden. Haar ogen blonken schichtig.

‘Natuurlijk gaan we naar huis. Zo gauw als je wilt...’ Hij stond op en legde zijn handen op haar schouders: ‘Is er iets?’

‘Nee,’ zei ze. ‘Ik weet 't niet. Misschien is het de wind...’

De luiken, die ze gesloten hadden en met touwen dichtgebonden, maakten een dof stompend geluid. Ze zat in de schemer, maar ze wist dat buiten de lucht stralend blauw was, wolkeloos, onwezenlijk. Het eiland scheen op drift geraakt en in vliegende vaart door het azuur te zeilen. Ze hoorde het water neerpletsen onder de veranda. In het begin had ze graag naar de stormende zee gekeken, naar de golven die als witte schimmels galoppeerden en elkaar verslonden terwijl ze gingen, maar nu keek ze er niet meer naar.

Mark was uitgegaan omdat hij het portret van een visser wilde afmaken vóór zij naar Holland teruggingen. Ze was dus alleen en zat te naaien bij het licht van een petroleumlamp.

Plotseling hief ze het hoofd. Het was haar of ze in het geraas van de meltémia een ander geluid onderkende, een schuifelend geluid. Ze legde haar naaiwerk neer, hield haar adem in. Op nieuw hoorde ze het kleine bezige geluid temidden van het natuurgeweld. Ze wendde het hoofd en zag hoe een spleet tussen de luiken haast onmerkbaar breder werd. Zonder gerucht te maken rees ze overeind. Enige ogenblikken gebeurde er niets. Toen zag ze de spleet weer wijken en er

kwamen kleine bruine vingertoppen die langs de randen tastten. Als slimme geruisloze diertjes gingen die vingertoppen te werk; opeens werden ze stil en er verscheen voor de spleet iets vochtigs, donkers. Een oog. Onbeweeglijk spiedend uit een onzichtbaar gezicht. Een ogenblik voelde Mary zich of ze zou gaan gillen, maar in plaats daarvan liep ze naar de deur, trok de grendel weg. De deur klapte open, de wind sprong haar tegemoet.

‘Ga je weg!’ riep ze met haar mond vol wind. Ze zag ze wijken, de kleine kaalkoppige kobolden, zonder veel haast, samendrommend. ‘Ksst!’ deed ze en naderde hen, zwabberend op de wind. Ze renden voor haar uit.

Toen gebeurde het. Haar hak bleef haken in een oneffenheid in de wrakke planken. Ze zag de wereld kantelen en er was een weten in haar van doem, en in die ene seconde een zich overgeven aan die doem. Ze probeerde zich nog vast te grijpen aan de leuning van het trapje, terwijl ze neersloeg. Het geraas van de elementen smoorde haar kreet. Van de kinderen was niets meer te bekennen.

III

Mark zette de koffer waarin ze haastig wat nachtgoed, luiers en eerste babykleertjes hadden gepakt, bij haar neer.

‘Er is nog hoop,’ zei hij. ‘Dokter Karansakis zegt dat er hoop is.’

Ze glimlachte naar hem, ze wist niet of hij de waarheid sprak. ‘Het zal nog geen nageltjes hebben,’ zei ze. ‘Ruim zeven maanden, dan hebben ze nog geen haar en geen nageltjes...’

De weeën waren begonnen. Het was of de razernij van de elementen zich nu voortzette in haar lichaam. Ze hadden haar naar het hospitaaltje vervoerd, naar het verveloze huis waar de eilandbewoners hun zieken brachten. Zij was daar al eerder geweest om de dokter te raadplegen en had dikwijls in de hal zitten wachten tussen kinderen met zere hoofden, oude vissers en schuwe jonge vrouwen die naar haar glimlachten omdat ze evenals zij een kind verwachtten. Door openstaande deuren kon men de zieken zien liggen, omgeven door familieleden die met matrassen en ketels rond hun bedden bivakkeerden, want iedere zieke bracht iemand mee om voor hem te zorgen. Toezicht over dit alles hield een tandeloos vrouwtje dat Katina heette en dat over een geweldige stem beschikte, waarmee ze de orde kon handhaven. Overigens deed ze niet veel meer dan wat stof opzwepen met een bezem bijna even tandeloos als zijzelf.

‘Dokter Karansakis is goed,’ zeiden de eilandbewoners, ‘heel goed...’ Ze klakten met hun tong. Ze wa-

ren trots op hem, want dokter Karansakis was in Amerika geweest. - ‘Amerika...’ zeiden ze alsof ze een toverformule uitspraken. Nee, ze woonden niet op een vergeten achterlijk eiland, ze onderhielden contact met de Nieuwe wereld. Hij, die uit Amerika was teruggekeerd, was een man van middelbare leeftijd, zwaar gebouwd, altijd nonchalant gekleed en geruisloos wandelend op tennisschoenen. Het meest opvallende aan hem waren zijn ogen als van een lome laconieke sater. Hij hield van vissen en zeilen - daarom, zei hij, was hij naar het eiland teruggekomen.

Ze lag in de hal op een houten bank omdat Katina het bed nog in orde moest maken. Iets gewelddadigs was het wat er met haar gebeurde, ze was nog niet klaar, het was haar tijd van baren nog niet.

Ze hoorde Katina door de hal sloffen, met haar sleutelbos rinkelend aan haar schortband, en sloeg haar ogen op. Zou Katina geen haar meer hebben? Haar hoofddoek was laag over haar voorhoofd getrokken en liet geen enkel haartje zien. Zou de schedel onder haar hoofddoek gebruind zijn als haar gezicht, of wit...?

Mark bukte zich over haar heen en wiste haar voorhoofd af met zijn zakdoek. Vreemde mensen bewogen zich rond de wereld van haar lichaam. ‘Dadelijk krijg je een bed,’ zei Mark.

Haar blik doorkruiste de kale hal en zij zag een oude man in bed liggen. Hij keek niet naar haar, hij was bezig. Zijn bed dreef als een kleinschip en daarop was hij alleen. Hoewel het heel warm was droeg hij een schapenwollen trui met een boord tot aan zijn kin. Tussen

zijn gekromde handen hield hij een boek met grote gekleurde platen - het moest een kinderboek zijn. Met grote ernst sloeg hij de bladzijden om en zag de gele bolle zon, de lachende maan, scheepjes die over het water voeren, kinderen, vrouwen met bonte rokken - hij las in zijn levensboek.

Haar hoofd begon te prikkelen alsof men het met spuitwater gevuld had, ze zag de oude man wegdrijven, haar voeten werden koud, haar maag sprong omhoog naar haar keel. Ze voelde dat ze werd weggedragen en neergelegd op een bed. - Misschien ga ik wel dood, dacht ze.

‘Don't worry...’ hoorde ze de gonzende stem van Karansakis, ‘it will be allright.’

Onhoorbaar met logge zwevende tred was hij voor haar bed gekomen. Mark knoopte voorzichtig haar schoenen los en zette deze naast elkaar op de grond. De luiken rammelden nog steeds. Karansakis sloeg het laken op en betastte haar lichaam. Zijn ogen dreven in zijn hoofd als vissen die de witte onderkant van hun buik laten zien, een anijsachtige lucht walmde uit zijn mond; hij moest de hete pernodachtige ouzo hebben gedronken.

‘Het duurt nog wel even,’ zei hij.

Het wachten begon, soms viel ze zacht snurkend in slaap als iemand die zijn roes uitslaapt, ze was ook dronken. ‘Als ik doodga,’ zei ze half lachend, huilend, zich vastklemmend aan Mark, ‘wil ik naar zee geroeid worden...’

‘Je gaat niet dood,’ zei Mark.

In de hal, achter de gesloten deur, werd het meer en

meer rumoerig. De siësta was voorbij en een venter met meloenen kwam langs de deuren en men kon de oude moedertjes luidkeels horen onderhandelen. De venter verscheen ook op hun drempel en achter hem verdrongen zich de vrouwen om toch maar een glimp op te vangen van de vreemdelinge die moest baren. ‘Morgen,’ zeiden ze, ‘morgen, jij... een baby... èh, èh...’ en lachten naar haar met tandeloze monden, ‘èèèh... een baby...’

Maar Mark stond op en schoof ze de deur uit. Eindelijk kwam Karansakis terug. Hij had Agamemnoon, de oude ziekenbroeder meegebracht, wiens taak het was de zere hoofden van de kinderen te bestrijken. Agamemnoon, wonderlijk contrasterend met Karansakis, was rozig van gelaatstint en had porceleinblauwe kinderogen en zachte grijze schaapskrulletjes. De beide mannen voelden haar pols, sloegen het laken op en redeneerden met elkaar, Agamemnoon met veel gebaren en vertoon van gewichtigheid, Karansakis loom en autoritair ‘Voor de nacht heb je je kind,’ zei Karansakis.

Het werd donker en de schaduwen kwamen het huis binnen en nestelden zich in de hoeken, achter de deuren, rimpelden omhoog en omlaag al naar de grillen van de vlam in een petroleumlamp; het was ontegenzeggelijk voller in de kamertjes geworden, de in 't zwart geklede moedertjes bij het bed van hun zieke waren verdubbeld, maar gelukkig hadden ze geen dubbele tongen gekregen.

Toen Mary werd weggedragen naar een hokje dat als

behandelingsruimte scheen te dienen, verschenen ze allemaal op de drempels van de deuren, en de schaduwen rekten zich uit en raakten haar aan. Mary werd neergelegd op een soort standwerkersschraag en Katina maakte een lamp vast aan een haak in de zoldering, ze blies even en een zwarte sneeuw van roetvlokken daalde op Mary neer; Katina zag het en blies toen ook over Mary. Een bromvlieg werd wakker en gonsde opgewonden rond, tot hij met een harde tik tegen het raam sloeg en verdoofd wegviel.

Met naakte bovenlijven, waarop zweet glinsterende riviertjes trok, kwamen Karansakis en Agamemnoon binnen - beulsknechten uit een verre barbaarse tijd -, en hun schaduwen kwamen tegen de zoldering opstaan, terwijl ze zich over haar heen bogen.

Mark stond nog bij het hoofdeinde van de schraag en hield haar hand vast.

‘Ik ben blij,’ fluisterde ze, ‘dat het nu gebeuren gaat...’ Hij wilde een roetvlek van haar voorhoofd vegen, maar bedacht zich omdat iedere aanraking haar hinderde.

‘Weet je wat ik gedaan heb?’ zei hij. ‘Ik heb een kaars voor je aangestoken in het kapelletje aan de overkant...’

Hij zag de vlam alleen branden in het schimmelig ruikende kapelletje; de vlam verlichtte de ruimte en maakte deze levend als een ziel een lichaam. Waakte daar nog een God, een bijna vergeten God tussen kaarsenstompjes en de resten van verpulverde bloemen? Karansakis trad nu naar voren en legde zijn hand op Mary's arm of hij haar opeiste.

‘You go out,’ zei hij tegen Mark.

‘Ik blijf vlak bij je,’ zei Mark. ‘Ik blijf achter de deur staan.’

Katina kwam binnen met een stenen kom tussen haar handen en Agamemnoon begon meteen, om zijn gemoed te luchten, tegen haar te kijven zodat ze knorrig wegslotte. Iedere keer wanneer de deur openging, zag Mary de gestalte van Mark in het donker van de hal; hij brandde daar zoals zijn kaars in de kapel. Ze bewoog groetend haar hand.

Maar weldra dacht ze er niet meer aan te groeten, de pijnen joegen haar op zodat ze er ademloos van werd en met open mond lag te hijgen. Een wedloop met de pijn... als ze maar een streepje voor kon blijven, net een streepje, om niet te hoeven ondergaan. De vliegen werden dronken van de geur van bloed en gonsden rond met dikke stemmen. Agamemnoon zond Katina om een dweil te halen om het bloed op te vegen. Hij zag er ongelukkig uit, Agamemnoon. Zijn schaduw was angstaanjagend, maar hijzelf was blank met onbehaarde mollige borst - je kon zien dat hij een kind geweest was, een klein kind met vleesplooitjes in de gewrichten van armen en benen. Maar nu moest hij zich een man betonen, daarom fronste hij zijn borstelige wenkbrauwen naar Katina, die op haar knieën lag om het bloed op te dweilen, haar geweldige stem verstomd in haar borst.

‘Zoveel bloed...’ fluisterde Mary, ‘zoveel bloed...’ En terwijl ze het zei, was het of zij even in slaap viel.

Toen ze weer opkeek, zag ze het gezicht van Karansakis boven zich, gelig maanrond gezicht dat scheen te

dromen, de zinnelijke lippen proevend geopend. Hij scheen haar niet te zien als een mens met ogen waarmee ze hem aanzag. Hij hield haar pols vast en telde haar hartslagen, zijn saterogen half verborgen onder de lome leden. Wie was het die daar stond. Zij was aan hem overgeleverd. Wie was het? Janus met de twee koppen, leven de ene kop, dood de andere... Opeens trof zijn blik de hare, hij liet haar pols los en wendde zich af.

‘Er is niks aan de hand,’ zei zijn mompelige ironische stem. ‘Je wilt toch je kind krijgen, niet?’

Katina moest nu bij haar hoofd komen staan om een in azijn gedrenkte lap onder haar neus te houden.

‘Snuif diep,’ zei Karansakis. ‘Je moet bij bewustzijn blijven. Anders kan je niet meewerken.’ Hij wandelde terug naar de andere kant van haar lichaam.

Katina's vogelklauwtjes zag ze nu van heel nabij, de zwartgerande nagels en het dunne vel, strakgespannen als een trommelvlies, vreemd, oude vrouwen hadden toch ruim vel, rimpelig... Toen deden ze dingen met haar die haar deden schreeuwen, Katina drukte de azijnlap tegen haar mond alsof ze die schreeuw smoren wilde tot elke prijs, het scherpe vocht liep haar keel binnen. Hoestend, badend in zweet, zette ze haar nagels in Katina's vlees, vechtend voor haar leven.

Plotseling voelde ze iets wegglijden uit haar lichaam en zag Karansakis zijn handen strekken. Eindeloos duurde het en zij wachtte op een geluid, terwijl alles in haar scheen stil te staan, stil als een klok die zijn laatste tik heeft weggetikt. Geen geluid. Dood, zei de Januskop, dood, dood.

Karansakis hield iets tussen zijn handen. ‘It's allright,’ mompelde hij nog, de deur doorgaand, die Katina voor hem openhield. Toen bleef ze alleen met Agamemnoon die zenuwachtig glimlachte met tranen wellend in zijn porceleinen ogen.

Even plotseling als de meltémia was opgestoken, viel hij stil. In de huizen gingen weer luiken open en er verschenen gezichten die opgeheven werden in de stille lucht - de vreemde fluittoon van de wind werd niet meer gehoord.

Het was zondag en de klokken luidden, een sneeuwval van bronzen tonen over het havenplaatsje dat in de windstilte witter was dan ooit. Mary lag er naar te luisteren, de klanken reikten haar de beelden aan en zij wist hoe nu de kleine jongens aan de klokketouwen hingen en hoe de klokken langzaam kantelden rond hun as. Sommige klokketorens stonden los van de kerkjes en waren zo plat als knipsels uit een prentenboek. In de smalle steeg onder haar raam, hoorde zij de voeten komen, responderend op het klokgelui. Mark bleef lang weg. Ze vroeg zich af of veel mensen naar hem gekeken zouden hebben, terwijl hij daar liep naast de oude Griek die een schop droeg over zijn schouder - kleiner begrafenisstoet was nauwelijks denkbaar. Dat het nu juist zondagochtend moest zijn met zoveel mensen op weg naar de kerk.... ze zag hem lopen door hagen van mensen met de dode vrucht van hun dromen. Ze had hem wel onzichtbaar willen maken voor hun blikken. Maar misschien wist niemand er nog van, misschien kwamen zij wel niemand

tegen dan een oude vrouw die een kruis sloeg. Maar opeens met een schok dacht ze aan de zigeunerkinderen. Die hadden geen woorden, geen zekerheden nodig om de dood te speuren, zij zouden naderbij komen als haaien naar een aas, volgend in het spoor. Ze rilde en klemde haar kaken opeen. Waarom moest zij aan haaien denken? Misschien zou de oude Griek, die met Mark was meegegaan, zijn schop heffen om hen weg te jagen. Maar zo geluidloos, zo vlug bewogen zij zich, hun ogen zagen wat niemand zag... Snel, maak snel de kuil dicht voor zij het zien...

Ze schrok wakker uit een slaapschicht met zweet in haar handpalmen. Ze luisterde, maar het was stil, het klokgelui was opgehouden. Alleen een dof gemompel klonk uit het binnenste van het hospitaal. Was het de zieke man die rechtop in bed, de handen gevouwen, het hoofd geknikt op de schapenwollen borst, hardop zat te bidden? Er liepen geen voeten meer beneden in de steeg. De melk prikte in haar zware borsten en maakte haar pyamajasje nat en kleverig. Mark bleef lang weg.

Nu stond de pope voor het altaar, met zijn grijze haarknotje wiebelend in zijn nek - een enkele maal gebeurde het wel dat zijn haar losviel in een dun grijs paardestaartje, dat merkte hij dan zelf niet. En de oude vrouwen lagen nu met hun voorhoofd tegen de grond, de armen naar voren gestrekt, zo plat ter aarde als vertreden graan. Achter hen stonden de jongere vrouwen met kinderen op hun arm, zondagswitte wolkjes die met garnalenvingertjes de hals van hun moeder omkneld hielden. En weer daarachter de meis-

jes, wiegende op hun benen als jonge bomen, fluisterend met elkaar. Maar de oude vrouwen legden hun handpalmen op de stenen vloer en neigden zich dieper voorover; de grote stap van God was over hen heen gegaan, zij waren al vertreden. Hoeveel kinderen zouden zij gebaard hebben en hoeveel weer weggebracht of prijsgegeven aan het land aan de overkant van de zee? Zij hadden er verloren aan het leven en aan de dood.

Karansakis ontweek hun ogen. Hij was nuchter en triest, de medicijnman van het eiland, hij die Amerika gezien had.

‘Het is een triest beroep...’ zei hij, ‘het dokterschip.’ Zwaar steunde hij met zijn handen op zijn knieën: ‘Hebben jullie die oude man gezien, in de kamer hier tegenover?’

‘Die oude man die in een boek met plaatjes kijkt?’

‘Hij heeft kanker. Ik denk dat ik hem naar huis laat gaan...’

Ze zwegen.

‘Is het niet vreemd dat Mary nog steeds bloed verliest?’ vroeg Mark en keek Karansakis oplettend aan. ‘Vreemd...?’ zei Karansakis stroef. ‘Vergeet niet dat het een miskraam was, geen gewone bevalling.’

Mark knikte nadenkend met het hoofd.

‘Ze moet veel eten,’ zei Karansakis. ‘Ze moet alles eten wat er op het eiland te vinden is.’

Hij stond op. ‘Vooral lever,’ zei hij nog, zijn log lichaam wendend in de deuropening.

- Alles wat er op het eiland te vinden is. Mark ver-

snelde zijn pas. Daar zaten de oude mannetjes op rieten keukenstoelen naast opgehangen geitenkarkassen; met een krant of een plumeau joegen zij de vliegen weg, onderwijl hun pruim tabak malend en redenerend met andere oude mannetjes die hun keukenstoelen naderbij hadden geschoven. Er was van de geiten niet veel meer over: wat darmen en poten, een grijnzende kop.

‘Over drie dagen wordt er weer geslacht,’ zeiden de vriendelijke mannetjes tegen Mark, en maakten een gebaar van halsafsnijden. ‘Dan is er weer lever.’ Knippend met hun vogelogen keken ze hem na.

Tegen beter weten in liep hij naar het slachthuis dat geïsoleerd aan de linkerkant van de haven lag. Hij was er wel geweest om er te tekenen. Er waren daar altijd kinderen die mochten helpen met het oppompen van de geitenlijven voordat de huid werd losgesneden. Voor de kinderen, die weinig vertier hadden op het eiland, was dat een vermaak; wanneer er bij het pompen keuteltjes uit de endeldarm van de geiten tevoorschijn rolden, gilden ze van het lachen. Maar deze keer klonk er geen gemekker en gejoel van kinderstemmen.

Mark keerde terug. Zijn oog zwierf over de duf uitziende etenswaren in de winkeltjes, over de povere vleesresten - hij voelde zich niet gerust, keek om zich heen of hij iets of iemand betrappen kon, een spottende blik door de kieren van een luik. Sinds de meltémia was opgehouden te waaien, leek het eiland zo stil, zo ondoorgrondelijk. De huizen verborgen hun ogen voor hem.

In de nacht werd hij wakker. Hij moest toch ingeslapen zijn hoewel hij zich voorgenomen had wakker te blijven. Liggend op de grond, zoals ook de Griekse vrouwen naast hun zieken lagen, hoorde of voelde hij - hij wist zelf niet met welk zintuig hij het waarnam - een voortdurend licht sidderen in het bed naast zich.

Ze moest wakker hebben gelegen, want hij voelde onmiddellijk, als de aanraking van een geest, haar hand die naar zijn hoofd tastte. Hij streek een lucifer aan en hield die boven haar gezicht: haar wimpers fladderden, haar gezicht was kletsnat van zweet of van tranen.

‘Ik droomde,’ fluisterde ze, ‘dat het weer geboren moest worden, en het was weer dood.’

Ze moest haar lippen strak over haar tanden trekken om het beven tegen te gaan. De lucifer schroeide zijn vingers, hij blies en het visioen doofde uit in het donker. Een ogenblik kon hij niets zeggen.

‘Ik heb 't koud...’ hoorde hij haar murmelen.

‘Koud,’ herhaalde hij niet begrijpend, proberend zich te herinneren wat dit woord betekende. Hier in dit hete optrekje, waarvan hij de ramen niet durfde openen uit angst voor tocht, leek kou een theoretisch begrip, met zintuigen niet waarneembaar. Maar toen hij haar aanraakte, voelde hij haar kou weerlichten in zijn lijf, zijn eigen zweet werd koud op zijn gezicht.

‘Wacht maar,’ zei hij, opstommelend en lucifers aanstrijkend. ‘Ik vind wel iets voor je. Ik zal een kruik voor je maken.’

Zijn hemd en een handdoek legde hij over haar heen:

‘Ik ben zo terug.’ In het donker had het hospitaal opeens veel meer opstapjes en zijgangetjes dan overdag, overal achter de deuren snurkten slapers, alleen in de kamer van de oude man klonk gekraak of iemand zich omdraaide in bed. Eindelijk kwam hij in het heiligdom van de vrouwen, waar ieder van hen voor hun eigen zieke vlees roosterde of inktvissensoep brouwde; er hing nog een vettige walm. Hij ontstak een petroleumstel en zette een ijzeren pan, waar reeds water in zat, op het vuur. Met zijn handen tastend over de grond, zocht hij naar een wijnfles, er viel iets om, er vloeide een donker stroompje over de vloer, gespannen luisterde hij of niemand wakker was geworden, maar de slapers bleven snurken. Hij schonk de rest van de wijn in een leegstaande pan en wachtte op het heet worden van het water, starend, met zweetdruppels glijdend uit zijn haren over zijn gezicht. - Het was weer dood, hoorde hij haar fluisteren, en zag haar witte lippen beven langs haar tanden. Plotseling leek er op de bodem van de pan iets te bewegen. Zich vooroverbuigend, ontstak hij opnieuw een lucifer en ontdekte in het warm wordende water een zeeschildpadje dat hulpeloos met zijn zwempoten waaierde. Het leek te wuiven, bijna met een soort van gelatenheid alsof het met de tedere wijsheid van traag levende creaturen zijn lot wel aanvaardde levend te worden gekookt. Geschrokken nam hij de pan van het vuur, maar bleef kijken naar dat donkere wuivende vlekje. ‘Morgen word je toch gekookt,’ zei hij. En plotseling overmande hem een verterend gevoel van machteloosheid tegenover dit broze, dit al te

gelatene dat nog wenkte, dat nog wel leven wilde. Uit het donkere hart van het huis kwam een schuifelen nader, een stem riep zacht: ‘Mark, where are you? Mark?’ Het was Karansakis.

‘Ze is dood,’ dacht Mark, ‘ze is dood...’

Licht van een lantaarn verblindde zijn ogen.

‘Wat doe je hier?’ vroeg de stem van Karansakis achter die verblindende straal. Toen legde hij de lantaarn op de tafel zodat zich een ronde schijflicht aan het plafond hechtte.

‘Bent u bij haar geweest?’ vroeg Mark. Met een doffe bons zette zijn hart zich weer in beweging.

‘Ja,’ zei Karansakis langzaam, kijkend in de pan met water. ‘Ik ben bang dat ze een shock heeft.’

‘Een shock? Waarom?’

‘Een inwendige bloeding... Ze zou een bloedtransfusie moeten hebben.’

‘Waarom geeft u die dan niet?’ Onwillekeurig stak Mark zijn arm uit als om Karansakis een ader te laten openen.

‘Poor boy...’ zei Karansakis en lachte zijn klokkend ironische lachje. Hij was groter dan Mark, hoe strijdbaar deze zich ook uitrekte op zijn blote platte voeten.

‘Ik kan haar bloedgroep niet bepalen,’ zei hij met iets sussends in zijn toon. ‘Daar heb ik geen instrumenten voor...’

‘Wat gaat u dan doen?’

Karansakis antwoordde niet direct. Nu pas zag Mark dat hij weer gedronken had, er was weer dat trage zinnelijke in zijn bewegingen, en die heimelijkheid in

zijn blik. In zijn mond zag hij een gouden tand blinken als een derde oog, een begerig oogje, spiedend uit zijn mond en snel weer verborgen achter het lippenvlees.

‘Wat gaat u doen?’ herhaalde hij luider. Hij vertrouwde hem niet, hij vertrouwde het gouden oogje niet.

‘We zullen zien,’ mompelde Karansakis, en zijn pupillen gingen drijven zodat Mark zijn blik niet kon vasthouden. ‘We zullen zien... misschien zal ik haar morgen opereren,’ en hij tuitte proevend zijn lippen. ‘Hier?’ vroeg Mark ongelovig.

Karansakis haalde de schouders op en stak zijn hand in een scheur van zijn sporthemd en krabde zich bedachtzaam de blote borst. Mark keek naar die hand die stil werd onder het hemd. De werkelijkheid vervreemdde van hem, of misschien werd de werkelijkheid juist wezenlijker en openbaarde zij meer van de onzichtbare machten onder haar oppervlak.

- We moeten weg, dacht hij. Mary was al bijna onbewegelijk geworden, een onzichtbare spin spon haar zachtjes in. Hij zag hoe Karansakis zijn voorhoofd rimpelde in dikke plooien. - Weg, dacht hij, naar Athene, met een boot, een helikopter... Hij werd plotseling kalm. Hij keek naar Karansakis en voelde dat hij hem nu kon laten doen wat hij wilde.

- Athene, dacht ze, Athene... Aan dat woord klampte zij zich vast. Ze had Mark beloofd de overkant van de zee te zullen halen, maar ze moest die overkant in de gaten houden, want soms wilde die wegwijken, oplossen.

- Doodbloeden is een zachte dood, had ze wel horen zeggen. Ze hadden gelijk, ze voelde haar lichaam haast niet meer. Eigenlijk had ze niet naar Athene willen gaan. Maar Mark wilde het.

Ook Agamemnoon had geroepen: ‘Athenai! Athenai!’ alsof hij niet de stad, maar de godin bedoelde, die met haar goddelijke wijsheid alles ten goede zou keren. Toen hij haar ten afscheid kuste, hadden zijn tranen haar wangen nat gemaakt. Ook Katina was blij geweest dat ze weggingen, of eigenlijk meer opgelucht dan blij; in vreugdevolle haast was ze voor hen uitgeschuifeld om wijd de deur te openen voor hun aftocht. Ze had haar opluchting niet kunnen verbergen; weg van deze grond, op zee of in Athene, daar mocht ze doodgaan, maar niet hier. Was het een oud bijgeloof? Mochten vreemdelingen niet sterven op deze grond? Wanneer Katina zelf doodging, werd ze meteen een oude zwart gerookte ikoon of een boomwortel in de grond, dat was iets anders. Maar zij hoorde hier niet thuis. Katina had de deur haastig achter hen dichtgedaan.

De voeten van de mannen die haar droegen, ploften zacht door de witte steegjes. Een zonderlinge kleine karavaan vormden ze: Karansakis voorop, onhoorbaar lopend op zijn tennisschoenen, en achter de brancard Mark met een zak vol bolle dingen, een wijnfles, een in kranten gewikkeld blok ijs.

Op eenzelfde tijdstip in de heel vroege ochtend waren ze indertijd gekomen. Niemand zag hen nu weggaan, behalve een zwart moedertje dat op een drempel zat, starend met droge ogen waar de slaap zich ver

van hield. Ze keek naar hen, maar maakte geen geluid alsof ze hen slechts zag temidden van de schimmen in haar verbeelding. De witte huizen kantelden door de lucht voorbij, luiken, bloempotten in vensterbanken, en daarachter de hemel met een verblekende ster. Zoals op die eerste ochtend was het eiland buiten elke beschrijving wit en stil. Het leek of de meltémia nooit gewaaid had. Zouden de zigeunerkinderen teruggegaan zijn naar de heuvels?

Ze ademde diep, een wonderlijke geëxalteerdheid maakte zich van haar meester alsof ze nooit tevoren wind en lucht aan haar gezicht gevoeld had. Mark echter met iets wantrouwigs in zijn ogen, trok de paardendeken dicht om haar hals.

Ze kwamen bij de haven waar een enkele visser bezig was in zijn schuit, stemmen die nog tot de nacht behoorden, mompelden iets tegen elkaar. De dragers zetten haar neer op de kade tussen tenen manden met karpuzi's, twee oude leerachtige voeten kwamen bij haar staan, wandelden toen weer weg, grijs bestofte schildpadden, en verdwenen tussen de manden.

‘Doe je ogen dicht,’ hoorde ze de stem van Karansakis boven zich. ‘Je moet je krachten sparen.’

Bij haar neerhurkend, gaf hij haar iets scherps te drinken uit een flacon, maar zijn behaarde hand trilde zodat er druppels langs haar kin vielen, zijn gezicht stond zwaarmoedig onbewogen. Mark, die even naar de wallekant gegaan was, kwam weer terug.

‘We gaan weg,’ zei hij. ‘Ben je klaar?’

Met een blik haast streng van innerlijke gespannenheid, keek hij naar haar, alles buiten hen beiden

scheen hij uit te schakelen, zijn wil vloog lijnrecht naar Athene. Ze knikte en sloot haar ogen. Haar hoofd, los van haar lichaam, was helder en zeepbelachtig. Nu gingen ze over de zee. Had ze gedroomd dat ze over de zee geroeid zou worden met haar kind? Maar het kind bleef achter, De brancard werd in een roeiboot getild en Mark sloeg de deken over haar gezicht omdat de bries uit zee fris was. Nu kon ze alleen nog maar horen: de stemmen van de roeiers die elkaar iets toeriepen, het haastig geklok van kleine golven die onder de bodem van de boot door liepen. De roeiriemen pletsten rythmisch en de mannen hijgden. Zo werden ze naar het schip geroeid dat buiten de havenpieren voor anker lag. En het eiland liet hen gaan, het liet hen los... Reeds konden ze het driftig stampen van de grote machines horen. Het schip zou naar het westen varen en het eiland zou achter de horizon verdwijnen.

IV

‘You come from very far,’ zei een stem. En zij knikte met haar hoofd dat ze van ver gekomen was, ze noemde de naam van het eiland. Een oude man stond aan haar bed, gekleed in een witte doktersjas, en achter hem waren meer witte gestalten zichtbaar, roerloos staande in de deuropening. Zij spraken niet, bewogen niet zolang de oude man sprak. Hij praatte tegen haar alleen. Hij leek op een Hindoe, die veel dingen van hemel en aarde doorpeild heeft en wiens gezicht een bijna onbewogen raadselachtige mildheid heeft verkregen. Een lichte schok ging door haar heen - waar, in welk openbarend dromen had zij dit gezicht meer gezien?

Hij bukte zich en raakte haar wang aan met de rug van zijn broze oudemannevingers: ‘You know where you have been? You have been at the other side...’

Ze keek in zijn lichte ogen en opeens werd het eiland waar ze geweest was heimelijk en hard als de dood.

‘You know what I mean?’ zei de oude man.

‘Yes I know,’ stamelde ze, ‘I know I almost...’ Ze maakte een fladderend gebaar met haar hand. Een blos steeg haar naar het gezicht, een verterend gevoel dat op heimwee en schaamte leek, maar toch iets anders was, iets onbenaambaars, bracht de tranen naar haar ogen. Hij had haar hand gegrepen en hield die tussen zijn droge palmen.

‘But you have come back,’ zei hij. ‘You are going to live... all is well.’ Hij legde haar hand terug op het laken, ze voelde zich losgelaten; het was een vreemd droef en plechtig ogenblik.

Er moest zoveel gebeuren voor zij weer kon gaan leven. Ze was niet meer op het eiland, maar evenmin was ze al in de wereld. De wereld maakte haar moe, de geuren, de geluiden, de zieke en zwangere vrouwen die in peignoirs door de marmeren gangen wandelden, het geschreeuw van pasgeboren zuigelingen. Heel deze grote fabriek van leven, een gonzende bijenkorf, waar de levenden in en uitgingen en waar de dode coconnen uit werden weggedragen, onopvallend, rumoerde zachtjes om haar heen. De deur van haar kamer ging open en gezichten keken nieuwsgierig naar binnen. ‘Gaat het goed?’ vroegen ze, ‘heel goed? - kalá, poli kalá?’...

Ze wilde nog niet tot de levenden behoren, ze wilde zo maar liggen, uitgerangeerd, op een zijspoor gereden. Maar ze lieten haar niet met rust, ze staken naalden in haar lijf, hingen kolven met bloedplasma boven haar hoofd en lieten dat rode levende bloed uit de aderen van een onbekende in haar aderen overgaan. Een dikke griekse kokkin verscheen aan haar bed en gebaarde met een hand als een kolenschop naar eigen mond, hapgeluidjes makend. Ze moest eten. Sterk moest ze worden; de zusters balden hun vuisten en lieten hun biceps opzwellen om te laten zien hoe sterk ze moest worden. Alleen 's nachts was het stil. Dan circuleerden er geen pantoffelhakjes meer door de gangen, geen witte treintjes van artsen en verpleegsters. Dan was ze alleen met het nachtlicht dat door de dunne mist van haar slaap dreef. En met Stavroela.

Want als een poes die hier en daar is zonder spoor

achter te laten, wandelde Stavroela door de nacht. Door op de knop van een bel te drukken kon men haar laten verschijnen, maar ze hield niet van dergelijke maatregelen en kwam liever op een door haar zelf gekozen tijdstip. Zij kwam bij het bed staan en zong eerst haar beleefdheidszangetje: ‘Ti kánete? Hoe gaat het met je? Kalá? Goed?’ Dan lachte ze en kneep Mary tamelijk venijning in haar arm, wat als lief kozing bedoeld was. De donzige zwarte haartjes klommen langs haar armen omhoog en steeds was er die indruk van een bedwongen wildheid, van iets barbaars en ongetemds dat binnen het gesteven katoen gevangen werd gehouden. Deze indruk werd versterkt door haar voortdurend rondkijken alsof ze iets zocht, begeerte naar iets deed haar zwarte ogen blinken. Ze boog zich over het nachttafeltje en bevingerde de voorwerpen, pakte een waaier om Mary koelte toe te wuiven, maar nooit duurde het lang of ze veranderde van waairichting en verkoelde zichzelf.

‘Donnez-moi!’ zei ze, want ze was trots op de kennis van enkele franse woorden. De waaier was begerenswaard, maar ook een doosje, een eau-de-colognefles ontketenden een dwingelig en uitdagend: ‘Donnezmoi’. De één of andere leegte, een tekort moest worden opgevuld met kleine blinkende dingen, haar schortzak en haar ziel moesten worden volgemaakt.

De nacht was lang en daarin lag zij met een lang lichaam, uitgeloogd door de dorst. Haar kamer leek vol watten gepakt en daar doorheen moest ze de lucht zuigen met grote inspanning. De watten kwamen ook

in haar borst terecht. Soms werd er in het donker een stemmetje wakker, een muggestemmetje, zeurig zingend ergens buiten het raam, het kroop haar oren binnen en vermenigvuldigde zich en zwol aan tot een kwakend flakkerend geluid als van kikkers die hun koppen boven een moeras uitsteken. De wereld sliep niet, al was het nacht, de wereld was heet en driftig, broeis van asfaltgeuren en benzinedampen, stank van rottenis. In de donkere hitte voelde ze de stad overeind staan. Altijd had ze 's nachts geslapen, nu lag ze wakker en voelde die grote aanwezigheid, onzichtbaar murmelend, schuifelend, zwetend. Ze lag plat, niet in staat zich op haar zij te draaien, zweetdruppels gleden langs haar slapen en het kussen plakte aan haar nek. Ze wilde schreeuwen omdat haar borstkas te klein was en de lucht te dik, maar het zou niet helpen. En ze begon weer te wachten tot Stavroela zou komen of de dag zou aanbreken. Stavroela was het enig bekende, wezenlijke. Zodra zij binnentrad, kromp de nacht iets terug. Mary drukte op de bel en plotseling, alsof zij zich stil had gehouden achter de deur, kwam Stavroela de kamer binnenvallen.

‘Stavroela, koud water alsjeblieft.’

Stavroela kende de nacht en alle gangen en zalen van het ziekenhuis, je hoefde haar niets wijs te maken.

‘Stavroela, ik heb pijn.’

Stavroela wierp haar hoofd op als een paard.

‘Veel koud water, veel pijn,’ luidde haar conclusie, terwijl ze het waterglas op het nachttafeltje plantte.

‘Koud water, koud water alsjeblieft!’ deed ze Mary na met een spotvogelstem, haar handen op haar heupen

als een zwartig kind van de straat. ‘Mary, koud water!’

De deur sloot en ze was verdwenen. Nog even duurde het, alsof de nacht niet zeker was of ze terug zou komen, maar dan was er weer die verstikkende donkere aanwezigheid die op dikke voeten het kamertje binnensloop. Mary lag stil en hoorde de stemmetjes weer zeuren en kwaken buiten het raam; het waren de pasgeborenen die altijd in koor begonnen te schreeuwen wanneer één van hen begon. Dagelijks kwamen er nieuwe bij, de zwangere vrouwen werden als renpaarden afgestapt door de lange gangen en soms kon men ze horen kermen of hijgend gillen. Niemand sloeg er enige acht op. Overdag hoorde men de zuigelingen nooit, vermoedelijk omdat de dag vol was van andere geluiden, maar's nachts lieten zij zich niet overstemmen. Hun geschreeuw had iets opdringerigs, iets onbeschaamds, alsof het hun volste recht was om te leven en iedereen te overtuigen van hun bestaan. Haar eigen kind had nooit een geluid gegeven, het was te klein, te stil geweest om te kunnen leven. Ze had het gevoel alsof ze het moest verdedigen, alsof ze voor hem op de bres moest staan tegenover de brutale vitaliteit van deze schepseltjes die de nacht vulden met hun geschreeuw. En plotseling was het haar of een ganse horde van trillerige zuigelingen uit alle ramen naar buiten zwermden als een dichte wolk sprinkhanen; ze zweefden haar kamer binnen, de tandeloze mondjes opengesperd, de hoofdjes driftig rood, de tongetjes trillend. De lucht was als lauwwarm babyvlees tegen haar huid.

- Zoveel, zoveel... dacht ze niet begrijpend. Duizenden, millioenen. En duizenden vrouwen met langzame schommelende tred, kruiken vol leven. Voor haar was het voorbij. Ze was er bijna blij om. Zij en haar kind stonden terzijde en hadden geen deel aan het universele baringsproces. Dit verbond hen op wonderlijke wijze, bijna alsof zij het kind nog in haar lichaam droeg.

Ze probeerde haar been op te tillen uit het klamme laken, maar het was te zwaar, wel kon ze haar knieën optrekken zonder dat het haar te veel pijn deed.

- Hoe zou het zijn als het koud was? dacht ze en probeerde zich de kou van de winter te herinneren, maar geen enkele sensatie deelde zich aan haar lichaam mee. Toch kon ze, met enige inspanning, de wolken zien, de grauwe zware die op hun buik over de weilanden schoven. - Regen... dacht ze en haar ogen vulden zich met tranen door een snel verterend ziekelijk verlangen. Regen leek opeens de enig mogelijke verlossende troost. Ze tastte naast zich op het nachttafeltje, nam het eau-de-cologneflesje in haar hand en bevochtigde zich het voorhoofd. Ze werd kalmer. Met haar gedachten kon ze ontkomen en gaan waarheen ze wilde. Haar ogen sluitend, snuivend aan de eau-de-cologneflesje, zag ze de regen langs het raam van het huis waarin ze gewoond hadden, de regen in de grauwe straat waarvan het wegdek glimmend werd evenals de autodaken en de uitgespannen paraplu's. Wanneer men de gordijnen dichtschoof hoorde men nog een mild ruisen, een tikkelen tegen het glas. Niets maakte je bestaan zo veilig als regen buiten het raam.

Nu weer zag ze dik groen water voor zich dat traag stroomde en langzaam van kleur veranderde, melkachtig werd. Ook de geur herinnerde zij zich, de vreemde gistende geur boven dat ondoorzichtige Water dat veel verborgen hield. Was zij toen een kind geweest? Er was een roeiboot, dat wist ze nog, en die gleed langs broze gekoepelde tuinhuizen en langs inhammen waarin het water opeens verdween tussen dicht gebladerte zodat je je afvroeg wat het water daar deed en waar het naar toe ging... Eerst vielen de regendruppels schuchter, hier één en daar één, met een klein vragend geluid. Maar weldra begon het heviger te regenen, de druppels kusten hun eigen spiegelbeeld, gretig smakkend, en toen ze gekust hadden, werden ze nog wilder, dansten en sprongen omhoog van het melkachtige watervlak. Het begon te ruisen, de regen maakte een tent voor haar om in te zitten en het grote geruis maakte dat alles eeuwig scheen te zullen duren. Er werd geruist, er werd geregend. Alles begon te slikken en te klokken, de wereld dronk met ontelbare groene mondjes...

De deur klikte en er was iemand in de kamer gekomen. ‘Stavroela?’ vroeg ze, proberend de schim bij de deur te herkennen. Even nog hield de schim zich stil, grinnikte toen en schoof naderbij.

‘Slapen,’ zei de stem van Stavroela verwijtend. ‘Mary koud water, slapen!’

‘Warm,’ zei Mary.

‘Niet warm,’ antwoordde Stavroela, met haar hand op het nachttafeltje scharrelend zodat er iets omviel. Het licht knipte aan en Stavroela veegde met haar schort-

punt het water weg dat uit het omgevallen glas gestort was.

‘In mijn land,’ zei Mary, ‘veel, veel regen...’

Stavroela hield haar hoofd wat scheef, trachtend zich een voorstelling van veel regen te maken, onderwijl haar schortpunt uitwringend.

‘Weinig zon!’ zei Mary met triomf in haar stem.

‘Is jouw land mooi?’

Mary overwoog deze vraag en zo bedreven waren zij in het ontcijferen van elkaars mimiek dat Stavroela concludeerde: ‘Comme ci comme ça...’

‘Etsi ketsi,’ zei Mary die zich de griekse uitdrukking herinnerde.

Comme ci comme ça. En ze leerden elkaar woorden. -

‘Vrochi.’

‘Regen.’

‘Nero.’

‘Water.’

‘Water,’ zei Stavroela, lachend om de onbegrijpelijke klanken.

Mary sloot haar ogen. Ze zag de regen op de straten van de stad, ze zag de ijscoman zoetjes voortpeddelen door de regen.

Stavroela, verbaasd, boog zich voorover om die glimlach te zien, waarvan zij het geheim niet kende. Er werd haar iets onthouden, ze maakte een ongeduldig grijpgebaar in de lucht en een vleug donkere onrust schoof over haar gezicht dat onder de zware wenkbrauwen zo snel kon versomberen. Zo zat ze een ogenblik als iemand die zijn eigen somberheid niet begrijpt. Toen hief ze het hoofd en wierp

een snelle blik op de dingen die binnen haar bereik waren.

‘Donnez-moi,’ zei ze op verwende toon. Mary opende haar ogen en hun vingertoppen raakten elkaar toen ze beiden naar het voorwerp grepen dat Stavroela's begeerte scheen te hebben opgewekt. Hun ogen glinsterden even.

‘Donnez-moi,’ herhaalde Stavroela.

‘Ochi,’ zei Mary, het griekse gebaar van weigering makend, de kin opgeheven, de ogen half geloken - een edel gebaar, een gebaar van heersers; een cultuur was verdwenen, maar dit gebaar was gebleven. ‘Het is een mascotte.’

Ze keek naar het ding in haar hand: een oud bruin aapje dat kaal werd rond zijn middel omdat het daar altijd werd vastgepakt.

‘Mascotte,’ herhaalde ze. Maar dat woord begreep Stavroela niet. ‘Brengt geluk, bonheur, fortuna...’ ze keek naar de slim glinsterende kraaltjes in het apegezicht. ‘Fortuna...’ Hoewel, zoveel geluk had hij haar deze keer niet gebracht.

Stavroela strekte haar hand uit, Mary rook haar scherpe lijfsgeur die echter niet onaangenaam was, maar deed denken aan de geur van gevangen dieren in dierentuinen.

‘Hij is heel oud,’ zei Mary, ‘twintig jaar oud...’

Het leek absurd, twintig jaar, een mensenleeftijd zonder groei of verandering. Of toch wel verandering...? Toen zij een kind geweest was, had het aapje leven bezeten, maar geleidelijk was het kleiner, levenlozer geworden.

‘Ik was nog klein,’ zei ze en stak haar hand buiten het bed om de hoogte van een kind aan te duiden. ‘Ik... zo klein. Hij en ik zijn vrienden, twintig jaar.’

Kijkend naar het aapje dat op het laken zat, herinnerde zij zich vaag iets van wakker worden in een kinderbed, de dekens weggetrapt en het aapje ergens, lachend, of bekneld of met zijn gatje omhoog, maar altijd ergens in het bed zodat haar geen kwaad kon overkomen.

‘Donnez-moi,’ zei Stavroela, en op hetzelfde ogenblik had zij de mascotte weggegrist. Ze danste er mee door de kamer en bleef in de deuropening staan om het aapje te laten buigen met opgeheven handjes.

‘Adio, adio, Mary!’ zong ze en liet het aapje nog een keer rond de deurpost kijken, terwijl zij zelf al onzichtbaar was. Toen bleef de deuropening leeg, het minuscule bruine lachende gezichtje verscheen niet meer. Lichte voetstappen verwijderden zich, alles werd stil. Mary begon te wachten en sloot haar ogen om de melkblauwe nachtlamp niet te hoeven zien. Ze hoopte dat Stavroela terug zou komen om het licht uit te doen, want ze was moe en zou willen slapen, maar haar bewustzijn bleef vastgeprikt aan de witte naald van het licht. De zuigelingen schreeuwden nog, hun gelederen schenen echter gedund en hun geluid klonk vermoeider, misschien waren het er nog slechts vier of vijf die huilden. Men kon nu de stemmetjes duidelijk van elkaar onderscheiden. En plotseling waren ze er, de kleine mensjes, zich losmakend uit de rode trillende massa om ieder afzonderlijk zijn eigen deun te zingen; een pluk nesthaar, een navel-

bandje, bloedklop in de fontanel, en al een eigen karakter. Daar had je de fijne klagelijke toon van de pasgeboren coquette, het kleine meisje dat haar voetjes gracieus neer zou zetten, kijkend van uit haar ooghoeken hoe de wereld op haar reageerde. En het mineurtoontje van het miskende jongetje dat zijn vriendjes zou knijpen onder de tafel, en de bulkende stuwende schreeuw van de krachtmens die niet bang zou zijn z'n vuisten te gebruiken en die de meisjes zou kietelen tot ze ademloos werden. Allen waren ze reeds aanwezig ten voeten uit. Snel zouden ze opgroeien, onvoorstelbaar snel. Eén ogenblik zouden ze misschien menen dat de zon voor hen opging, maar dan zouden ze vergeten en zich haasten om in de straten te circuleren, of zingend in colonnes te marcheren, om hun brood te kopen en hun kinderen te verwekken.

En zij lag hier. Ze kon zich niet voorstellen dat ze ooit weer op straat zou lopen, alleen al het luisteren naar de omfloerste geluiden van de stad, naar het zacht geronk van motoren, het gejank van een hond in de verte, vervulde haar met weerzin.

- Het licht moet uit, dacht ze. Ik wil slapen, slapen. De zuigelingen waren nu bijna stil, nog slechts één stemmetje zeurde als een mug rond haar hoofd, zweet liep langs haar benen.

Opeens schrok ze. Had ze toch geslapen? Het was of ze iemand had horen lachen. Haar hoofd wendend, keek ze naar de deur die nog steeds openstond naar de lege gang. En plotseling, terwijl ze dit deed, voelde ze iets verschuiven, iets warms en kriebeligs tegen

haar hals. Ze greep naar haar keel en voelde het aapje dat met beide armpjes uitgespreid tegen haar aan lag. Stavroela moest in de kamer zijn geweest, terwijl ze sliep. Ze luisterde scherp toe, maar hoorde geen geluid.

‘Stavroela!’ riep ze.

Niemand antwoordde. Het aapje lachte met zijn tandeloze bekje. Ze staarde er naar en toen zag ze, alsof er iets verschoof in haar hersenen, wat het in werkelijkheid was: een caricatuur van haar kind, verschrompeld, verschrikkelijk, met een olijke oudemannetjes triomf in zijn oogjes. Het strekte de armpjes naar haar uit, het was nog warm van haar lichaam.

‘Stavroela!’ riep ze. ‘Stavroela!’

Haar stem droeg niet ver, werd in de watten gesmoord. Nog steeds hield ze het aapje in haar hand, het bleef zijn tandeloze lachje lachen met een slimme hilariteit, de handjes naar haar opgeheven. Twintig jaar was het oud. Iets levenloos dat zo oud kon worden. Zo pralerig levenloos oud. Iets monsterachtige. - Fortuna, dacht ze, fortuna... Ze opende haar hand en liet het aapje buiten het bed vallen. Met een lichte bons kwam het neer op de stenen vloer.

De ene nacht was gelijk aan de andere, ze werden slechts door de dagen onderbroken. Stavroela kwam nu vaker aan haar bed zitten. Soms was zij er opeens, zonder dat Mary haar had zien binnenkomen, zittend in het donker, alsof zij het prettig vond in de aanwezigheid te zijn van iets ademende, levende. Zijzelf niets dan een schim in het vage schijnsel dat van de maan of

van een verlicht raam in de gevel aan de overkant, naar binnenviel. Wat wisten ze van elkaar dan de enkele gestamelde gegevens die ze over de barrière van de taal van elkaar hadden meegedeeld? Toch zaten ze bijéén in een intimiteit die tot de nacht behoorde.

‘Waar ben jij geboren?’

‘Amsterdam.’

‘Ik in Ioánnina.’

Amsterdam, Ioánnina, zij kwamen tot bloei in het donker, zweefden tussen hen in, en ze konden er binnen wandelen, de één wees de ander de weg: grachten, bruggen, klokken, oude huizen. Of: bergen, een meer, een eilandje in het meer. Dikwijls verstonden ze elkaar niet, dat maakte geen verschil. Of Mary sliep in, door Stavroela's aanwezigheid gekalmeerd en slaperig geworden. Maar een licht knisteren kon haar dan weer wakker maken en ze ried Stavroela's hand in de doos met chocolaadjes op haar nachttafeltje. Zich houdend of ze sliep, luisterde ze geamuseerd om plotseling met gezucht en gerek van ledematen te doen of ze ontwaakte. Dan zag ze de schuldige schim verschrikt oprijzen en wegfladderen.

Weer begon ze dan tee wachten op de slaap, op Stavroela's terugkeer. Dan hoorde ze de zuigelingen weer schreeuwen. Mark was teruggegaan naar het eiland om hun bezittingen in te pakken en te verzenden, en het scheen haar toe of hij ver weg was, in een andere dimensie van de tijd. Dat maakte haar onrustig. Het eiland in haar herinnering was te ver buiten de werkelijkheid gedreven. Ze wachtte op een brief van hem, maar misschien zou hij wel eerder terugzijn

dan zijn brief, had hij haar gezegd. In de tussentijd echter bleef zij zonder taal of teken.

Ze sloot haar ogen en zag hem lopen langs de kade zoals ze hem vroeger had zien lopen. De mensen zouden op de drempels van hun huizen treden om hem te begroeten en nieuwsgierig na te ogen. - Gaat het goed? zouden ze vragen, goed, heel goed...? Dat eeuwige wezenloze zangetje, opgewekt tinkelend door het ruisen van de zee. En de bark zou nog aan de kade liggen, dezelfde die hij zo vaak geschilderd had, en nog steeds zouden de golven een fijn bewegend net van zonnevlekken kaatsen op haar houten huid. Mark zou naar haar kijken, naar die oude Cleopatra van de zee, die hem zo lang betoverd had gehouden. Maar alles was nu veranderd.

Hij zou de sleutel in het slot steken, waarachter bedompt en levenloos, met een vage geur van ontbinding het huis lag. Openliggende bedden, beschimmelde etensresten, voorwerpen en kleren die rondlagen, alles had het ogenblik gefixeerd, waarop ze het haastig hadden verlaten. Maar in die fixatie was verwording opgetreden. Hij zou de koffers tevoorschijn halen en het stof wegblazen. Ze zag hem bewegen als een schim in de schim van het huis. En toen met een schok wist ze dat hij de kleine witte hemdjes zou vinden. Haar hart kromp ineen. Om de haast verwonderde gepijnigde blik waarmee hij naar de kleertjes kijken zou. Misschien zou hij zich beraden of hij haar de aanblik van deze kleine tederheden moest besparen; toch wist ze dat hij geen afstand zou willen doen van iets dat tot hun leven had behoord...

‘Stavroela, mijn baby...’

Ze legde haar hand op haar platte buik: ‘Geen baby... niets...’ Het besef vlijmde door haar heen. Niets. Steeds was het geweest of het kind nog op onnaspeurlijke wijze met haar verbonden was gebleven. Het was alsof ze uitstel had gehad, maar nu aan de grens van een leegte raakte, die ze nog niet kon overzien. Zij ging weer leven en haar kind was dood, verder en verder zouden ze van elkaar afdrijven, zelfs haar lichaam zou vergeten hoe het binnen in haar had geleefd.

In de duisternis was Stavroela's gezicht een lichte vlek, hoewel minder licht dan haar schort, en door de zwarte wenkbrauwen doorkruist. Ze knipte met haar vingers. ‘Een andere baby,’ zei ze.

Zag zij ze hier niet in serie's, grote en kleine, mannetjes en vrouwtjes, naakt trappelend in de witte bedjes? Met nonchalante gulheid bood ze er Mary één aan: andere baby...

Mary wendde haar hoofd af, en omdat ze nu niets meer zei, begon Stavroela met haar stoel te wippen en zacht te zingen. Ze had een schorre stem.

‘Hallo,’ zei ze tenslotte en pakte Mary's hand - het was de eerste keer dat zij zoiets deed - en bewoog die hand even heen en weer. ‘Als jij...’ zei ze, toen Mary haar hoofd naar haar had toegedraaid, ‘in Holland bent... brief schrijven aan Stavroela?’

‘Ja,’ zei Mary zonder er bij te denken, om van haar af te zijn.

Stavroela echter, vasthoudend persoontje als zij was,

zei nogmaals toen het ochtend was geworden: ‘Als jij in Holland bent, brief schrijven aan Stavroela?’

Nu glimlachte Mary. Stavroela donnez-moi wilde een prentje hebben van een vreemde stad, met een vreemde postzegel erop om iedereen te kunnen tonen. Maar toen ze naar haar keek, zag ze een donkere zachte intensiteit in haar blik, die niet alleen een prentje gold, maar een groet, een wuiven uit een ver land: dag Stavroela...

‘Ja,’ zei ze, ‘een brief aan Stavroela.’

Nu was Stavroela bevredigd, de zekerheid omtrent de brief scheen haar rust te geven. Ze vulde een waskom en ging naast het bed zitten, terwijl Mary haar handen in het water legde, hopende dat de kom niet dadelijk weer zou worden weggenomen. Maar deze keer maakte Stavroela geen haast. Bijna dromerig nam zij een schaartje van het tafeltje en liet dat heen en weer slingeren tussen haar vingers. Achter het raam stond het bleke licht van de heel vroege ochtend, hanenstemmen weeklaagden over de nog niet ontwaakte stad.

‘In Holland,’ vroeg Stavroela, ‘zijn je papa en mama?’

‘Ja,’ zei Mary, haar gezicht glinsterend van het water.

‘Als ik sterk ben, naar Holland met een vliegtuig. Papa en mama... ah...’ en ze maakte het gebaar van een omhelzing. Stavroela nam dit in zich op en haar blik verdonkerde zich.

‘Fotografía van papa en mama...’ vroeg ze met iets veeleisende in haar toon. Even duurde het voor Mary met haastig gedroogde handen een kiekje te voorschijn had getrokken.

Stavroela keek er naar en zag twee ietwat schimmige figuurtjes staan, bij een brugleuning. Het tengere vrouwtje had een hoed op met iets onduidelijks, een strik of gazen bloemen, wuivend boven haar hoofd, maar verder had zij een gewoon sober mantelpakje aan. Haar ogen waren indringend opgeslagen en haar mond glimlachte, maar omdat de foto enigszins bewogen was, leek het of haar mondhoeken beefden. De heer naast haar bezat meer soliditeit, ook hij glimlachte, maar olijker. Hij hield zijn handschoenen trouwhartig in de hand. Daar stonden ze bij de brug en wachtten op de terugkeer van hun dochter.

Zonder iets te zeggen gaf Stavroela het kiekje terug, en nu keek Mary er naar, hoewel ze het natuurlijk goed kende.

'Mama is mooi,' zei ze. 'Ogen, zo blauw...' en ze wees naar de lucht, waarvan een smalle strook zichtbaar was boven de binnenplaats, maar de hemel was nog bleek.

'En Mary, is Mary mooi?' vroeg Stavroela, een valstrik spannend.

'Etsi ketsi.'

'Comme ci comme ça.'

Ze lachten naar elkaar omdat ze elkaar doorzagen. Toen zaten ze weer stil en Mary legde dromend haar hand in het water.

'Ogen, heel blauw...' zei ze. Misschien wist ze zelf niet dat ze het hardop zei. 'Waar zijn papa en mama van Stavroela?'

Tot haar verbazing zag zij het hoofd van Stavroela omhooggaan met dat hooghartige, haast smartelijke

gebaar met de ogen half geloken. ‘Ochi papa, mama.’ Mary hief haar hand uit het water, aan elke vinger hing een druppel. ‘Geen papa en mama?’ vroeg ze aarzelend.

‘Nee,’ zei Stavroela, en er kwam iets hards, kwaadaardigs op haar gezicht.

‘De oorlog,’ zei ze, ‘begrijp je, de oorlog...’

Zij schouderde een denkbeeldig geweer en legde aan. Het leek een kinderspel. De hanen riepen steeds met broze oude stemmen, en het dons glinsterde op Stavroela's bovenlip, het glinsterde daar als iets heimelijke, iets wat niet bedoeld scheen om gezien te worden. Haar ogen keken naar buiten door het raam, naar één punt, maar niemand die door het raam naar buiten keek, zou kunnen zien wat zij zag. Toen haalde zij de trekker van de denkbeeldige haan over en maakte een klikkend geluid met haar tong: tok, tok, tot tweemaal toe.

De reisgezellen

I

Reeds de aanvang van de reis had iets onwezenlijks. Bij het verlaten van de stad had hij zich in de richting vergist en de verkeerde weg genomen, hoewel het niet de eerste keer was dat hij deze route volgde. Zijn stemming was aanzienlijk gedaald toen hij, na een omweg van een half uur, weer belandde op de grote autoweg naar de Italiaanse grens. Het viel nog te bezien of hij deze avond Triëst zou halen, de zon stond al in het zenith. Zeker drie dagen rekende hij naar Saloniki. Een lange weg in die hitte, en niemand om tegen te praten...

In de omgeving van Lugano werd het drukker op de wegen, auto's volgepakt met vacantiegangers stoven als vrolijke meteoren voorbij, sommige was het aan te zien dat zij een lange reis achter de rug hadden, bestoft als zij waren, uitpuilend van mensen en dingen met uitheemse lettertekens op hun nummerbord. De wagens van zijn eigen landgenoten maakten veelal plezierritjes in kalm tempo. Mooie vrouwen met naakte schouders, een arm gracieus uit het portierraam gebogen, lieten zich door het zomerlandschap voeren, terwijl hun minnaars en echtvrienden het stuurwiel manoeuvreerden. Roger herinnerde zich zijn leren pet, die hem het aanzien gaf van een coureur. Hij zette hem op zijn bijna kale rose kruin en passeerde, vol gas gevend, met zijn open rode Ford in snelle vaart de plezierrijders.

Waar twee wegen samenkwamen, moest hij vaart minderen; was dit niet het geval geweest, dan zou hij waarschijnlijk niet gestopt hebben. Nu hield hij stil, deels uit verveling, deels uit nieuwsgierigheid, voor een jongen en een meisje die aan de kant van de weg stonden in de volle zon. Zij zagen er niet uit als serieuze trekkers, eerder als lieden die hun krachten bij het wandelen overschat hadden en nu een lift vroegen naar de eerstvolgende plaats. Zij schoven naast hem op de voorbank, waar voldoende ruimte was voor drie passagiers, en uitten op ingetogen wijze hun dankbaarheid.

Van opzij taxeerde hij hen: een jong stel, studenten waarschijnlijk, hij een lange jongen met een breed intelligent voorhoofd, krullerig kortgeknipt haar en groene ogen onder nauwelijks getekende wenkbrauwen. Zijn kleren zaten losjes aan zijn lijf of ze hem niet pasten. Het meisje kon Roger aanvankelijk niet goed zien omdat zij verder van hem afzat en een zonnehoed droeg met franje van stro, die op en neer bewoog in de wind.

Uit welk land kwamen zij? zo begon het traditionele liftgesprek. Hoelang waren ze al onder weg? Wat was hun einddoel? Met een verontschuldigend lachje zei de jongen dat zij eigenlijk van plan waren naar Griekenland te gaan. Dit verraste Roger, maar hij zei niets. Het zou plezierig zijn om gezelschap te hebben op die lange tocht, ook wel safe wat betreft de douane, nu kon het lijken of hij een toerist was met twee vrienden. En zij spraken voldoende frans om onderweg de conversatie gaande te houden.

Hij stelde korte vragen en luisterde naar hun gebabbel als een vorst die zich amuseren liet, achterovergeleund, de benen wijd gespreid, op deze wijze de helft van de voorbank in beslagnemend, hoewel hij eerder mager was dan gezet. Zij waren Hollanders en beweerden getrouwd te zijn, hij was student klassieke talen, zij beeldhouwster. Vandaar hun pelgrimage naar Griekenland waar zij tempels en kunstschatten wilden gaan zien in verband met hun studie.

‘Ik ga naar Saloniki,’ zei hij als terloops. ‘Als jullie wilt, kun je meerijden.’ Kreten van verbazing klonken er naast hem op, gedempt door ongeloof aan zo'n ongehoord geluk en hij vermoedde, al zag hij dit niet, dat zij elkaar in de armen knepen van verrukking. Toen echter vroeg de jongen met plotselinge bezorgdheid: ‘Gaat u door Italië of door Joegoslavië?’

‘Door Joegoslavië.’

‘Dan kunnen wij niet meegaan, we hebben geen visum. We hadden naar Brindisi willen gaan om van daar over te steken...’

Zijns ondanks voelde hij teleurstelling. Hij wilde hen meehebben, zij moesten tegen hem praten op die stille wegen door het Joegoslavische binnenland.

‘Misschien kunnen jullie een visum krijgen in Milaan of anders in Triëst. We zullen straks even langs het consulaat rijden...’

Er bewogen zich weinig mensen door de straten van Milaan. In de schaduw van platanen tripten als duiven enkele vrouwen met wiegende rokken, de hitte sloeg omhoog van het gloeiende asfalt, waarop een ver-

keersagent als een slaapwandelaar zijn armen hief, en zelfs de ijscomannetjes onder hun kleurige parasols, kwamen ternauwernood overeind wanneer de rode wagen voor hen stilhield en de drie verhitte vreemdelingen in onbegrijpelijk Italiaans de weg vroegen.

Toen ze het consulaat eindelijk gevonden hadden, bleek het gesloten vanwege de siësta, tegen vier uur pas zou het weer open gaan. Roger stelde voor dat zij zouden wachten, hoewel de beide anderen hem bezwoeren toch zijn weg te vervolgen en hen hier achter te laten. Ze gingen een café binnen, Roger voorop met dreunende stap en los langs zijn lijf hangende armen; zijn nylon hemd was op de rug doorweekt, maar om een dergelijk detail scheen hij zich niet te bekommeren. Het meisje daarentegen, voelde zich gehinderd door haar driekwart linnen broek die aan haar benen plakte en de blikken trok van donkere Italianen die als een zwerm mussen waren neergestreken aan de tafeltjes. Er was geen enkele vrouw. ‘Noemt u mij Marjan,’ zei het meisje toen zij tegenover elkaar zaten. ‘Philip,’ voegde de jongen er aan toe. Roger echter noemde zijn voornaam niet zodat zij hem steeds ‘monsieur’ bleven noemen. Eerst nu had hij gelegenheid het meisje goed op te nemen. Zij had haar strohoed afgezet en een verwarde massa rossige haren was daaruit tevoorschijn gesprongen. Haar gezicht was bleek met hier en daar verdwaalde sproeten, en bijna mager, maar toch overtogen door een ondefinieerbaar waas van bloei. Kwam dit door haar mond? Door een zekere zachtheid in haar blik? Om de constante schroeiing in zijn ingewanden te

blussen, dronk Roger het ene glas bier na het andere. En kijkend naar de rode mond van het meisje, die zij haastig had bijgetekend, dacht hij aan die andere mond, lokkend en agressief, aan de ogen daarboven, die hem fixeerden met de koppigheid van opkomende dronkenschap... En dwars door dat beeld heen, zag hij de gezichten van Philip en het meisje bewegen en naar elkaar lachen. Ze vertelden hem een verhaal over een nacht die zij doorgebracht hadden in een tuin aan het meer van Lugano. Omdat het hotel waar zij onderdak vroegen vol was, had de hotelier hen de sleutel gegeven van de tuin en daar hadden zij geslapen in een priëel, zo klein dat hun benen naar buiten staken. Het had geonweerd en zij waren bij nacht gaan zwemmen in het meer... Zij schenen de woorden van elkanders lippen te vangen als in een balspel.

‘Het is tijd,’ zei Roger, ‘het consulaat zal nu wel open zijn.’

‘Mag ik uw bier betalen?’ vroeg Philip. Maar hij weigerde en ze stonden op om te vertrekken.

Daar het consulaat niets voor hen doen kon en hen slechts hoop gaf op een mogelijk visum in Triëst, verlieten zij de stad en volgden de autostrada naar Venetië. Er was nu al een gevoel van samenhorigheid tussen hen ontstaan, zoals zij dicht bijeen op de voorbank zaten met de wind, plukkend aan hun haren en hun gezichten warm getint door de laag hangende zon. Met een snelheid van 120 km per uur vlogen zij langs een erewacht van reclameborden die met hun schreeuwende kleuren de mildheid van het Italiaanse landschap doorsneden.

Roger was goedgeluimd, zijn harde lichtblauwe ogen werden klein en glinsterend, door ontelbare rimpeltjes omkranst. Hij begon voorvallen te vertellen uit het liefdeleven van Napoleon - hij scheen van Napoleon alles af te weten - en keek dan naar hen van uit de hoeken van zijn ogen. De Keizer had eens een juffrouw in zijn kamer laten komen, naakt, wel te verstaan, en had haar een uur laten wachten om haar daarna congé te geven zonder haar te hebben aangeraakt. Wanneer hij grinnikte, brak zijn smalle mond open en vertoonde een gebit dat hem door een grote onregelmatigheid opeens iets ontwapenende gaf.

‘We komen langs Verona en Padua,’ zei Philip die een autokaart op zijn knieën had uitgespreid. ‘En daar moeten we in de verte Mantua zien liggen.’

Marjan klapte in haar handen: ‘Wat wonderlijk om die steden in echtheid te zien, het Padua van Shakespeare! Ik stel het me altijd voor met kantelen en verguldsel. En Venetië... Kunnen we niet in een gondel varen?’ Dit riep ze opeens verlangend en uitdagend, haar rug rechtend tussen de twee mannen in. Dezen voelden dat het haast onvergeeflijk zou zijn haar niet in een gondel te laten varen. Roger keek op zijn horloge. Het was te laat om vanavond nog door te gaan naar Triëst, ze moesten dan maar in Venetië overnachten en in een gondel varen.

Onwerkelijk was Venetië, als een filmdecor dat zich ontrolde naarmate zij verder het Canale Grande opvoeren: zwarte silhouetten, zwart kantwerk tegen de hemel van een zomernacht, loggia's aan het water, verlicht door oude lantaarns, kellners met witte borst,

die champagneglazen vulden - alles scheen zorgvuldig gearrangeerd om dit Venetië in leven te houden als een zeldzame orchidee. Het andere Venetië was nu onzichtbaar, het Venetië waarin karren ratelden wanneer de zon opging, waarin markt werd gehouden en magere katten rondwandelden, waarin geleefd en gewerkt werd.

Ze voeren in een stoombootje - de gondels waren uitzinnig duur gebleken, en nu was het Marjan geweest, die, overleggend, onmiddellijk afstand van haar gondel had gedaan - en keken om zich heen, bekoord en toch met bevreemde argwaan of ze niet geheel konden geloven wat ze zagen.

Roger, rechtop aan de reling, begon al spoedig een gesprek met twee Italiaansen en had van dat ogenblik af niet veel oog meer voor Venetië. Elegant in een spierwit colbertjasje, had hij zich ontpopt tot een man van de wereld, maar ook had hij iets van een kind dat naar een partijtje gaat. Zijn ogen stonden rond, argeloos blauw, en door de zon was zijn hoofd lichtrood gekleurd als van een baby. Marjan en Philip vroegen zich af of hij niet alleen gelaten wenste te worden om zich op zijn eigen manier te vermaken in Venetië. Maar toen de boot aan de steiger meerde, voegde hij zich weer bij hen, en zij slenterden door lege straten, waarin feestverlichting en slingers hingen als decorum van een carnaval dat voorbij was.

‘Waar is de muziek?’ zei Roger rondkijkend. ‘Ik dacht dat er gedanst zou worden op terrassen aan het water...’ Zijn keel voelde droog: ‘Ik moet iets drinken.’

Het vage gevoel van teleurstelling breidde zich uit toen zij ergens gingen zitten, uitgeleverd aan de brutale klanken van een tingeltangel. Roger dronk jenever, de beide anderen grapefruit. Hij lachte hen uit en liet hen sippen van zijn glas.

‘Drinken ze niet in Holland?’

‘Jawel,’ beijverden zij zich, ‘veel bier en Bols. Kent u Bols?’

Zijn gedachten schenen af te dwalen: ‘Mijn vrouw was een Deense, zij dronk meer dan ik; en mijn schoonvader kon iedereen onder de tafel drinken.’ Hij grinnikte. Zij knikten sober en vol medeleven.

‘Is uw vrouw thuis gebleven?’ vroeg Philip.

‘Ik ben van mijn vrouw gescheiden. Een vrouw die drinkt...’ Hij haalde zijn schouders op. Er viel een stilte.

‘Was daar niets aan te doen?’ vroeg Marjan zacht.

‘Kon niemand haar helpen?’

Hij keek naar haar met een harde blik zodat zich een lichte blos over haar voorhoofd en wangen spreidde.

‘Als we uitgingen en ik gaf haar niets te drinken, dan maakte zij een scène en als ze gedronken had, maakte ze ook een scène... Toch had ze een sympathiek karakter als ze nuchter was... 't was een vrouw waarvan ik had kunnen houden.’

‘Waarom dronk zij?’

‘Omdat ze teleurgesteld was in het leven, net als ik.’

Zoals zijn gewoonte was, zat hij met zijn benen wijd, de onderarmen rustend op zijn dijen, en keek naar de straat waarin enkele paren loom verliefd voorbij slenterden. En hij dacht er aan hoe zij geglimlacht hadden

boven hun glas als twee soldaten die samen waren teruggekeerd uit de oorlog. Misschien was dat ogenblik meer waard geweest dan de hel die volgde...

‘Prosit,’ zei hij en zette zijn glas aan zijn lippen. Aarzelend hief Marjan haar grapefruitglas, niet wetend of dit van haar verwacht werd.

‘Is het lang geleden?’ vroeg Philip.

‘Wat?’

‘Dat u van haar... van uw vrouw gescheiden bent?’

‘Zes jaar,’ loog hij, daarmee de acute tragiek van het geval opheffend.

‘En denkt u er nooit over te hertrouwen?’

‘Ik heb mijn portie gehad, merci.’ Het amuseerde hem hun bekommerde gezichten te zien - hij moest meelijwekkend zijn in hun ogen.

Toen zij begonnen te praten, was het hem weer of ze een balspel speelden en elkaar de woorden toewierpen. Misschien was het alleen tot zichzelf dat ze spraken... Hij luisterde verstrooid, maar hield toch zijn blik strak op hen gericht. Nu zij lichtelijk opgewonden raakten, werd hun frans stunteliger - zij spraken over het geluk. Je moest het risico nemen, zeiden ze, steeds weer opnieuw. Je kon er alleen maar mee winnen. En het geluk bestond, als je je ogen er maar voor openhield...

‘Waar zien jullie dat dan, al dat geluk?’ vroeg Roger, een spottende blik werpend op de wezenloze tingeltangelmuzikanten en op een bejaard echtpaar naast hen, dat met overgave ijscoupes leegschraapte alsof juist dat laatste druppeltje bevrediging zou kunnen schenken. Geluk... Wisten ze waarover zij spraken?

God weet hoe lang ze getrouwd waren. Wacht maar tot de verveling kwam, tot de dag kwam, waarop hij zag dat er nog andere vrouwen bestonden, of waarop zij hem voor de eerste keer voorloog.

Nu hadden zij het over een leeg papier. Het leven was een leeg papier, zeiden ze, je wist niet waartoe het diende... Het was of je in een schoollokaal zat met zo'n papier voor je op de lessenaar. Als je nu met je armen over elkaar ging zitten, omdat het toch geen zin had om iets met dat papier te doen, dan zou je je gaan vervelen, je ongelukkig voelen... Waarom zou je er niet iets mee doen? Er iets op tekenen of schrijven, of er een bootje van vouwen, 't deed er niet toe wat... Dan had je er tenminste iets van gemaakt, dan had je je kans niet voorbij laten gaan...

Roger knipte lachend met zijn vingers: ‘Geld, dat heb ik er van gemaakt.’ Hij tastte in zijn binnenzak en haalde een kaartje tevoorschijn, dat hij op het tafeltje legde, Marjan en Philip lazen:

ROGER VERRY
Confection
Wielandstrasse 43
Zürich

‘Ik ben begonnen zonder een cent. Mijn vader raakte al zijn geld kwijt in een speelbank, toen wij nog kinderen waren. Hij had schulden en we weken uit naar Frankrijk. Het gezin moest uit elkaar... negen jaar was ik, toen ik met mijn broer de geiten ging hoeden bij boeren.’

Hij wist niet waarom hij dit vertelde. De woorden kwamen vanzelf over zijn lippen; toch sprak hij be-

heerst, alleen voelde hij zich steeds geneigd te grinniken... Zijn huid voelde warm en strak door de zon van de voorbije dag.

‘Mijn vader was een vreemde man, hij leed aan toevallen. Mijn moeder was de enige, die invloed op hem had... Na haar dood viel er niet veel meer met hem te beginnen, misschien zou alles anders gelopen zijn als ze was blijven leven. Ik herinner me nog de eerste keer dat ik er bij was toen hij een aanval kreeg... ik sprong door het open raam en maakte dat ik wegkwam.’ Nu grinnikte hij voluit, kijkend in Marjan's open ogen.

‘Hoe is het gegaan met de andere kinderen?’ vroeg Philip na een stilte.

‘Mijn oudste broer woont in Marokko. Hij is van alles geweest, kellner, schoenpoetser, manager, gloeilampenfabrikant... Iedere cent, die hij overhad, heeft hij opzij gelegd om mijn jongste broer te laten studeren. Die is nu advocaat in Bern.’ Dit imponeerde hen, hij zag het aan hun ogen. ‘Mooi van hem, hè?’ zei hij.

‘Grandioos!’ knikten ze. En glimlachend tikte hij tegen zijn glas om af te rekenen.

II

Triëst was, voor hen althans, een vreemde stad, een spinneweb waaruit ze bijna niet los konden komen. Aanvankelijk liet het zich niet zo aanzien. Voordat zij de stad bereikten, kwamen ze langs een kilometers lange boulevard, bestrooid met een confetti van kleurige badgasten. Roger liet de auto langzaam lopen, starend naar het glinsterende water, en toen opeens stopte hij, en alle drie sprongen ze er uit om in de bagageruimte te zoeken naar badpakken en handdoeken. Met de auto tussen hen in, Roger aan de ene kant, en Philip en Marjan aan de andere kant, verkleedden ze zich, en kwamen tevoorschijn met witte lange benen, alle drie, alsof ze tot één familie behoorden. Niets verbroedert zozeer als zwemmen, want ieder mens wordt in het water klein en licht. Ontbolsterd, gilletjes slakend en zich daarna overgevend aan die wonderlijk dragende diepe eindeloosheid, wordt ieder mens weer een kind zonder gewichtigheid. Zo was het ook met de drie reisgezellen. Philip en Marjan, die de zwemkunst beter machtig waren dan Roger, leerden hem op de rug drijven en hij beoefende deze kunst ijverig zodat er lange tijd niets van hem zichtbaar was dan een neus en de ronde rose helft van zijn schedel. Een gevoel van welbehagen doorstroomde hem, zijn benen deinden op het rythme van de zee en zijn hoofd werd leeg. Van de wereld bestond niets meer dan een zonverlichte boulevard, drijvende in het azuur en losgeraakt van al het bestaande. Tuit was het waar het om ging: het welbehagen. Soezend glimlachte hij met de

ogen dicht. Het was altijd binnen je bereik, het welbehagen, dat vergat je wel eens. Nu moest hij het niet meer vergeten, het was zo gemakkelijk, zo gemakkelijk... Er klonk gespetter en er vielen druppels op zijn gezicht, hij opende zijn ogen en zei: ‘Hallo!’ Hun hoofden dreven dicht bij hem, lachend en met natte haren tot in hun ogen. ‘Hallo,’ zeiden ze ook, want tegen dat ronde hoofd met blauwe ogen konden ze geen ‘monsieur’ zeggen.

‘We proberen onder water te zwemmen,’ legde Philip uit. ‘Maar het is moeilijk, het water is heel zout en duwt je omhoog...’ Ze doken onder als jonge zeehonden en spartelden wat met hun benen.

‘Nu zal ik het proberen,’ zei Roger. Rood en blazend kwam hij weer boven en ze lachten naar elkaar, met hun hoofden als strandballen deinend op de golven, vederlicht.

Toen ze weer op de wal waren, bleef hen die stemming van lichtheid en vanzelfsprekendheid nog even vergezellen.

‘Zullen we maar meteen doorgaan naar de grens?’ riep Roger, zijn pantalon binnenstappend. ‘Ze zullen jullie daar wel een visum kunnen geven.’ Even ving hij een glimp op van Marjan's witte borstjes toen Philip haar hielp haar beha-tje vast te maken.

‘Een goed plan,’ zei Philip.

‘Elle est frisée comme un mouton,’ zong Roger plagend, terwijl Marjan zichzelf met schrik bekeek in een spiegeltje. Ze gooiden hun natte badpakken op de achterbank opdat ze zouden drogen in de zon, en gingen op weg naar de grens.

Maar de grens lag ergens aan de andere kant van de stad en ze moesten langs eindeloze betonwegen rijden, die alle op elkaar leken. Richtingaanwijzers waren er niet en niemand scheen de weg te weten. Toch nog onverwachts kwamen ze bij rood en witte tolbomen en een huisje waaruit geüniformeerde mannen tevoorschijn sprongen. De vraag of hier visa te krijgen waren, werd echter beantwoord door gelach en ontkennend hoofdgeschud.

‘Consolato!’ riepen zij en wezen in de richting waaruit zij zo juist gekomen waren. Terug langs de schaduwloze wegen, terug naar Triëst.

‘Hallo!’ riep Roger en knipte met zijn vingers. ‘Consolato?’

Er kwamen mannetjes bij het portier van de auto, woordenrijk, onderdanig en verward. En witgehelmde agenten die lang in een boekje keken... Het consulaat was dicht toen zij er kwamen. Deze ene middag in de week was het gesloten.

‘Luister,’ zei Philip met iets definitiefs in zijn stem, ‘het is beter dat u nu verder gaat. Wij stappen hier uit.’ ‘Nu het eenmaal zo ver is,’ zei Roger koeltjes, ‘kunnen we net zo goed wachten tot morgen,’ en hij draaide een straat in, waar hij meende een hotel te hebben gezien.

Die avond echter was zijn stemming een geheel andere dan in Venetië. Van een romantische luim of van vertrouwelijke confidenties bleek nu geen sprake - er was iets hards en zakelijks aan hem, hij leek ondernemend. Zo onderwierp hij hen aan en kruisverhoor omtrent lonen en prijzen in Holland: wat verdiende

een werkman, een ambtenaar, een minister? Wat waren de huurprijzen van huizen? Wat kostte een volkswagen, een liter benzine, een pond biefstuk?

Niet overal wisten zij exacte antwoorden op te geven en soms waren zij het oneens. Spoedig nam Mary geen deel meer aan het gesprek en staarde naar de kade, waar in de schemering witte matrozen voorbijgingen en waar boten lagen gemeerd met lichtjes in de toppen van hun masten. Aan de hemel was een bloedrode maan verschenen... Er passeerden ook vrouwen, trippend op naalddunne hakjes, ritselend van zijde en flonkerend van juwelen, die het licht van lantaarns vingen. Er kwam een onbestemde verdrietigheid over haar omdat zij daar zat in haar verkreukelde jurk en met stoffige espadrilles aan haar voeten, en ze keek naar Roger of hij die mooie vrouwen ook zag. Maar hij was bezig met een stokje tussen zijn tanden te prikken en vroeg aan Philip wat hij dacht te verdienen, wanneer hij zou zijn afgestudeerd,

'Misschien zeshonderd per maand, om mee te beginnen,' antwoordde Philip vaag.

'Niet veel,' zei Roger, terwijl hij de tandenstoker wegwierp voor de voeten van de voorbijgangers. 'Wat is je vader?'

'Ook classicus, leraar aan een school. En in zijn vrije tijd maakt hij woordenboeken, hij is nu bezig met een index bij Aeschylus.'

'Verdient hij daarmee?'

'Nee, niets. Maar hij vindt het heerlijk...'

'Vindt hij het heerlijk om niets te verdienen?'

Lachend, toch licht geërgerd, haalde Philip zijn schou-

ders op: ‘Hij houdt van zijn werk, 't is voor hem een avontuur...’

Roger luisterde al niet meer. Speurend keek hij rond en wenkte een kellner naderbij. ‘Waar zijn hier de Joden?’ vroeg hij in het frans. Hulpeloos staarde de man hem aan, en denkend dat het om een bestelling ging, pakte hij de spijskaart van het tafeltje en hield die Roger voor.

‘Les Juifs,’ zei deze hoofdschuddend, met luide stem, ‘Die Juden... wo sind sie?’ De kellner staarde hem gebiologeerd aan, zijn lippen bewegend als proefde hij de vreemde woorden op zijn tong.

‘Ah!’ riep hij met een plotseling licht in zijn ogen, een en al glimlach. ‘Juden...’

‘Wo?’ preste Roger. ‘Judenviertel... wo?’

Marjan zag het voor zich als een oude prent: rabijnen en geldschieters, kleine gebogen gestalten op de hoeken van de straten, die druk gebaarden, synagogen...

De kellner was somber geworden. ‘Kein...’ zei hij verontschuldigend, ‘Juden... hier und da...’

‘Gut,’ wuifde Roger de man weg, die zich terugtrok, servet over de arm. Langs hen heen keek hij naar de flanerende menigte die zich verloor tussen de lichten van de avondstad - vanuit die gonzende tintelende bijenkorf scheen hem iets te wenken...

‘Ik ga nog wat de stad in,’ kondigde hij aan, terwijl hij abrupt opstond. ‘Jullie maakt dus je visa in orde... ik wacht morgen op jullie in het hotel.’ Voor ze nog iets konden zeggen, was hij al weg. Ze hoorden een portier slaan en het geluid van de motor.

‘Misschien zien we hem niet meer terug,’ zei Philip.

Maar toen ze de volgende ochtend het hotel uitslipten om naar het consulaat te gaan, stond de rode auto geparkeerd langs het trottoir, leeg en tartend, niets loslatend over de avonturen van de voorbije nacht. Hand in hand holden Philip en Marjan door de straten van Triëst. Zij lieten pasfoto's maken, stonden in rijen en vulden formulieren in. Ondanks hun ijver echter zou het nog een halve dag duren voor hun visa gereed zouden zijn. Bedrukt keerden zij terug naar het hotel en kochten onderweg druiven voor Roger. Het werd drie uur in de middag voor zij ten tweede male op weg gingen naar de Joegoslavische grens. Maar zodra hadden zij de stad verlaten of zij zagen zich opnieuw geconfronteerd met een leegte, waarin een aantal volkomen eendere wegen zich uitstrekten onder de zon. De vorige dag hadden zij bij toeval de grens gevonden, maar zij konden zich niet herinneren langs welke paden dit toeval hen had geleid. Ergens kwam hen als een wandelende boomstronk een oude man tegemoet en Roger stopte en wenkte hem naderbij. De lichte oudemannenogen sperden open, begerig, zijn mond begon haastig te mummelen, en zijn armen zwaaiden in alle vier de windstreken... Hij klemde zich aan het portier en beduidde dat hij, ter beloning van bewezen diensten, iets te roken wilde hebben. Roger nam de peuk van zijn sigaar uit zijn mond, die uitgedoofd tussen zijn lippen hing.

‘Niet hebben?’ vroeg hij spottend, toen de oude zich afwendde en woedend op de grond spuwde. Hij knelde de peuk weer tussen zijn tanden en trapte de gaspedaal in.

‘Was het hier niet?’ riep Philip opeens. ‘Moeten wij hier niet rechtsaf?’ Weifelend wendde Roger het stuur en ze keken speurend rond naar herkenningstekenen. Philip had goed gezien: in de verte werd de weg versperd door de wit en rood geschilderde tolbomen die Italië scheidden van Joegoslavië.

De douanebeambten glimlachten omdat zij zich de rode auto herinnerden en de drie vreemdelingen. Triomfantelijk haalde Philip de visa tevoorschijn en overhandigde deze aan een beambte die vrolijk knikte dat nu alles in orde was.

Roger echter gedroeg zich zonderling. Terwijl zij afwachtend terzijde bleven staan, zagen ze hem scharrelen met papieren en autokaarten, alles wierp hij op de voorbank, vervolgens rukte hij zijn koffer tevoorschijn en begon er in te graven als een woedende hond, overhemden vielen op de rijweg en Marjan bukte zich om alles op te rapen. Eindelijk hief hij zijn hoofd en keek hen star aan: ‘Ik ben mijn pas vergeten.’ Perplex staarden ze naarhem terug; langzaam echter groeide er een lach in hun ogen, ze beten zich op de lippen, maar de lach was sterker dan zij en brak hun monden open. Tot Roger, fronsend opeens, zijn blik afwendde. Alle douanebeambten liepen uit om hen grijnzend na te kijken, terwijl ze terugstoven in de richting van Triëst.

‘Cette vache, cette vache,’ mompelde Roger gesmoord en een ogenblik dacht Marjan dat hij haar bedoelde, maar hij bleek de juffrouw van het hotel te bedoelen, die vergeten had zijn pas terug te geven. Een ziedende woede maakte zich van hem meester, in bliksemsnelle

opeenvolging rolden de ‘nom de Dieu's’ van zijn lippen. Niet langer lette hij op de weg, maar reed blindelings in de richting waarin hij Triëst vermoedde.

‘Waar is die stad? Nom de Dieu!’ riep hij uit. - Meer dan een dag hij had hij hier rondgehangen, hij had al in Belgrado kunnen zijn, of verder nog... en hoeveel benzine had hij niet verloren, heen en weer rijdend langs deze vervloekte wegen. Piepend suisde de wagen door een bocht, en beneden zich ontwaarden ze een stadswijk die ze nog niet eerder gezien hadden.

‘Wat betekent dit...?’ riep hij, als waren de huizen bij toverslag uit de grond gerezen om hem te misleiden. Triëst, fata morgana. Zij begoochelde hem, hield hem gevangen, de rood en witte tolbomen bleven gesloten.

Toen begon er naast hem een licht enerverend geluid alsof er iemand zachtjes snikte en plotseling naar adem snakte... Hij zag de stof van Marjan's jurk beven op haar knieën. Als door een angel gestoken keek hij opzij: ze lachten, ze bestierven het van het lachen, zij, die de schuld waren van alles, zij, voor wie hij zich al die moeite had gegeven, idioot die hij was.

‘Ik geloof dat we die kant uit moeten,’ hoorde hij Philip gesmoord zeggen, en Marjan's jurk trilde heviger. De zon brandde op zijn schedel. Waar was zijn sportpet? Misschien zaten zij er bovenop... Als een bromvlieg opgesloten in een kleine ruimte, darde de auto maar rond en rond door de stad zonder dat ze het hotel konden terugvinden, waarin ze hadden overnacht; hij voelde zich moordlustig.

‘Vergeef me...’ zei Marjan met beverige stem. ‘Het

zijn zenuwen, denk ik,' en hij zag hoe haar handen zich ineenklemden tot de knokkels wit werden. Opeens was er een schok, een schreeuwen van remmen. De huizen schenen op hen neer te kantelen, en in een reflex stak Roger zijn arm uit om te verhoeden dat Marjan voorover zou slaan door de voorruit. Een reusachtige truck, waarop ze bijna te pletter waren gereden, doemde voor hen op, een woedende chauffeur schreeuwde door het raampje.

'Bijna waren we naar de andere wereld,' zei Roger, en hij zag de beide anderen, volkomen ontnuchterd, bleekjes knikken, het lachen was hen vergaan. Dit deed hem goed, ze waren aan hem overgeleverd.

III

Toen zij tenslotte Joegoslavië binnenreden, liep de dag ten einde. Nog hing er een laatste zonlicht in de bladeren van de bomen en roomkleurige ossen traden door een gouden baan, die dwars over het pad viel. Maar het landschap versomberde snel, slierten van nevel daalden langs de berghellingen naar beneden en de pijnbossen werden donker en dreigend. De rode auto vervolgde zijn weg, stijgend en dalend langs ravijnen en heenbrekend door de nevels. In het schijnsel van de koplampen kwamen hen zilverige vliegjes dansend uit de mist tegemoet en sloegen te pletter met een licht tikkelen als van regen. Zij spraken niet. Zij staarden voor zich uit, moe van de dag en van elkaar vervreemd. Roger zette de radio aan en gedurende enige minuten schenen zij door de nevels heen te walsen op muziek van Strauss, maar zodra hij uitschakelde, omsloot de stilte hen weer als een stolp. Marjan, in de arm van Philip geleund, sloot haar ogen en scheen na enige tijd te slapen. Philip hield zijn hand rond haar hals tegen de kilte van de avond, hij zat rechtop en waakzaam, scherp voor zich uitkijkend in de toenemende duisternis.

Roger reed met grote snelheid. En toch was het hem of hij er niet aan ontkomen kon, aan dat zachte spotlachen in zijn oren. Het leek hem, of vanuit de mist de ogen van zijn vrouw hem aankeken, amandelvormig, spotziek... - Je maakt je belachelijk, mon cher, fluisterde zij en wierp het hoofd achterover, haar lach klokte in haar keel...

Roger streek zich over zijn hoofd. - Het komt door de schnaps, zei hij tegen zichzelf, die gemene schnaps bij de grens. Ik moet niet meer drinken tot Zagreb. Maar zij bleef voor hem uit dansen in de witte nevel met diezelfde lach waarmee ze hem zo dikwijls getergd had, ze had een kwaadaardige dronk; nooit werd ze obsceen of belachelijk, alleen maar koelbloedig, duivels...

Zagreb was een droefgeestige stad met rechte schaars verlichte straten; geen neonletters of kleurige reclameborden, geen verlichte winkels of plantsoenen met fonteinen. Een zwartige stad, men zou zeggen een stad van mijnwerkers. Langs donkere muren stonden schaduwen van mensen die op iets schenen te wachten. Ze spraken niet, maar men zag hier en daar een sigaret gloeien in het donker. Zochten ze de koelte van de avond, waren ze hun zwartige huizen ontvlucht? Of waren dit geheime samenkomsten? Men hoorde soms even een gemurmel, een schuifelen van schoenen over het plaveisel.

‘Zouden ze stom zijn, die mensen?’ zei Roger. ‘God wat een stad, nergens een café.’ Hij stopte langs het trottoir en wenkte: ‘Hôtel s'il vous plaît!’ Een van de schaduwen trad naar voren, knikte, ging op de treeplank staan, en begeleidde hen geluidloos, slechts met een enkel gebaar, door het labyrinth van de onbekende stad.

‘Waar zou hij ons heenbrengen?’ fluisterde Marjan.

Maar plotseling doemde er een groot hotel voor hen op met aan de voorzijde een terras waarop niemand zat en alleen witte vlekken van lege tafeltjes schemer-

den. Het moest een gloednieuw staatshotel zijn, want ook binnen blonk de verse verf hen tegemoet, hun voetstappen werden gedempt in dikke nieuwe kleden en het was op een vervelend moderne manier ingericht.

De chef van het bedrijf bracht hen naar twee kamers die met elkaar in verbinding stonden door een tussendeur. In de buitenste kamer, die uitkwam op de gang, praalde het onvermijdelijke lits-jumeaux met een donsdek van rood satijn. In de binnenste kamer stonden twee ledikanten met witte gehaakte spreien, het ene links, het andere rechts tegen de muur.

‘Jullie neemt zeker het lits-jumeaux,’ zei Roger, terwijl hij zijn koffer naar de andere kamer bracht. Daarna verscheen hij weer op de drempel met zijn nylonhemd open op de borst, even leek hij een dierentemmet die het publiek épateert met zijn nonchalance. ‘Een sigaret?’ Hij ging zitten op het rood satijn. Marjan's rok zwaaide langs zijn benen, ze boog zich naar hem over en plukte aan de mouw van zijn overhemd: ‘Het is vuil. Zal ik het voor u wassen?’

‘Mais non, dat is teveel werk voor je.’

‘Ze moet toch wassen vanavond,’ riep Philip die zijn sandalen had uitgetrokken en zijn sokken naar de wastafel wierp. Roger keek naar Marjan. Vreemd, het was of ze hem een voorstel had gedaan van een wonderlijk intiem karakter, en glimlachend opeens deed hij zijn shirt uit, zoals Philip zijn sokken had uitgedaan.

Zijn armen heffend in een gevoel van ontspanning, geeuwde hij; bijna had hij zich uitgestrekt op het bed.

Door de rook van zijn sigaret keek hij naar haar: een vrouw die voorwerpen schikte onder de spiegel, een vrouw die zijn overhemden waste en die zo dadelijk neer zou liggen op dit bed... Maar zo vluchtig als een droom was het ogenblik voorbij. Want daar was Philip. Hij trok de gordijnen dicht, ongeduldig, zijn sigaret tussen de lippen geklemd, rookwolkjes uitpuffend. Zonder een woord stond Roger op en verdween in zijn eigen kamer; door de tussendeur heen hoorde hij hen praten, gedempt in hun eigen taal. Toen klopte hij nadrukkelijk en verscheen weer op de drempel, hij had een ander overhemd aan en daar overheen zijn witte colbertjasje: ‘Ik ga nog iets drinken.’

Eerst nu realiseerden Marjan en Philip zich dat hij slechts door hun kamer heen de zijne kon bereiken.

‘Misschien is het gemakkelijker als wij in de andere kamer slapen,’ zei Philip, ‘dan kunt u zo lang wegblijven als u wilt.’

‘Ik ben gauw terug. En dit is een tweepersoonsbed.’ Waar hij gezeten had, was nog een kuil in het rood satijn.

‘Maar we gaan slapen,’ zei Philip ontstemd.

‘Ik kom gauw terug,’ herhaalde Roger. ‘Ik zal jullie niet storen.’ Hij stond naar ze te kijken met een glinstering van leedvermaak in zijn vermoeide roodaangelopen ogen. Hij zag Philip naar Marjan kijken: ‘Wat vind jij? Jij moet het zeggen.’

Hij verscherpte zijn blik, maar Marjan durfde niet naar hem opzien, Philip stond er bij als een jonge kemphaan, toch met een kleine pijn in zijn ogen en een frons tussen zijn wenkbrauwen.

‘Laten we naar de andere kamer gaan,’ zei Marjan tenslotte.

‘Zoals je wilt,’ zei Roger. Natuurlijk, ze wilden in elkaars armen slapen, ze wilden elkaar kussen en strelen. Hardhandig sloot hij de deur en ze hoorden zijn dreunende stappen door de gang.

‘Hij is boos,’ zei Marjan met iets van triomfante verwondering, maar onmiddellijk daarop sloeg ze lachend haar armen rond Philips nek: ‘Ben jij ook boos?’ Met haar wijsvinger streek ze over de plooien in zijn voorhoofd.

‘Kom,’ zei hij, nog met een zekere waardigheid. ‘Laten we de boel verhuizen en de bedden aan elkaar schuiven.’ Ze sjouwden, lachten, wasten samen Roger's overhemd, boenend ieder aan een kant. Ze deden de lichten uit en de ramen open zodat lantaarnschijnsel naar binnen viel en hun schaduwen op de wand wierp als knipsels uit zwart papier. Koel was de nachtlucht aan hun huid en ze leunden over de vensterbank, diep ademend.

‘Kijk,’ fluisterde Marjan, Philip bij de pols grijpend, ‘kijk, daar zit hij beneden op het terrasje.’

Tussen de lege tafeltjes zat een gestalte in een wit colbertjasje, achteruitgeleund met de armen rustend op de dijen. Hij staarde naar het verlaten plein. Zo van boven gezien leek hij klein, een kleine wit en zwarte marionet waarvan de touwtjes waren losgelaten zodat hij wat in elkaar was geknakt, zonder spanning, zonder leven.

‘Hij drinkt weer,’ fluisterde Philip. ‘Het is een vreemde snuiter...’

Met een mengeling van bevreemde en vertederde geamuseerdheid keken ze naar hem, misschien met een licht gevoel van schaamte omdat ze hem bespiedden, terwijl hij het niet wist, en hem betrapten in zijn staat van in elkaar geknakt marionetje.

IV

De wereld werd leger. Een enkele ossenkar wiegelde traag voor hen uit, er lag een jongen in het gras naast zijn kleine bruine koe, in de schaduw van bomen wandelde nog een oude vrouw met manden aan een stok over haar schouder en een zwarte big trippend aan haar zijde. Figuurtjes, wandelend langs de grens van de leegte. De tijd was ingedikt, de dag lag heet, vleugellam op het land. Ook de rode auto kroop trager, het water kookte in de motor zodat ze stil moesten houden om vers water te halen uit een kreek. Steeds wanneer ze ergens water zagen blinken, daalde Philip de berm van de weg af met een leeg benzineblik. En steeds bij zo'n oponthoud ging Roger naar de achterbank om de zittingen op te tillen en met zijn vingers tussen de spiralen te voelen. Soms keek hij achterdochtig om of er geen andere auto naderde. Het begon Marjan te bevreemden maar ze waagde het niet iets te vragen. Eindelijk hoorde ze hem mompelen: ‘Ik ben geld kwijt geraakt.’

‘Hoe kan dat?’ vroeg ze voorzichtig, terwijl een onbehagelijk gevoel haar bekroop. Hij was ook zijn sportpet kwijt en zijn autokaart.

De rechte autostrada naar Belgrado lag voor hen, eindeloos, zielloos, met aan weerskanten vlak land, hier en daar met maïs beplant, maar voor de rest woestenij met laag struikgewas en moerassen. In die moerasachtige poelen stonden soms kleine naakte jongens die naar de auto begonnen te wuiven, op en neer springend in het water. Huizen waren er niet te zien.

Zwijgend en hardnekkig begon Roger zijn zonderlinge onderzoekingen in de auto weer voort te zetten, terwijl Philip en Marjan om hem heen drentelden, niet goed wetend hoe hun houding te bepalen.

‘Zoekt u iets?’ vroeg Philip tenslotte.

Roger's rode hoofd kwam fronsend opduiken: ‘Een pak bankbiljetten,’ zei hij. ‘Ik heb ze hier ergens in gestopt en kan ze niet meer terugvinden.’

‘Waar precies?’ vroegen ze, verlangend dit mysterie op te lossen.

‘Misschien heb ik ze hier in gedaan,’ zei Roger, proberend met een mes de gleuf in de bovenkant van het portier open te wrikken. Ze toonden geen verbazing - alsof het gewoon was dat bankbiljetten in autoreten verdwaalden.

‘Kunnen ze niet naar beneden zijn gegleden?’ opperde Marjan.

‘Geloof je?’ Roger sperde zijn ogen met ongelovige hoop.

‘Laat mij het voor u proberen,’ beijverde zich Philip, en begon met een schroevendraaier de binnenkant van de deur los te maken.

‘Niets,’ zei Roger, somber spiedend in de vrijgekomen opening.

‘Voel met uw hand in de diepte.’

Hij wrong zijn arm in de spleet, verbazing, twijfel groeide op zijn gezicht, terwijl hij langzaam zijn hand weer omhoog bracht, donkerbruin en druipend van olie; tussen zijn vingers hingen onherkenbare glibberige vodjes. ‘Voilà!’ zei hij met een stem nog vol ongeloof en ontstemming.

Ze beten zich op de lippen om niet te lachen, starend met glazige blik naar de vodjes. Tot hij hen aan keek met zijn rare ogen. Het was of ze gekieteld werden, zijn hoofd werd nog roder, zijn ogen twinkelden en twinkelden tot ze zich vulden met tranen die over zijn wangen begonnen te biggelen. Ze keken weer naar de vodjes en weenden van het lachen.

‘We kunnen ze best schoonmaken,’ riep Mary ademloos. ‘We wassen ze met zeep.’

‘Met zeep?’ zei Roger hikkend. Met hun voeten soppend in de drassige bodem, holden de twee voor hem uit tot ze bij een stroompje kwamen, waarboven muskieten dansten.

‘Heel voorzichtig masseren!’ riep Mary, neerhurkend bij het water.

Roger stond er bij te kijken, muggen wegjagend van zijn hoofd.

Philip spreidde de gewassen bankbiljetten uit op het gras, ze droogden snel, maar bleven vettige donkere vlekken vertonen, afgewisseld door heel lichte die zon en zeep hadden uitgebeten. Roger taxeerde ze: ‘Die gaat wel, maar die is verdacht.’ De andere samenzweerders rekten hun halzen om de geschonden biljetten met kennersblik te bekijken.

‘Zou iemand die accepteren?’ grinnikte Roger. ‘Celui-là, le nègre...’ Le nègre ging van hand tot hand. De muggen zongen. Krachtloos, hun lachtranen opgedroogd op hun wangen keerden ze terug naar de rode auto.

Verder, steeds verder reden ze het binnenland in. Een enkele maal passeerden ze een nederzetting, waar

mensen en kinderen te hoop liepen om hen juichend toe te wuiven alsof ze vorstelijke gasten waren die deze afgelegen streek met hun aanwezigheid vereerden. Met een mengeling van triomf en schaamte wuifden ze terug, Roger haast nors als een veldheer, teruggekeerd uit de oorlog.

‘Ze werpen ons kushanden toe!’ riep Marjan, wuivend naar magere jongens die achter de auto aan renden.

‘Dat zijn geen kushanden,’ zei Roger. ‘Ze willen sigaretten.’

De mensen waren armelijk gekleed in bonte rafelige lappen of dikke wollen borstrokken van ondefinieerbare kleur. Roger werd zwijgzaam. Wonderlijk, zo snel als hij van hen kon vervreemden. Alsof een onzichtbare verbinding, die zo juist tot stand scheen te zijn gekomen, opeens weer verbroken werd. In zichzelf gekeerd, broeiend, de blauwe ogen tot spleetjes dichtgeknepen zat hij naast hen. Misschien herinnerde hij zich de armoede, de honger van zijn kinderjaren, zijn gezwollen voeten en de kille herfstdampen, waarin hij rondzwierf met de geiten springend voor hem uit. Misschien herkende hij zichzelf in de kleine jongen die met een zwaar houtblok op de nek, op blote voeten zwetend langs de weg liep. Hij liet de rode auto stilhouden en achteruit rijden naar waar zijn kleine verloren zelf zwoegde langs de weg, en opende het portier voor hem. Met het houtblok naast zich, zat de jongen op de achterbank, te schuw, te trots om te glimlachen. Toen hij gekomen was waar hij zijn moest, hief hij zijn hand en maakte bliksemsnel, terwijl Roger stopte, datzelfde gebaar dat Marjan voor

een kashand had aangezien. Hij stak de sigaret, die Roger hem gaf, onmiddellijk in zijn mond en wachtte op vuur. Zo dampend, zijn houtblok op de nek, daalde hij de berm af en verdween tussen de hoge maïskolven die zich soepel achter hem sloten. Vaarwel visioen. Vaarwel vernederd zelf dat stro en mest moest ruimen uit de stal. De tijd van vernederingen was voorbij, Roger had zijn revanche genomen op de wereld. Hij startte de motor en liet het verleden achter in een wolk van stof. Maar de hitte kon hij niet achterlaten. Zijn tong lag als leer in zijn mond.

In een obscuur herbergja opzij van de weg, dronk hij schnaps. De overige klanten, die de houten keet bevolkten, zaten achter een glas water en zwegen. Of misschien zwegen ze nu er vreemdelingen waren. Maar de één na de ander stond op om naderbij te komen en hen aan te staren of zij afkomstig waren van de maan. Zijzelf, overdekt met haren, baarden en pelzen, leken een kruising van gorilla's en berggeesten, maar hun donkere mateloos verwonderde blikken waren zacht.

‘In Joegoslavië alle Brüder, nicht?’ zei Roger luid tegen de herbergier.

‘Alle Kameracte, niks chef,’ zei de herbergier; en met een gebaar of hij onzichtbare slachtoffers een kopje kleiner maakte: ‘Alle egal.’

‘Schön nicht?’ vroeg Roger met een vals lichtje in zijn ogen.

‘Ja schön...’ zei de herbergier peinzend, starend door de vuile ruiten naar waar de auto stond. ‘In Joegoslavië, arbeiten, schlafen, essen.’

‘Schön,’ zei Roger, ‘viel arbeiten, schon nicht?’

‘Viel arbeiten,’ zei de herbergier weer, ‘Schweizer sechs Monate arbeiten...’ en hij stak zes vingers omhoog, bezwerend of hij een toverformule ging uitspreken: ‘Auto. Wir sechs Jahre arbeiten... niks Auto.’ Lachend gooide Roger de schnaps door zijn keel, knipte met zijn vingers en zei, wijzend op de menigte pelsdragers: ‘Schnaps fur sie alle!’

De herbergier stootte een aantal keelklanken uit en plotseling begonnen alle baarden geestdriftig op en neer te wippen en er kwamen blinkende tanden bloot. Ze lachten en keken naar Roger vol tedere eerbied. Misschien hadden ze hem willen toejuichen, toedrinken, maar hij stond eensklaps op, legde een bankbiljet met olievlekken op de tafel en baande zich een weg naar de uitgang.

‘Een vervloekt land,’ mompelde hij, toen ze verder reden en het eindeloze braak liggende land zich voor hun ogen ontrolde.

‘Kijk een ooievaar!’ riep Marjan uit, met een naakte arm voor hem uit wijzend naar waar het dier landerig opwiekte en rondcirkelde. ‘Bij ons zijn er haast niet meer,’ hoorde hij haar babbelen. ‘Het vergif, dat ze gebruikt hebben tegen de sprinkhanen in Afrika, heeft duizenden ooievaars gedood.’

‘Ah oui?’ Haar dijen, bloot beneden de korte short, lagen naast de zijne, maar raakten deze niet omdat zij haar tas tussen hen in gezet had; de glimmende ronde gesp als een waakzaam hypocriet oog hield hem in de gaten.

‘Die smerige benzine,’ zei hij. ‘Ruiken jullie niks? Ze

is nog duurder dan in Zürich. Ik geloof dat ik ook maar ga liften de volgende keer.' Hij wierp een blik opzij. Alles aan hen - van hun haren tot hun voeten die nooit ongeschoeid langs brandende wegen waren gegaan - alles schreeuwde het uit dat ze zo gelukkig waren en zo zeker van zichzelf en van de wereld. En de wereld ging voor hen door de knieën. Had ook hij hen niet meegenomen, had hij geen geld en tijd voor hen vermorst in Triëst? - Zet ze neer, Roger, hier aan de kant van de weg in de brandende verlatenheid, en laat een ander zijn nek buigen voor hun charmes.

De hitte scheen zich als een gloeiende pan om zijn schedel te sluiten, hij vreesde voor een zonnesteek.

'Geef me je sjaal,' zei hij tegen Marjan. Met één hand probeerde hij het gebloemde ding om zijn hoofd te frommelen, maar het bleef scheef en los fladderen op de wind.

'Zal ik het doen?' vroeg ze behulpzaam, en bond het vast om zijn bozig hoofd dat nu opeens een pashahoofd was geworden.

'Een vervloekt land,' zei hij opkijkend. 'De grond ligt braak, duizenden hectaren grond. Een verlamd land.' Hij smaakte de bitterheid hiervan op zijn tong. 'Waar leven die mensen voor?'

De twee naast hem schenen te ontwaken, keken met proevende gezichten rond en zeiden toen, elkaar aanvullend, dat het landelijke leven, de zon, het liggen in het gras met je koe naast je, toch nog wel vreugde kon bieden. Hij lachte kort. Onbedwingbare behoefte om hen in verwarring te brengen, besloop hem. Hij

wilde de orde verstoren in hun speelgoedwereld, waarin het kwaad zijn functie had naast het goede, waarin verdriet en vreugde elkaar afwisselden op een even natuurlijke wijze als dag en nacht. Zonder overgang begon hij te vertellen van een proces dat hij voerde met een vrouw die beweerde een kind van hem te verwachten. En de moderne wetgeving beschermde zo'n vrouw zodat ze misbruik kon maken en een man kon laten veroordelen haar levenslang te onderhouden. Wat deden vrouwen? Ze trouwden en lieten zich dan weer scheiden om verder vrolijk van hun toelage te leven en zich met minnaars te amuseren. Ze lagen tot twaalf uur in bed en zaten 's avonds in bars.

‘Als ik nog eens op de wereld kwam,’ zei hij spottend, ‘zou ik een courtisane willen zijn.’

Marjan maakte een ongeduldig gebaar met haar hand: ‘Ik vraag me af of zo'n courtisane wel gelukkig is. In 't begin misschien, maar als de eerste glamour er af is, dan wordt ze bang om oud te worden, dan moet ze vechten om geen rimpels te krijgen. Als zo'n vrouw oud wordt, en eenzaam, is het erger.’

Van uit die vreemde lichte ogen schoot Roger een blik naar haar. Hij wondt zich op, hij wilde haar shockeren.

‘Je moet maar eens in Zürich komen. Ik weet niet wat ze daar bij jullie doen, in Holland.’ Hij lachte smalend. ‘Zürich, een stad vol maintenée's. En al die brave huisvaders, al die hooggeplaatste heren even tussen kantoortijd naar ze toe. En veel zakenreisjes naar de Rivièra. Maar hun vrouwen zitten ook niet stil. Je

hoeft ze niet te betalen, dat is 't enige verschil met de maintenées. Je kunt ze krijgen, soms twee tegelijk als je wilt.' Hij keek naar haar handen die ze ineengeklemd hield op haar knieën. 'Twee tegelijk...' zei hij. En begon perversiteiten te vertellen die hoogwaardigheidsbeklеders met hun mattresses bedreven.

'Begrijp je wat dat betekent?' vroeg hij, toen ze niet reageerde op zijn gedetailleerde beschrijving; Philip had hem kennelijk niet verstaan door het lawaai van de motor. 'Begrijp je dat?'

Haar gezicht stond koel. 'Jawel,' zei ze. 'Die mensen zijn ongelukkig.'

Ze hadden dus alle mogelijkheden voorzien. In hun kleine geordende wereld was dus plaats ingeruimd voor dergelijke gevallen, maar het scheen dat ze onschadelijk werden gemaakt en een herkenningsteken droegen met de kwalificatie: ongelukkig. Een tam woord.

'Er zijn er dan heel wat ongelukkig,' lachte hij schamper.

'Nee!' riep Marjan. 'U leeft in een ongezond milieu, daardoor ziet u alles verdraaid.'

'Wat zeg je?' vroeg hij woedend. Ze herhaalde haar woorden niet. Hij voelde dat hij haar in een hoek dreef. Ze moest beleefd blijven, tenslotte reden ze in zijn auto. Hij praatte, praatte. Toch had hij niet veel schnaps gedronken. Hij liet de wereld voor hun ogen draaien als een roulettewiel, beheerst door een blind toeval. Wie mee wilde doen, moest grof spelen of anders wegblijven en verkniezen in de monotonie van het burgermansbestaan. En hij zinspeelde op het gebrek aan initiatief van sommige intellectuelen die wel

hersens, maar geen durf hadden - een steek onder water naar Philip's brave vader die woordenboeken schreef.

‘Voor u is geld alleen belangrijk,’ zei Philip gekwetst. ‘U wordt er door geobsedeerd.’

‘Door het geld... zei je dat?’ Zijn ogen vlamden in zijn rood gezicht. ‘En schamen jullie je dan niet van dat geld te profiteren? Jullie, die er zo los van zijn dat je niet eens aanbiedt mijn kamer in Triëst te betalen, terwijl ik daar voor jullie plezier blijf overnachten?’ Er viel een stilte - zij waren schaakmat.

Maar toen begonnen ze met strakke lippen kleine tegenwerpingen op te spuiten: ze hadden toch meerdere malen aangeboden zijn consumptie te betalen in een café, maar hij had steeds geweigerd.

Hij stelde het scherp: tot aan die dag in Triëst waren ze hem niets schuldig geweest. Maar die nacht was hij overgebleven voor hun plezier. En het was niet dat ze het niet betalen konden... hadden ze hem zelf niet verteld dat ze bijna zeshonderd gulden bij zich hadden?

‘Het spijt ons,’ zeiden ze, ‘aan de kamer hebben we niet gedacht. We meenden dat u zich wel amuseerde in Triëst, dat u het niet erg vond... We hebben samen gezwommen, we waren vrienden, leek het... we hebben gelachen, we hebben samen de bankbiljetten gewassen...’

Hij haalde zijn schouders op: ‘Zelfs mijn beste vriend zou mijn kamer betalen, als ik voor zijn plezier bleef. Maar jullie, die de goedheid propageren, jullie maken de grofste fouten. Jullie missen ten ene male tact...’

Zijn gedachten verwarden zich. Hij dacht aan hun hatelijk gelach toen hij zijn pas had vergeten, hij dacht aan haar witte borstjes bij het zwemmen - alles aan hen, hun loutere aanwezigheid hier naast hem, was tactloos, tactloos... Maar ze waren schaakmat. Verbeeldde hij het zich of was Marjan toe aan tranen?

Philips stem klonk gesmoord, kinderlijk: ‘Het is heus niet dat we niet dankbaar zouden zijn... we hebben er steeds aan gedacht hoe we u een plezier konden doen. We hebben druiven gekocht en Mary heeft uw overhemd gewassen. We hebben er samen over gepraat wat we u zouden sturen uit Holland, we hadden gedacht aan een boek van Dostojevski, dat u zou interesseren...’

Het was te absurd, hij moest bijna glimlachen.

‘Jullie leven in een andere wereld,’ zei hij.

Hiermee viel er een slagboom, waarachter hij zich voorgoed scheen terug te trekken. Ze hadden hem verloren. Ze zaten nog met z'n drieën op de voorbank, ze konden mee rijden naar Saloniki, daar was het hun immers om te oen.

Marjan had haar hoofd van hem afgewend, de zonnehoed met zijn franje scheen nog een vertoon van vrolijkheid te willen handhaven, licht ritselende in de wind. De zon gloeide rood, overrijp als een matrone, amechtig van haar eigen hitte, en reeds begonnen er schaduwen over de velden te kruipen. In Marjan's ogen brandden tranen. Toch was het niet alleen de vernedering die haar deed huilen - ze voelde dat hij gelijk had. Hadden ze niet de meest elementaire regels van zijn wereld met voeten getreden? Hadden ze

hem niet bepreekt en zelfs beledigd? Hadden ze, in hun ijver om hem te beleren, niet zijn oude wonden opengeraspt?

De schemer kleurde de velden grijs en ze bleven zwijgen, en de wielen draaiden, draaiden... Toch wilde ze hem veel dingen zeggen, wilde ze hem vragen of hij hen vergeven kon, hun ondoordachtheid, hun egoisme, hun geluk. Want intuïtief voelde ze dat het vooral dit laatste moest zijn wat hem gekwetst had. Zich omwendend, keek ze naar zijn nurks gezicht onder de gebloemde hoofddoek, opende haar mond, maar kon slechts stamelen: ‘Vergeef ons als we tactloos geweest zijn...’

Hij haalde zijn schouders op. ‘Ik gedraag me soms als een idioot,’ mompelde hij geërgerd. En toen herhaalde hij nogmaals: ‘Jullie leven in een andere wereld.’

‘En toch,’ zei ze zacht, haar oude strijdlust opgewekt, ‘is het dezelfde wereld waarin we leven...’

Met een zweem van geamuseerdheid keek hij opzij. Was het mogelijk dat zij hem terug kon winnen? Maar opeens verscherpte zich zijn blik, terwijl hij langs haar heen in de richting van Philip keek. Ze draaide zich om. Philip's ogen waren dicht, zijn mond stond verwonderd open, even kon het lijken of hij zich droef bezon op de woorden die ze elkaar hadden toegevoegd, maar zijn hoofd knikkebolde op zijn borst.

‘Slaapt Philip?’ vroeg Roger met een wereld van spot in zijn stem.

En ze moest, ironie van het lot, wel erkennen dat hij sliep.

V

De rode auto stond aan zee als een amechtig dier dat duizenden kilometers over land heeft afgelegd en nu eindelijk bij het water is gekomen. Hobbelend, knersend over grint waren ze het smalle strand opgereden, terwijl kleine jongens achter hen aan renden. Als een trillende rand van schuim lagen witte strandtenten langs de baai, zachtjes bollende in de bries en wuivende met vlaggetjes. Griekse vrouwen en kinderen spoelden hun voeten in de lage golven en keken verbaasd op, toen zij het rode gevaarte hun vredig domein zagen binnenrijden. Ook Philip en Marjan waren verbaasd. Zonder een woord te zeggen, had Roger de stad van hun bestemming: Saloniki links laten liggen om meteen door te rijden naar de zee. ‘Baño, baño?’ had hij gevraagd aan de voorbijgangers, zwembewegingen makende. Zeker wilde hij gaan zwemmen. Met stijve benen stapten ze uit en keken afwachtend naar Roger. Deze staarde naar zijn auto die bedekt was door een laag vuil, stof en dode vliegjes. Hij had hen verteld dat hij de auto in Saloniki verkopen wilde omdat de prijs van een tweedehands wagen in Griekenland twee tot driemaal zo hoog was als in Zûrich, en deze berekening had hij gepaard aan ingewikkelde, zo niet onbegrijpelijke, economische verhandelingen. Hij hoopte 5000 Zwitserse francs te maken. Ontegenzeggelijk had de rode auto allure. Het was een elegant sportmodel uit het jaar vierenvijftig. Zeker, hij had z'n kleine bezwaren: het stuurwiel had te veel speling, maar daar kon men wel aan wennen. De temperatuur

van de motor steeg te snel en het linnen dak, dat automatisch sluiten kon -klein wonder, waaromheen sprakeloze Joegoslaven te hoop waren gelopen - klapperde in gesloten staat dusdanig dat het leek of er een orkaan was losgebroken. De tocht door het Joegoslavische binnenland was trouwens weinig bevorderlijk voor de toestand van de auto geweest. Van Belgrado af hadden ze zanderige wegen moeten volgen vol verraderlijke kuilen en verzakkingen zodat de auto steeds met zijn onderkant de weg raakte. ‘Nom de Dieu, elle a touché le ventre,’ had Roger gemopperd. ‘Elle a touché n'est-ce-pas?’ De uitlaatpijp was losgeraakt en veroorzaakte een gekletter of er een kar met lege melkbussen passeerde. De veren waren gaan kreunen en een handle van een portier was zoekgeraakt.

Terwijl hij naar het vehikel staarde, trok Roger rimpels op zijn voorhoofd, een misnoegde maar koppige uitdrukking verscheen op zijn gezicht, iets sluws glinsterde in zijn oog.

‘We gaan hem wassen,’ zei hij. Dat was het dus wat hem naar zee had gedreven. Marjan keek naar Philip. ‘Voor u hem verkoopt,’ had Philip gezegd, ‘zou u hem moeten schoonmaken, dan maakt hij een betere indruk.’ ‘Geloof je?’ had Roger geantwoord en hij was er over gaan roeien.

Nu moesten ze dan maar beginnen. Ze vulden een benzineblik met zeewater, tilden de achterbank uit de auto, begonnen de kunstleren zittingen te schuren met zand en zeep. Ze ademden op het chroomwerk om het te doen glanzen, ze sponsden de ruiten. Philip en Marjan werkten met hartstocht. Het leek of de

auto een onderdeel van Roger was, een passief en dankbaar onderdeel, waaraan zij hun tekortkomingen enigermate konden goed maken. Hun werkdrift was een pleidooi.

Philip bond de uitlaatpijp vast met een touw. ‘t Beste is hem te demonstreren op een vlakke weg,’ zei Roger. ‘Op asfalt.’ En ze wisselden een blik van verstandhouding.

Meer mensen waren nu samengetroept rond de rode auto, meest jonge vrouwen met lichamen als volle zomerrozen, en kinderen die krijgertje speelden rond hun rokken.

‘Amerika?’ riepen ze vragend naar de vreemdelingen.

‘Germanica?’ Een ijle wolk van geluid hing boven het tentenkamp, wegwaaiende kinderkreten, gelach. Een donkere man van een jaar of veertig schoof de vrouwenlijven opzij en kwam voor hen staan, hij schudde zijn vinger driftig heen en weer.

‘Parlez-vous français?’ vroeg hij toen, en nadat Roger bevestigend geknikt had, voegde hij er aan toe, zijn vinger schuddend: ‘water uit de zee slecht. Maakt auto dof.’ Ze staarden hem aan. Marjan liet de natte spons, die ze in haar hand hield, zakken.

‘Ik werk in een garage,’ zei de man.

Op het ogenblik dat ze in de ronde blauwe ogen van Roger staarden, begon daarin een vlammetje te dansen, heftiger en heftiger danste het, zich meedelend aan de rimpeltjes rondom. - Nom de Dieu, zei het vlammetje. Even leek het of ze tranen zouden lachen zoals ze gedaan hadden bij het wassen van de bankbiljetten, maar zover kwam het niet.

‘Ik heet Timogoras,’ zei de Griek die in een garage werkte, en begon om de auto heen te lopen. Op een wenk van hem hadden verscheidene vrouwen zich verwijderd om spoedig terug te keren met emmers zoet water die ze lachend over de wagen leegstortten.

Nu viel er aan de belangstelling van de tentbewoners niet meer te ontkomen, ze vroegen hun namen, ze stootten Marjan aan, kruisten hun vingers en wezen naar Roger. Vragend trok Marjan haar wenkbrauwen op. ‘Getrouwd met hem?’ vroeg Timogoras die overal tegelijk was.

‘Nee, met de ander,’ zei Marjan. Roger keek op, en een blos trok over haar gezicht.

‘Heb je kinderen?’ vroegen de vrouwen. Ze staken hun vingers in haar koperrode krullen, glimlachend met moederlijke adoratie.

‘Kom mee naar de tent,’ noodde Timogoras. ‘Karpuzi eten.’

‘Karpuzi, karpuzi?’ zongen de kinderen en renden voor hen uit om op enige afstand te blijven wachten tot ze kwamen. En in een vreemde besluiteloosheid lieten de drie zich overmeesteren. Dit was hun laatste dag samen, en ze lieten deze dag voortduren, ze wisten niet waarom... Als grote schepen, door talloze kleine donkere bootjes omzwermd, werden ze de tent binnengeloodst. Ze dronken Turkse koffie, zo dik als stroop en aten rood geaderde suikermeloenen. De allerkleinste kinderen voerden onder leiding van een juffrouw een reidansje uit, klappend in hun dikke handjes en met open mond starend naar de vreemdelingen. De zon ging al onder.

‘Blijf hier,’ zei Timogoras. ‘We hebben nog een kleine tent.’

Blauw blonk het gras in het maanlicht, en er stond een roerloze ezel op het veldje, waar hun tent was opgeslagen. De Grieken hadden stro en dekens aangebracht. ‘Kaliníchta... Kaliníchta...’ klonken hun stemmen zangerig ten afscheid, terwijl zij wegtrokken.

De nacht was gevallen, schimmen van tenten hurkten in het donker met hier en daar een vaag schijnsel van olielampen achter zeildoek. Stemmen hielden op met murmelen, ergens huilde een kind zich in slaap en de grote adem van de zee steeg en daalde en deed de kiezels van het smalle strand licht tegen elkaar slaan, ritselende.

Roger had de tent verlaten om de beide anderen gelegenheid te geven zich te ontkleden. Bewegingloos stond hij op het veld en stak een sigaret aan, waarvan de rook wegwolkte naar het land. Rechts van hem, voor de ingang van de grote tent, zag hij zijn auto staan. Vreemd kwam 't hem opeens voor dat hij zich zoveel moeite had gegeven de auto hier te gaan verkopen... Zijn berekeningen, kolommen met zwarte cijfertjes, die hem overdag gezelschap hielden, schenen plotseling te zijn uitgewist, en onder het licht van de maan blonk de zee als een witte lege lei... Niets was de moeite waard dat je je aftobde, dat je streefde naar... Naar wat? Wat deed hij hier? Waarom stond hij hier als een geest in het maanlicht tussen tenten, waarin mensen sliepen en kinderen droomden met open mond? Zinloos was het om een

auto te gaan verkopen, zinloos om duizenden kilometers te rijden langs slechte wegen. Maar je moest iets doen... je moest in beweging blijven.

Hij deed een paar stappen terug en stond vlak voor de grijze ezel die naar hem keek met zijn grote oren naar hem toegewend; hij voelde de adem tegen zijn half ontblote borst. Een bijna verloren gegane herinnering aan warme dierenlijven, aan ademende flanken, de geur van mest... vervulde hem. Zijn benen schenen in te krimpen tot dunne jongensbenen, zijn hoofd was weer klein en kaalgeknipt, en hij strekte zijn handen uit naar het ezellijf, naar dat zachte, geduldige, levende... Er moest troost verborgen zijn in die krullige haartjes boven op de kop, in die lange wollige oren en de doom uit de neusgaten, die warm en kittelend langs je nek streek...

Maar een kleine jongen is sneller getroost dan een man. Hij gaf het dier een vriendschappelijk klopje op de hals en doofde zijn sigaret onder zijn voet. Ze zouden nu wel klaar zijn, die twee in de tent.

‘Kan ik binnenkomen?’ vroeg hij zacht voor de opening.

Marjan zat rechtop met een deken over haar benen. Zij droeg een nachthemd - of was het een pyama? - met poffende mouwtjes en bedrukt met een motief van bloemen en vogeltjes. Hij had zich geen voorstelling gemaakt van wat zij in de nacht zou dragen, maar het trof hem als een naïef kledingstuk. Zij spraken weinig meer en begonnen te wachten op de slaap.

Het was echter of zij overgevoelig waren voor ieder geluid, voor elkaars bewegingen, voor het ritselen

van een insect of nachtvlinder tegen het zeildoek. Ze hoorden de ezel lopen in het donker.

Roger sloeg de deken over zijn hoofd en lag stijf ingerold als een zwarte ademende cocon. Hij zweette en toch had hij het koud, hij verlangde naar een borrel en bedacht plannetjes om weg te sluipen en in de stad naar een kroeg te gaan, maar de duisternis, de onbekende wegen maakten dit onuitvoerbaar. En stijver nog wrong hij zich in zijn cocon alsof hij daardoor de wereld kon buitensluiten en zijn lichaam dwingen tot de slaap.

Maar wie hij niet kon buitensluiten, dat waren de fantomen die met hem samenhuisden in de cocon. Ze bewogen heen en weer met witte benen, schemerend door een dun zwart nachtgewaad... ze strekten zich uit, lachend, terwijl de kant zich welfde boven hun borsten...

Hij sloeg de deken terug en tastte, zich oprichtend, naar sigaretten. Er zeefde maanlicht door het zeildoek naar binnen en in dat licht zag hij hen liggen, achter elkaar alsof zij op een tandem reden, Philip aan het stuur en Marjan achterop met haar armen om hem heen - zo freewheelden zij door het land van hun dromen.

Hij ging weer liggen, de rook van zijn sigaret omhoogblazend. Hij wilde iedere gedachte bannen, zich geheel leeg maken, en een ogenblik was hij zich ook nergens van bewust dan van zijn languitgestrekt liggen in de lauwe warmte onder het tentdak. Maar in die leegte verscheen een beeld. Als een film, die op een bepaald punt is afgebroken, zo bleef dat beeld star staan, onveranderlijk: zijn vrouw die haar hoed opzette met

een theatraal gebaar, kijkend met grote intensiteit naar haar eigen spiegelbeeld. Daarna niets meer. De film kon worden teruggedraaid: een heel verleden, waarin zij bewoog en lachte, maar altijd weer op datzelfde punt brak hij af. En altijd weer was hij gedoemd dat beeld voor zich te zien - het scheen hem te tarten, even nog talmend op de uiterste rand van zijn bestaan om daarna spoorloos te verdwijnen... Was dit haar laatste troef geweest? Zij moest geweten hebben hoezeer haar verdwijning - zonder meer een enkel teken - hem zou enerveren. Hij was er zeker van geweest dat zij terug zou komen... was ze al niet eerder weggegaan en steeds weer teruggekomen?

Hij zag zichzelf met haar samen, op die kille ochtend, nadat zij de papieren ondertekend hadden, die de ontbinding van hun huwelijk bekrachtigden. Er viel een dunne regen en zij stak haar paraplu op en hield deze boven hun beider hoofd.

‘Laten wij er een borrel op drinken,’ zei ze, lachend met een starre rode mond als een clown. De borrel had de kilte van de regenmorgen uit hun bloed weggenomen, zij klonken en het leek eenvoudig om uit elkaar te gaan, verstandig en misschien een tikje weemoedig. Voor het café namen zij afscheid als twee vrienden, tussen wie de rekening vereffend is - onder de paraplu zag hij haar weglopen, licht wiegend in haar heupen...

Maar diezelfde nacht nog was ze teruggekomen met een weekendkoffertje in haar hand, haar gezicht gezwollen en aandoenlijk van het huilen. Hij grinnikte bij de herinnering.

‘Nu ben ik je maîtresse,’ had ze gezegd, ‘dat is wat je nodig hebt, geen wettige echtgenote, maar een maitresse...’ Het waren goede dagen geweest, die eerste dagen na hun scheiding. Zij waren veel samen uitgegaan, zich verkneukelend over het feit dat iedereen zich verbaasde hen weer samen te zien.

Roger drukte zijn sigaret uit tegen de grond.

- Waarom ben je weggegaan? vroeg hij aan de beeltenis die voor zijn ogen zweefde. Zij glimlachte alleen - omdat hij geen antwoord behoefde. Misschien hadden zij elkaar te goed gekend, elkaars zwakheden, elkaars verborgen eerzucht en kleine laffe leugens... Het was zo verleidelijk geweest om een vinger te leggen op een gevoelige plek zodat de ander opvloog, zich verdedigde, verwarde... Het had hen geamuseerd, maar vreemd, het spel was ontaard en zij waren begonnen elkaar te kwellen. Ook had zij van de aanvang af geweten dat hij haar bedriegen zou, zoals haar eerste minnaar haar had bedrogen; het scheen zelfs of zij hem er toe aandreef opdat het maar snel voorbij zou zijn... En dan was er de drank, warme zinnenverwarrende illusie... als je begon, kon je niet begrijpen waarom je zo moest eindigen, zo bitter... En de onmacht om er weerstand aan te bieden.

Zou ze een nieuwe minnaar hebben? Of zou ze zijn teruggegaan naar haar ouderlijk huis op Jutland? Hij herinnerde zich dat huis als een groot somber buiten, waar omheen het altijd scheen te waaien zodat de pijnbomen zacht kreunden en zwiepten. Misschien was dat het wat ze verlangd had: rust... zitten bij een open vuur en pimpelen, wanneer de schemer was gevallen,

en langzaam opzwellen tot een matrone zonder zich daarom te behoeven bekommeren. Zij had neiging om dik te worden, die vrouw, haar heupen dijden al uit. Maar misschien dat de onrust in haar bloed haar nog enige jaren zou blijven voortdrijven van het ene paar armen naar het andere. Later zou ze een matrone worden, met een donkere geruïneerde stem, met een ironisch lichtje in haar nog altijd mooie amandelvormige ogen, en met een paar grote honden die aan de deuren krabden als zij binnengelaten wensten te worden. Zij hield van honden. Uiteindelijk kon ze beter honden houden dan minnaars - ze waren trouwer. Maar terwijl hij zich haar zo voorstelde, dik en oud, met een beringde hand, rustend op een hondekop, scheen het hem toe dat zij zichzelf genoeg was, dat zij niet die leegte kende, waarmee hij geconfronteerd werd sinds zij hem verlaten had.

Zij had zich van hem bevrijd, zij had zich bevrijd van de Man, en was scheep gegaan op de zee van haar eigen eenzaamheid, om zich langzaam te laten afdrijven naar het einde...

Roger keek op zijn polshorloge, waarvan de wijzers lichtten in het donker. Twee uur, zei het horloge, monter tikkend. Steunend draaide hij zich op zijn zij en sloeg de deken weer over zijn hoofd. Er viel een druppel in een glas met water, pok, pok, pok, hard als het tikken van een metronoom. Het water zag hij uiteenkringelen: pok, pok, pok... En opeens was het stil. Zo stil alsof er iets opgehouden had met ademen, en in die stilte daalde hij de trap af, trede voor trede, met zijn handen bevend aan de leuning... Als

een oude man met doorgeknikte knieën boog hij zich voorover naar wat daar onderaan de trap lag. Hij keek in haar starre ogen - zij was dood. Toch was er om haar mond dat zonderlinge lachje of ze alleen maar speelde dat ze dood was om hem te plagen. Haar bij de arm grijpend, schudde hij haar dooréén en plotseling zat ze rechtop en keek naar hem, uitdagend. Ze had een strohoed op met franje... vreemd, ze leek op Marjan. Of was ze Marjan? Hij zag de franje trillen... lachte ze nu onder haar hoed? En in een vlaag van woede bukte hij zich en sloeg haar met de vlakke hand in het gezicht - waar hij haar getroffen had, ontstond een rode vlek...

Hij schrok wakker en hoorde nog uit zijn mond een gesmoord geluid komen, dat plotseling afbrak... God, wat een nacht. Hij wikkelde zich los uit zijn deken en liep gebukt, behoedzaam stappend langs de anderen, naar de tentopening. Hij sloeg het doek terug en bleef een ogenblik staan staren in de zilverige schemer, waarin alle dingen een heimelijkheid bezaten die niet voor menselijke ogen bedoeld scheen. De wind droogde het zweet op zijn huid.

Maar zich plotseling omdraaiend, betrapte hij Marjan terwijl ze naar hem keek - haar ogen open en donker in haar schemerig gezicht. ‘Kom eens hier,’ zei hij, bijna zonder stem.

Aarzelend ging ze overeind zitten. Zag hij iets daarbuiten? Ze keek opzij naar Philip, maar die was diep in slaap.

‘Kom...’ hoorde ze zijn stem buiten het tentzeil.

Ze wilde weten, ze kroop op haar knieën naar de ope-

ning en daar vatte hij haar bij de pols om haar te helpen opstaan.

‘Wat is er?’ fluisterde ze, rondkijkend, maar er was niets.

Misschien was dit ook een droom, dit lopen door het blauwglanzende gras, met de stille ezel die naar hen scheen te lachen, de bek wat scheef. En zij in haar pyama met vogeltjes, waarvan de pijpen wat kort waren, omhoogkringelend langs haar benen. Wat ga je doen, Roger? Zij kon het niet begrijpen, maar liep toch naast hem voort, alsof iets haar meetrok, bijna onmerkbaar als de trekking van een onderstroom in het water. Ze liet zich gaan, en ook: het zou zo laf lijken wanneer ze terugging, alsof ze hem niet vertrouwde. ‘Maar als Philip wakker wordt,’ zei ze opeens, ‘en hij ziet ons niet?’

‘Wat dan nog...?’ zei hij.

Ze bewoog haar schouders - mochten ze soms niet wandelen in de koelte?

‘Het is heerlijk buiten,’ zei ze haar handen uitstrekkend of ze de manestralen tussen haar vingers kon vangen. Zij ademde diep, en gelijktijdig met de nachtlucht, stroomde er een lichte overmoed in haar binnen. Ze liep sneller nu dan hij, sprong voor hem uit naar de zee en liet het water over haar voeten spoelen - het was warm. Opwindend, die warmte: een grote zachte tong, likkend over haar voeten... Zij stroopte haar broekspijpen hoger en waadde zeewaarts, baldadig, nu er een afstand was geschapen tussen hem en haar.

‘Kom hier,’ zei hij, ‘dadelijk val je en is je pyama nat.’

‘En wat dan nog?’ kwam haar stem ijl over het water, plagend.

Hoewel hij niets aan had dan een zwembroekje, bleef hij op het strand staan, zijn handen op zijn heupen. Al eerder was het haar opgevallen hoeveel jonger zijn lichaam was dan zijn hoofd; het had de slankheid, de puurheid van een knapenlijf, nauwelijks behaard. En daarboven zijn hoofd. Waarom maakte zijn hoofd haar zo dikwijls aan het lachen, rond en rose en kalend op de kruin?

Zij waadde naar hem toe: ‘Het water is goddelijk... zullen we Philip wakker maken en gaan zwemmen?’ ‘Het water is te warm,’ zei hij lustelos. Haar profiel afgewend, stond ze voor hem, met haar voeten nog in de lage golfjes.

‘Ik droomde vannacht van mijn vrouw,’ zei hij.

- Daarom dus, dacht ze, had hij iemand bij zich willen hebben. Hij had zich alleen gevoeld...

‘Ik droomde dat ze van de trap viel... maar toen opeens was jij het en je lachte me uit.’ Zijn tanden glinsterden. ‘Ik droomde dat ik je sloeg...’

Nu werden haar wangen heet, een donkere verwarring steeg in haar omhoog, alleen haar voet bleef heen en weer bewegen, heen en weer, door het water.

‘Soms zou ik je willen slaan,’ zei hij, ‘en soms zou ik je willen zoenen.’

In zijn verbeelding zag hij haar achterover liggen met haar schemerig gezicht, de ogen dicht, op de kiezels en het vochtige zand... De kiezels zouden zich in haar huid dringen en een teken achterlaten.

- Wat heb je daar op je rug? zou Philip vragen... Arg-

waan, leugens, druppels gif die een huwelijk ondermijnden. De zeepbel van het geluk. Een klein tikje er tegen...

Ze stond stil, alsof er geen geluid over haar lippen zou komen wanneer hij haar nu aanraakte. Haar haren moesten stug zijn door zon en zeewater, als de haren van een paard... Maar haar mond moest zacht zijn... Met zijn handen rond haar schouders, draaide hij haar naar zich toe. Het scheen of zij zich beiden ontzaglijk inspanden, maar toch geen enkele gedachte konden vormen. Alleen werd haar gezicht droef, alsof zij iets droefs droomde en ze murmelde: ‘Niet doen...’

En even plotseling als hij haar had vastgegrepen, stootte hij haar terug zodat zij struikelde en bijna viel. Ze vluchtte echter niet van hem weg, maar stond naar hem te kijken, roerloos, lijkend op een kind dat gestraft was, en dat schuld en straf inéén trachtte te passen tot een begrijpelijk geheel. Hij zag haar een hand strekken met een verzoenend gebaar en hoorde haar zeggen met een kleine stem: ‘Laten we vrienden blijven.’

Opeens moest hij glimlachen naar die hand, naar de absurde vogeltjes op haar pyama, en hij nam haar hand in de zijne.

‘Ja,’ zei hij, ‘we zullen vrienden blijven...’ En hij dacht: - Ga terug naar Philip. Ga gauw terug naar die andere wereld, vlug, voor het te laat is...

Hij liet haar hand los. Het was of zich een afstand tussen hen ontwikkelde, die snel groter werd als tussen de kade en een schip dat vertrekt...

VI

Heel vroeg in de ochtend waren ze in Saloniki. Het heeft iets onwezenlijks om heel vroeg in een vreemde stad aan te komen, het is duidelijk dat de stad je dan nog niet verwacht. Maar er was niets aan te doen geweest, want Timogoras had gevraagd of hij mee kon rijden naar zijn werk, waar hij om acht uur aanwezig moest zijn, en natuurlijk hadden ze hem die kleine dienst niet kunnen weigeren. Behalve Timogoras Waren ook nog een schoonbroer en twee vrienden meegereden met actetassen en broodpakjes, bungelend aan touwtjes. De zon had nog laag gestaan en de halmen van het verschroeide gras hadden zich uitgerekt naar een spoortje vochtigheid in de ochtendlucht. De ezel was niet meer te zien geweest; hij had tot de nacht behoord, een nachtbeest.

Ze namen hun intrek in hetzelfde hotel. Maar van dit tijdstip af zou Roger in beslag worden genomen door de verkoop van zijn auto, en zodra hij deze verkocht had, zou hij doorreizen naar Istamboel, waar hij contacten wilde leggen. Over de aard van die contacten liet hij zich nooit uit, hij hield ervan zich in wolken te hullen. Het was geen verbeelding - hoewel men zou kunnen denken dat het dit was - maar de lak van de rode wagen was dof geworden; daarom liet Roger hem bewerken met olie zodat hij ging glanzen als een pas gepoetste schoen, ietwat onnatuurlijk, en nadat er een stuk van de uitlaatpijp was afgezaagd - het touw was weer los gegaan - reed hij bijna geruisloos. ‘Ik heb een koper,’ zei Roger diezelfde middag nog,

op de drempel van hun kamer tredend, waar zij siësta hielden. In het halfdonker van de kamer zag hij ze op hun bed liggen. Ze hadden een laken over hun naaktheid getrokken en wendden hem hun hoofden toe.

‘De zoon van een minister wil hem kopen,’ zei Roger, zich de schedel drogend met een grote witte zakdoek. Het was ondragelijk warm.

Hun hoofden knikten. Dit was serieus. De zoon van een minister, jong en elegant, was het soort man dat een dergelijke auto zou kopen - kijk, daar heb je de zoon van de minister! Een rode auto stuivend over de weg. ‘Morgen vroeg neem ik de trein naar Istamboel. Ik denk niet dat ik jullie nog zien zal.’

Philip wierp nog het laken van zich af om op hem toe te gaan. ‘We zullen schrijven!’ riepen ze, maar het scheen hem nauwelijks te interesseren. Eén blik uit zijn helle ogen schampte hun gezichten en hij was al weg. Ze hoorden zijn zware stap als van een polderjongen wegdreunen door de corridor. Dat was alles. Maar de volgende ochtend zagen ze hem beneden op het terrasje zitten alsof er van een vertrek nooit sprake was geweest. Toen hij hen zag, stond hij onmiddellijk op en grijnsde zijn kwajongensgrijns alsof hij was betrapt, ook alsof hij hen voor de gek had gehouden. Ze hadden hem ver weg gewaand, schommelend in de trein naar Istamboel, starend door het raampje.

‘Bent u er nog?’ riepen ze uit. ‘Is het niet gelukt?’

‘De belasting is erg hoog voor een luxewagen,’ zei hij.

‘Dat maakt het moeilijk om hem te verkopen.’ Over zijn schouder keek hij naar twee mannen met wie hij aan een tafeltje had gezeten: ‘Dat is de zoon van de mi-

nister, die dikke.' Ze zagen het meteen, dat was niet wat het wezen moest: een pafferige jongeman met een meelbleek bouderend gezicht, zelfs slordig gekleed.

'Ga even zitten,' zei hij en ze bogen de hoofden bijéén om zijn verhaal te horen. Eerst had hij zelf gechauffeerd, rustig op een geasfalteerde weg, maar toen had de zoon van de minister zelf willen rijden en waren ze op een veel slechtere weg terecht gekomen. Stof en vliegjes kleefden vast aan de olie, de auto werd er mee bedekt. Het dak moest gedemonstreerd worden en hij was achterin gaan zitten om heimelijk zijn hand omhoog te houden en het dak te steunen. Niemand zag het, het dak klapperde nog wel, maar toch minder. Maar het wiel had wat speling... Hier raakten hun ogen gevangen in de zijne die verraderlijk glinsterden. - De zoon van de minister was natuurlijk aan die speling niet gewend. Nom de Dieu, hij was tegen een paal gevlogen en had het portier ingedeukt...

Maar nu moest hij weer weg. 'Een nieuwe koper,' fluisterde hij, en ze zagen naast de zoon van de minister een donkere knappe man zitten met fluwelen ogen. 'Een vrouwenjager,' zei hij met een plagende blik naar Marjan. 'Een Casanova.'

Alle aspirantkopers, die weldra ex-aspirantkopers werden, bleven Roger omzwermen als vliegen. Behalve de zoon van de minister en Casanova, waren er een garagehouder, de baas van Timogoras, en soms Timogoras zelf, en een juwelier. Niet dat de juwelier de auto had willen kopen, maar op een of andere geheimzinnige wijze scheen hij bij de onderhandelingen

betrokken te zijn. Tegenover het hotel had hij zijn winkeltje, niet groter dan een poppenkast. Onderin was een toonbankje en een vitrine met kostbaarheden, daarboven, met een smal trapje te bereiken, was zijn werkplaats, een vogelnest, van waar hij uitkeek op de straat. Niets ontging hem. Van beneden af kon je zijn zwarte ogen zien glinsteren boven de rand. Zag hij een glimp van Roger of van de rode auto, dan was hij al beneden, watervlug als een spinnetje dat een prooi ziet. En even watervlug was hij weer terug wanneer hij iemand, een klant misschien, zag talmen voor zijn winkeltje.

Iedere ochtend in de vroegte installeerden allen zich op het terras voor de ingang van het hotel en wachtten tot Roger, hun koning en ook een beetje hun eigendom, tevoorschijn zou komen En ze konkelden en fluisterden dat ze nieuwe kopers wisten en lieten zich tracteren op biertjes. En wanneer hij instapte, wipten ze allemaal mee om hem te begeleiden naar nieuwe samenkomsten.

Maar de belastingen waren hoog en het stuurwiel had zijn speling, en dus daalde de prijs van 5000 op 4000, van 4000 op 3500, van 3500...

‘Wil de zoon van de minister hem nu nog niet hebben, voor zo'n zacht prijsje?’ vroeg Philip. Roger keek vaag en schudde zijn hoofd.

‘Hij kent te goed zijn gebreken... En om je de waarheid te zeggen, geloof ik niet dat hij de zoon van een minister is...’

Een ogenblik waren zij neergestreken onder een zonnescherm, terwijl Roger's vasallen drie tafeltjes ver-

der zaten en naar hen keken - onder het scherm hing een rode warme gloed.

''s Nachts kan ik niet slapen,' zei Roger, zich dramatisch het hoofd droogboenend. Zijn ogen stonden vermoeid en hol, knippend tegen het stekende licht. 'Wat hebben jullie gedaan, gisteren?'

Even zag hij ze naar elkaar kijken als wilden zij woordloos resumeren wat ze gedaan hadden - naar de haven waren ze gegaan en hadden een boot gevonden, die op Athene voer en hen mee kon nemen. En 's avonds hadden ze rondgezworven door de Byzantijnse wijk, het oudste deel van de stad, waar zigeuners woonden. 'Prachtige zigeunerinnen,' zei Marjan, 'met rode lappen om. De kinderen slapen er naakt op de straat.'

'En we hebben een klooster ontdekt,' zei Philip, 'boven de stad, met een uitzicht tot aan de zee... Er waren daar mooie oude ikonen.'

Waar zagen zij dit alles? Voor hem was Saloniki een moordend hete stad met huizenblokken van gewapend beton, met zielloze rechte straten en verlaten spoorwegemplacementen.

'Met z'n tweeën zie je blijkbaar alles met andere ogen,' zei hij, glimlachend met iets van weemoed. - Ze leefden in die andere wereld. Bijna had hij gezegd: laten we er heen gaan. Neem mij mee naar de Byzantijnse wijk... Waarom zou hij die andere werkelijkheid niet kunnen binnenstappen, vanzelfsprekend, of hij er thuis hoorde? Maar hij had een vaag voorgevoel dat die wereld zich niet zou uitleveren aan zijn blikken, dat hij niets zou zien dan wat vuile krotten....

'Pssst,' klonk het van de overzijde van de straat. Het

watervlugge spinnetje kwam naar hem toegerend: ‘Ein man aus Amerika, auto kaufen...’

‘Wo?’ vroeg Roger, rondblikkend of de man uit Amerika aan een parachute uit de lucht zou komen dalen.

‘Telefoneren... Sie!’ fluisterde het spinnetje en prikte hem met een vinger in de borst.

Nu waren zij het, die vertrekken zouden. Met een vrachtboot zouden ze naar Athene varen, slapend op het dek. En hij moest in deze vervloekte lege stad blijven. Hoe laat ging hun boot? Hij keek op zijn polshorloge, maar dat kon hem niet vertellen hoe laat hun boot vertrok. Hij stond op en meteen liepen er vijf, zes kerels, redenerend en schuifelend, met hem mee; hij was een menigte geworden. De kellner schoot naderbij en hij betaalde zes consumpties. Hij sliep slecht in deze stad, op het dek van een boot moest het fris zijn, hij zou ook wel op een boot willen slapen. Hij liet de mannen instappen en vervoerde ze naar het hotel. Een beetje verwonderd, protesterend vroegen ze: ‘Wat gaat u hier doen?’ Zonder antwoord te geven liep hij naar binnen en tuurde op het sleutelbord om te zien of hun sleutel er hing. De sleutel was weg, misschien waren ze op hun kamer aan het inpakken.

‘Hoe laat gaat jullie boot?’ vroeg hij toen ze voor hem stonden in de deuropening.

‘De boot gaat niet,’ zei Philip. ‘De motor is kapot...’

‘Kapot?’ vroeg Roger, ongelovig eerst, toen grinnikkend. Zo was het gedurende de hele reis geweest, de wereld hield hen voor de gek, legde kleine hinderpalen op hun weg.

‘Wat doen jullie dan nu?’ Want hij zag toch duidelijk dat ze aan 't pakken waren.

‘We gaan met de nachttrein. Het heeft geen zin langer te wachten.’

‘Ik breng jullie naar het station. Hebben jullie nog tijd iets te drinken?’

Wat bezielde hen, die laatste ogenblikken dat ze bijéén waren? Maakte de warmte, benauwende deken over de stad, hen zo ijlhoofdig, zo hol van binnen? Casanova, de zoon van de minister, de juwelier en de anderen staarden zwijgend naar hen, terwijl ze haastig hun ijskoude dranken dronken en weer nieuwe bestelden alsof ze daarmee die vreemde leegte konden opvullen.

‘Hoe staat 't met de verkoop?’ vroeg Philip. ‘Heeft de Amerikaan hem niet genomen?’

- Nee, de Amerikaan had hem niet genomen en lager dan drie duizend had hij niet willen gaan. Opnieuw had hij de wagen laten schoonmaken en opglanzen en het portier laten uitbuigen. En alle Grieken waren meegereden om te helpen verkopen, maar daardoor was de wagen te zwaar belast geworden. ‘Elle a touché le ventre,’ verzuchtte Roger en een lach bubbelde in hem omhoog, diep uit zijn lijf, van uit zijn tenen. Tegen die oude lach van hem waren ze weerloos. Het was dat vlammetje, waanzinnig op en neer dansend in zijn ronde ogen, dat al hun weerstand ondermijnde - ze waren toch al zwak en het vlammetje wist dit, het was zo leep. Hun lach groeide, ze werden er door geteisterd, en van enige afstand staarden vijf paar ogen hen verbluft, argwanend aan.

‘En het dak,’ bracht Roger gesmoord uit. ‘Toen het dak dicht moest...’ zijn blauwe ogen zwommen, tranen biggelden over zijn wangen, ‘zat ik achterin met de zoon van de minis...’ nee, in vredesnaam, niet kijken naar die vadsige figuur die hen aanstaarde met open mond, ‘van de minister... en opeens zag ik ik dat hij... zijn hand omhoog hield om het dak te steunen...’

Ze kromden zich op hun stoelen, klemden zich vast aan de tafelrand. Door een mist zagen ze elkaars gezichten, rood en vertrokken. Daar waren zijn rose babykruin, zijn losse ledematen, zijn hemd openhangend op de borst, onmogelijk dierbaar, driemaal aan de grens bij Triëst, de bankbiljetten in de olie, een marionetje alleen aan een tafel, de andere wereld. En daar waren hun sproeten, hun reistas met hun slaapzakken er bovenop en de pyama met vogeltjes erin, een stem die zei: laten wij vrienden blijven, een vader die woordenboeken maakte voor zijn plezier, een andere wereld. Maar hun trein zou zo dadelijk vertrekken. Door hun lachtranen heen konden ze elkaars wereld nog binnenkijken, maar dat zou niet lang meer duren. Vaarwel dierbare andere wereld. De zoon van de minister plukte zenuwachtig aan zijn snor en wendde geërgerd zijn blik af.

VII

Er reed een taxi door de Wielandstrasse. De chauffeur keek met zijn hoofd door het raampje naar de huisnummers en stopte voor nummer 43. Zijn passagier wierp een snelle blik op de meter. ‘Nom de Dieu,’ mompelde hij, terwijl hij zijn zakken afzocht naar een restje Zwitsers kleingeld. Tenslotte vond hij iets en betaalde. De chauffeur was hem behulpzaam met de koffers en liet hem toen op het plaveisel staan. Bijna middernacht was het, ergens in een huis tingelde een klok. Hij keek even omhoog naar de ramen van zijn appartement die onverlicht waren, opende toen de deur en stommelde met zijn koffers naar binnen. Geradbraakt was hij na die lange treinreis, maar met Istamboel werd het wel wat, er zaten mogelijkheden in, hij moest vooral het contact warm houden, er desnoods nog eens heen gaan... de auto, nu ja, tweeduizend francs, hier in Zürich zou hij er toch niet meer voor gemaakt hebben. Hij draaide de schakelaar van het electrisch licht om en zijn kamer werd zichtbaar. Het was er netjes en alles stond er scheef, want zijn werkster hield van scheef. Hij trok zijn smerige, zuur ruikende colbertjasje uit en liet het op een stoel vallen. Hij gooide de ramen open om de verschaalde lucht te verdrijven, liep heen en weer, wond zijn pendule op, maar vergat hem gelijk te zetten. In twee scheve stapels lagen de kranten en de post op zijn tafel, en hij begon naar brieven te zoeken tussen de drukwerkjes en annonces, hij draaide enveloppen om en keek naar de afzenders.

Er was ook een pakje met buitenlandse postzegels er op, en het papier losscheurend, staarde hij suffig op de titel van een boek: ‘Schuld en Boete’ van Dostojevski...

Wat betekende dit? Toch schenen die woorden een echo in hem op te roepen. Was dit niet het boek... Snel sloeg hij het open en zag op het eerste witte blad, hun namen en daarboven: Souvenir d'un voyage. Hij liet het boek zakken en staarde, achteruitgeleund, naar de donkere gevels van de overkant, waar in de vensters het schijnsel van zijn eigen lamp blikkerde. Daar, door het vochtige duister, kwamen zij aanzweven, de ogen vol verwachting op hem gericht, ernstig, en toch met een zweem van een lach verborgen in hun mondhoeken.

‘Schuld en Boete.’ Het kwam hem zo dwaas, zo ongelofelijk voor dat het boek zo heette dat hij begon te lachen, zacht eerst, maar toen al luider en luider...

‘Het spijt ons...’ fluisterden hun stemmen in zijn oren, ‘aan de kamer hebben wij niet gedacht... Het is heus niet dat we niet dankbaar zouden zijn, we hebben er samen over gepraat wat we u zouden sturen uit Holland, een boek van Dostojevski...’ en hij zag Marjan's kin beven onder haar zonnehoed met franje alsof ze vocht tegen haar tranen. ‘Schuld en Boete’.

En terwijl hij lachte, waren zij hem zo nabij alsof ze tegenover hem zaten, met hun ellebogen op het wankele cafétafeltje.

Maar geleidelijk groeide de stilte om hem heen - de stilte was sterker en deed zijn lach verstommen, terwijl hun gestalten vervaagden en er niets overbleef

dan zijn stoffige clubfauteuils met lege armleuningen.

Met een grote witte zakdoek droogde hij zijn ogen en boende hij traag over zijn schedel. Er sloop een kleine verraderlijke triestheid in hem binnen en hij begreep niet goed meer waarom hij gelachen had.

Die triestheid - of was het dorst - begon zijn ingewanden te schroeien en opstaand, liep hij met dreunende stap door de kamer om zich een borrel in te schenken.